

TATRY

2 | 2022 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

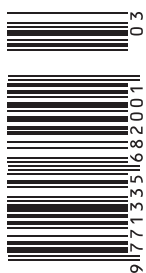
Turistické značenie by mali chrániť paragrafy

S čím všetkým ráta návrh zákona
o turistických trasách?

Ďatle v akcii

Zimné klopkanie v lesoch postupne
strieda jarné radostné bubnovanie

ISSN 1335-6828

Brhlík obyčajný

(*Sitta europaea*)

S prvými jarnými lúčmi na potulkách v lese nás môže upútať prenikavé hvízdanie „týt týt týt“. Len ťažko sa dá prepočúť hlas volajúceho samčeka pri obsadzovaní teritória. Ak sa nám ho podarí aj zahliadnuť, zbadáme pestro sfarbeného brhlíka.

  Radoslav Michalec

Spevavec veľkosti vrabca s výrazným šidlovitým zobákom. Špecialista na lezenie po zvislých kmeňoch a konároch, tak dole, ako aj hore hlavou. Umožňujú mu to silné kratšie nohy s ostrými pazúrikmi. Hniezdi v rôznych dutinách stromov, najčastejšie po datľoch, nepohrdne ani vtáčou búdkou. Ak je vletový otvor väčší, tak si ho „zamuruje“ z blata a upraví na svoju veľkosť. Tok a privádzanie mláďat sa deje v apríli až júni. Potravu vyhľadáva v popraskanej kôre stromov a na jej povrchu. Tvorí ju prevažne rôzny hmyz. Brhlík je typický teritoriálny druh, od hniezdiska sa výrazne nevzdáľuje. Preto tu ostáva aj v zime a môžeme ho pozorovať pri kŕmidlách, ako si pochutnáva na semienkach. Oblubuje parky a prevažne listnaté lesy, v ihličnatých sa vyskytuje, ak sa tam nachádza prímes listnáčov. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Turistické značenie by mali chrániť paragfy	3
Od Javorového sedla po Východnú Železnú bránu	4
Objavte nevy povedané príbehy tatranských chát	7
Marek Biskupič: Nechystám sa len sedieť v kancelárii	8
Chaty na skialpoch	9
40 rokov po: O sezónnej uzávere	10
Rok 2022 v znamení dátľovité	14
Zimné klopkanie a jarné radostné bubnovanie	15
Bol Rainer naozaj zakladateľom kúpeľov?	18
Príbeh „v jednom zábere“ alebo National Geographic vo Vysokých Tatrách	22
Po stopách Jána Olejníka: Fašiangy v Batizovciach	24
Tatry proti zmene klímy	28
Ján Marhefka: Očakávali sme, že pri diskusi o reforme sa bude s nami počítať	30
Podobnosť čisto náhodná? ...alebo prečo sa jedno oko starého lesníka v Tatrách usmieva a druhé plače	32
Eko zbrane na škodcov lesa	34
Kde zimujú tatranské žaby?	36
Vodopády Tatier VIII.	38
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LXI.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66,
059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art., Pavol Kráľ
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:

Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:

uhradte na IBAN: SK698180000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:

MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf ml.,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Kráľ,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzititulkov. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 17. 2. 2022

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

 Titulná strana
Samička žľny sivej (*Picus canus*)
Foto: Vladimír Michalec

Zadná strana
Okno do duše lesa
Foto: Ján Halčín

Viete, že...

Horská záchranná služba spustila začiatkom roka meteoportál s novými možnosťami i dizajnom. Nájdete ho na stránke meteo.hzs.sk. Vlani sa sieť automatických meteostaníc dočkala inovácie a v teréne pribudlo i jedenásť nových staníc, čím horská služba vyplnila „biele“ miesta v mape meteodát. Vo Vysokých Tatrách momentálne zbiera informácie o poveternostných podmienkach desať automatických staníc, najvyššie postavená je tá v blízkosti Vyšného Žabieho plesa v nadmorskej výške 2 195 metrov.

Lyžiarski fajnšmekri si vo Vysokých Tatrách prišli na svoje poslednú januárovú sobotu, keď začali v stredisku pod Lomnickým štítom „řahať“ až do Lomnického sedla. V rade na lanovku celý deň prešľapoval z lyže na lyžu zástup ľudí, ktorí si užívali jazdy z nadmorskej výšky 2 190 metrov s priemerným sklonom 46,91 percenta. Náročná „čierna zjazdovka“ ponúka prevýšenie 439 metrov, ak sa spustíte zvrchu až k nástupnému miestu v Tatranskej Lomnici, „sklesáte“ o 1 240 metrov. Lyžovačka zo sedla je „odkázaná“ výlučne na prírodný sneh.

Zásluhou horolezca Petra Hámora má Slovensko zastúpenie v stovke najväčších objaviteľov sveta za ostatných sto rokov, rebríček dobrodruhov zostavil portál Explorersweb. Podľa zoznamu Popradčana preslávilo to, že vyliezol na Annapurnu dvakrát z rôznych strán, v roku 2006 vyšiel novou cestou na vrchol himalájskej osemtisícovky spolu s ďalšími dvomi Piotrami – Morawskim a Pustelnikom. O štyri roky neskôr sa po druhom vydarenom výstupe stal prvým horolezcom, ktorý vyliezol na obávanú horu z oboch strán. V rebríčku sa ocitol v spoločnosti Edmunda Hillaryho, Tenzinga Norgaya či Neila Armstronga.

Stromu, ktorý je kultúrne, vedecky, ekologickejšie či esteticky mimoriadne významný, môže každý z nás pomôcť získať status „chránený“, uvádza Zelená linka. Procesný pavúk sa začína vytvorením projektu, ktorý posúdi okresný úrad a ten ho ďalej posunie Štátnej ochrane prírody SR. O úspešných drevinových kandidátoch kompetentní upovedomia vlastníka pozemku, na ktorom strom stojí a ktorý má nárok i na kompenzáciu, ale aj dotknutú obec a orgán štátnej správy. So stromom bude chránené i pásmo v okruhu 1,5 metra od koruny.

Pomôcť so záchranou života pri náhlom srdcovom zlyhaní vo vysokohorskom prostredí majú nové defibrilátory. Začiatkom januára ich v Spolkovom dome Encián na Skalnatom plese pozehnal prešovský arcibiskup a metropolit Ján Babjak. Jeden z defibrilátorov ostal pod Lomnickým štítom, druhý bude k dispozícii na Hrebienku, tretí v lyžiarskom stredisku Chopok Juh a ďalší dodatočne pribudne i na Popradskom plese. Prístroje, ktorým prítomní zapriali, aby nikdy neboli potrebné, sú v majetku Tatranského okrásťovacieho spolku. Ten sa o nich bude starať s Horskou záchrannou službou.

Návštevníkov Tichej a Kôprovej doliny budú čakať odpočívadlá s obnovenou strechou. Starú krytinu na šiestich prístreškoch v oboch lokalitách vystriedal plechový šindel Jánošík inšpirovaný tým tradičným, dreveným. Turisti tak budú môcť skloniť hlavu pod obnovené strechy v častiach Garajovo, Pod Grúnikom či Pred Tichou.

Výšetrovateľ Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Prešove sa zaoberá počínom pytlíaka v katastri podtatranskej obce Mengusovce. Člen miestneho poľovného združenia tam totiž v polovici januára našiel uhynutého vlka dravého a nález nahlásil Správe TANAP-u. Jedinec bol podrobený pitve, no už obhliadka na mieste ukázala, že život dospelého samca ukončila guľka zo strelnej zbrane. Výšetrovateľ preto začal stíhanie pre trestný čin pytlíctva i porušovanie ochrany živočíchov. Keďže od prvého júna minulého roku sa vlk dravý stal celoročne chráneným živočíchom, „strelec“ spôsobil i spoločenskú škodu tritisíc eur.

Druhú polovicu januára sprevádzalo ďalej v Tatrách už 55. medzinárodné sčítanie vodného vtáctva na Slovensku. Na úseky riek Váh, Poprad, Oravica a ich prítokov dozerali oči pracovníkov Správy TANAP-u. Medzi najpočetnejších operencov patrili kačica divá, vodnár potočný, potápač veľký, labuť veľká či kačica chrapka. Mapovanie vtáctva je spojené aj so sledovaním znečistenia tokov. Žiaľ, vypustenie kalov z čističky odpadových vzalo z časti Bieleho Váhu takmer všetok život. Hoci v úseku za ostatné roky monitorovali ochranári minimálne štyri páry vodnárov

potočných, v januári tento druh zhliadli až po zhruba štyroch kilometroch, kde bola voda čiastočne vyčistená.

Tatranská samospráva ročne z malých chodníkových košov odvezie približne 80 ton odpadu, ktorý je lákadlom i pre najväčšiu miestnu šelmu. V osadách mesta by mohli na jar pribudnúť špeciálne koše odolné voči atakom medvedov. Dve nádoby už stoja v Novom Smokovci, ďalšie osadia aj v iných lokalitách, keď ustúpia mrazy a macovia sa začnú prebúdať zo zimného spánku. Spolu by malo byť v testovacej prevádzke desať „smetiakov“. Ak sa osvedčia, budú sa na území TANAP-u využívať i naďalej. Okrem košov majú Tatranci v pláne na jar testovať i špeciálny kompostér. Samospráva na projekte spolupracuje s iniciatívou Medvedobjici.

Prevádzkovateľ strediska v Bachledovej doline pripravil pre návštevníkov novú atrakciu. Tri dni v týždni od 16.00 do 20.30 hodiny turistov láka na Chodník korunami stromov 50-tisíc svetielok, ktoré majú vytvoriť večernú magickú atmosféru. Ochránari však v podnikateľskom zámere vidia jeden háčik – svetelný smog v území ležiacom na rozhraní Tatranského a Pieninského národného parku. Riaditeľ Správy PIENAP-u Vladimír Klíč potvrdil, že z Červeného Kláštora odišiel podnet na Slovenskú inšpekciu životného prostredia. Zaujímá ho stanovisko inštitúcie, keďže podľa kompetentných z okresného úradu v Kežmarku ide o zastavané územie a vydanie súhlasného stanoviska preto nebolo potrebné. Ak by sa preukázalo porušenie zákona, prevádzkovateľ môže byť ľahší o takmer desaťtisíc eur.

Sused TANAP-u, Pieninský národný park, oslávil 55. výročie svojho vzniku. Vyhlásený bol 16. januára 1967. Jeho cesta je však previazaná už s prvým medzinárodným parkom prírody v Európe, ktorý vznikol práve v Pieninách v roku 1932. Park bol do roku 1989 ochranným obvodom vtedajšej Správy TANAP-u. V roku 1990 sa Správa PIENAP-u dostala na úroveň samostatného odboru a od roku 1995 funguje ako samostatný národný park. Ďalšia zmena čaká oslávenca 1. apríla, keď získa právnu subjektivitu a bude spravovať štátne pozemky, o ktoré sa dnes ešte starajú Štátne lesy TANAP-u. ◀

Turistické značenie by mali chrániť paragrafy

Niet pochýb o tom, že Slovensko má jedno z najlepších turistických značení na svete. Skalní turisti i samotní značkári tvrdia, že jeho kvalitu a hustotu nám môžu závidieť nielen okolité krajiny. Momentálne definuje turistické značenie „len“ technická norma, tá však nie je záväzná, preto dvojica koalíčných poslancov prišla s iniciatívou, aby ho zastrešovali paragrafy. Vďaka návrhu zákona o turistických trasách by sa mu tak mohla dostať nielen lepšia ochrana, ale aj viac financií. Zatiaľ čo Klub slovenských turistov (KST), ktorý sa stará o značenie na väčšine turistických chodníkov na Slovensku, ich zámer kvituje, horských sprievodcov vyviedli niektoré z navrhovaných ustanovení z rovnováhy. Tie totiž počítajú s tým, že ich monopol sa skončí.

👤 Martina Petránová

📷 Stanislav Bališ
a archív Štátnych lesov TANAP-u

Podľa pracovnej verzie zákona, ktorá sa nám dostala do ruky, by malo byť zriaďovanie, obnova a zachovanie súvislej siete turistických trás a turistického značenia za účelom ich nekomerčného užívania verejnosťou na turistiku, rekreáciu, šport alebo výchovno-vzdelávacie účely verejným záujmom. Turistickou trasou sa pritom rozumejú turistické i náučné chodníky, cykloturistické trasy, náučné cykloturistické trasy, bežecké, vodné a jazdecké trasy, ako aj lyžiarske a bežkárske trasy či mototrasy. „Pohyb po značených turistických trasách by mal byť vo verejnom záujme a od toho sa odvíja náš zákon,“ povedala v rozhovore pre portál hiking.sk poslankyňa Anna Zemanová (SaS), ktorá so svojím straníckym kolegom Radovanom Slobodom stojí za návrhom zákona o turistických trasách.

Zaujímalo nás, prečo sa problematiku rozhodli upraviť práve takýmto spôsobom, avšak odpovedí na naše otázky sme sa nedočkali. A to aj napriek príslu- bu Zemanovej asistentky, že vyjadrenie nám pride do 48 hodín. Ani do našej uzávierky sme sa však aj napriek urgen- cii nedozvedeli, v akom štádiu prípravy je samotný návrh a ani to, čo si od tejto právnej úpravy jej predkladateľka sľubuje. Z rozhovoru, ktorý poskytla spomínanému online magazínu o horách, je však zrejmé, že ambíciou dvojice poslancov je urobiť poriadok v turistickom značení na Slovensku. „Turistické značenie u nás je naozaj jedinečné, nie je však dostatočne chránené, turistické trasy sú robené najmä vďaka nadšeniu turistov, ktorí sú združení v KST a aj financovanie obnovy turistických značiek či vytváranie nových trás funguje na základe dotačných schém a má to ďaleko k nejakému systému,“ konštatovala poslankyňa.

S čím rátajú paragrafy?

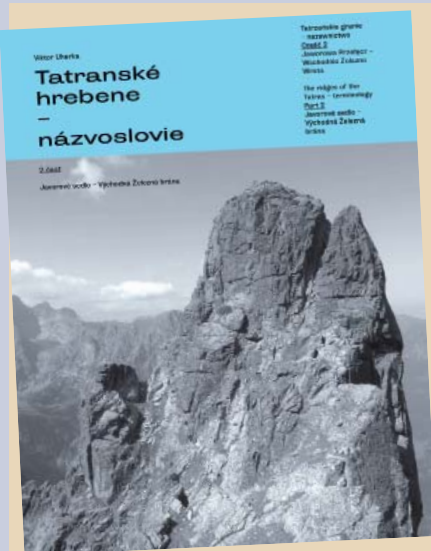
Návrh zákona okrem iného definuje, kto je oprávnený vykonávať značenie turistických trás v teréne, akú podobu majú mať turistické značky a smerovníky či kto zabezpečuje značenie turistickej trasy, jeho údržbu a obnovu. Hovorí tiež o tom, že turista je oprávnený užívať turistickú trasu na vlastné nebezpečenstvo, a to spôsobom podľa jej druhu a účelu,

na ktorý je určená a ustanovuje tiež povinnosť zdržať sa poškodzovania turistického značenia. Taxatívne vyratáva aj povinnosti správcu turistickej trasy či práva a povinnosti vlastníka, nájomcu či správcu pozemku, cez ktorý vedie turistická trasa, alebo s ňou susedí. Ak je zriadenie turistickej trasy verejným záujmom, vlastník, nájomca či správca má smolu, avšak za obmedzenie vlastníckeho či užívacieho práva má aspoň nárok na finančnú kompenzáciu. Musí však splniť podmienky, ktoré mu určí zákon. Osobitný paragraf je venovaný financovaniu turistických trás a turistického značenia. Návrh upravuje aj pôsobnosť orgánov verejnej moci na úseku turistických trás, ktorými by okrem ministerstva školstva mali byť regionálny úrad školskej správy a poverená športová organizácia. Nad ochranou turistického značenia a turistických trás by mali okrem stráže prírody bdieť aj lesná, poľovnícka, vodná či rybárska stráž, ako i horská služba a polícia. Za priestupky hrozia hriechom pokuty. Okrem nich myslí návrh tiež na správne delikty, medzi ktoré sa radí napríklad postavenie plotu, rampy alebo inej prekážky obmedzujúcej pohyb po turistickej trase.

Očakávajú lepšiu ochranu i viac peňazí

To, že by turistické značenie vďaka návrhu zákona o turistických tra-

sách dostalo nielen lepšiu ochranu, ale aj viac financií, oceňuje predseda KST Peter Dragúň. „V posledných rokoch sa rozsiahle územie lesov a pastvín dostali do súkromných rúk, nejuden nový majiteľ ignoruje jestvujúce turistické značenie, chodník preruší oplotením. Ďalším konkurenčným užívateľom lesného prostredia sú poľovnícke združenia. O exkluzivitu práva na vstup do niektorých lokalít sa snažia aj ortodoxní ochranári. Dochádza k neprijemným stretom záujmov, kde sme doteraz ťahali za kratší koniec,“ uviedol Dragúň, podľa ktorého by navrhovaný zákon mohol a mal vyznačeným turistickým trasám poskytnúť ochranu. Ich význam je totiž nepochybnitný. „Vyznačený turistický chodník, smerovníky so smerovkami obsahujúcimi miestopisné a časové údaje – to je veľké plus pre bezpečnosť a orientáciu turistov i pre krajinu. KST pokračuje v tejto verejnoprospešnej činnosti svojich predchodcov. Uchováujeme údaje k turistickým trasám, vedíme ich evidenciu, schvaľujeme nové trasy i rôzne zmeny, udržiavame a obnovujeme značkované trasy v teréne. Je dobré, že turistické značenie má štátnu podporu, štátnu dotáciu nám poskytuje ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu. Každoročne sa však znovu a znovu musíme o túto dotáciu uchádzať. Uvítame zákon, ktorý by mohol a mal zabezpečiť značenie tr-

Presne po dvoch rokoch sa medzi čitateľov dostáva druhá časť knižného sprievodcu, ktorý podrobne mapuje tatranské hrebene od východu na západ.

Viktor Uherka v nej pokračuje v predstavovaní hlavného hrebeňa Tatier úsekom od Javorového sedla po Východnú Železnú bránu vrátane všetkých jeho hrebeňových výbežkov. Do zostavovania publikácie *Tatranské hrebene – názvoslovie*

Od Javorového sedla po Východnú Železnú bránu

 Martina Petránová

sa pustil z prozaického dôvodu. Takýto knižný kúsok, aspoň čo sa týka rozsahu a formy spracovania, mu na trhu jednoducho chýbal.

Koncept zvolil ten istý, druhá časť verne kopíruje prvú. Hneď v úvode opäť pripomína, že sprievodca je primárne zameraný na názvoslovie hrebeňov a stien, takže sú v ňom uvádzané spravidla iba názvy kľúčové pre ich lokalizáciu. Fotografickej časti predchádza jednoduché schematické zobrazenie hrebeňov z nadhľadu s popísanými významnejšími objektmi a dolinami, pri každom zábere je aj smer a miesto, z ktorého bola snímka urobená. Každý hrebeň je odfotografovaný z viacerých strán a v rôznych ročných obdobiach, vďaka čomu si čitateľ môže urobiť komplexný obraz o tom, kde sa čo nachádza. Názvy, kto-

ré v knihe použil, pochádzajú prevažne zo starších publikácií či horolezeckých sprievodcov od autorov ako Bohuš, Puškáš, Kroutil či Paryski. Uprednostniť sa rozhodol tie najzaužívanejšie, tam, kde neexistoval ekvivalent v slovenčine, prišli na rad novotvary, avšak s prihliadnutím na historické súvislosti a blízkosť iných, významnejších objektov, ktoré ovplyvnili aj podobu nových názvov. Texty sú nielen v slovenčine, ale tiež v angličtine a poľštine.

V závere knihy dostali priestor hrebeňové časti a skupiny, slovensko-poľský register názvov a známych nadmorských výšok, ako i zdroje, z ktorých autor čerpal. Podobne ako prvú časť, aj túto vydal vo vlastnej réžii, objednať sa dá prostredníctvom facebookového profilu nazvaného podľa knižného sprievodcu. ◀

valé a dostatočné financovanie,“ doplnil Dragúň. Hlavne tieto dve veci podľa neho očakáva KST od navrhovanej právnej úpravy. Zhrnuté a podčiarknuté, turisti chcú, aby zákon bol oporou pre zabezpečenie zdrojov na systematickú údržbu a rozvoj turistických trás a zároveň aby bol nástrojom, ktorý odstráni doterajšie právne vákum v otázke ochrany turistických trás voči rôznym „predátorom“ – či už ide o fyzické alebo právnické osoby.

Na našu otázku, či nestačí, keď turistické značenie „ošetruje“ – tak ako doteraz – technická norma, majú turisti jasnú odpoveď: „Technická norma hovorí, ako má značenie vyzeráť, ale nič nehovorí o ochrane značenia, o financovaní tejto činnosti, o registri vyznačených trás. Systém značenia, ktorý sa postupne vyvinul na území bývalého Československa, je svojím spôsobom unikát, a to aj v porovnaní s turisticky vyspelejšími krajinami. Vznikla tu sieť vyznačených trás, ktorá si zaslúži ochranu a kontinuitu. KST ako doterajší správca tejto siete usiluje, aby nedošlo k jej rozdrobeniu, aby doterajšie princípy posudzovania a schvaľovania trás nedeformoval komerčný prístup poskytovateľov služieb,“ zdôraznil Dragúň s tým, že KST podporuje prípravu zákona, ktorý bude turistom garantovať voľný pohyb po vyznačených turistických trasách, bez ohľadu na to, kto je vlastníkom pozemku. Podľa neho nejde o nič menej, ako o udržanie práva občanov na vstup do lesa, ktoré tu máme „od Márie Terézie“.

Turistický register v rukách štátu

Návrh zákona z dielne poslancov ráta aj so zriadením turistického registra. Jeho správcom by malo byť ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, obsahovať by mal údaje o popise turistickej trasy, ktorý zahŕňa jej dĺžku, výškový profil, náročnosť i povrch vrátane druhu turistického značenia. Zaznačené v ňom budú i všetky smerovníky a ich umiestnenie na turistickej trase či náučné tabule spolu s ich jedinečnými verejne prístupnými webovými adresami a GPS súradnicami. V registri by nemali chýbať ani údaje o mapovom podklade, časovom obmedzení prevádzky turistickej trasy, čiže jej uzávere, správcovi a tiež dokumentoch, ktoré obsahujú povolenia podľa osobitných predpisov. Turistické trasy alebo ich zmeny sa do turistického registra zapíšu na základe žiadosti. Tú by mala podať fyzická alebo právnická osoba, ktorá má záujem stať sa správcom trasy. Ak splní všetky podmienky, ktoré ustanoví zákon, a ministerstvo žiadosť nezamietne, trasa sa v registri ocitne. Ak prestane existovať, vypadne z neho von.

„Cieľom je urobiť poriadok,“ zdôvodnila tento krok v rozhovore pre *hiking.sk* Zemanová. V turistickom registri, ktorý má v prípade peších trás momentálne pod palcom práve KST, by však po novom mali pribudnúť aj náučné chodníky. „Určite by bolo nezmyslom vymýšľať niečo nové za veľké peniaze, no je potrebné, aby k takémuto registru mal štát istým spôsobom prístup,“ dodala poslankyňa.

KST by bol najradšej, keby vytváranie turistického registra ostalo aj naďalej v jeho réžii. „Desaťročia ho postupne vytvárali naši predchodcovia, za posledné roky sme sa vďaka technologickému pokroku zlepšili v schopnosti udržiavať ho, dopĺňať a aktualizovať. Uvedomujeme si, že ak by bol zákon prijatý v navrhovanom znení, register prejde do vlastníctva štátu. Ambíciou KST ako národnej športovej organizácie je zostať jeho kvalifikovaným správcom. Podstatné je, aby tu zostal ucelený a z jedného centra manažovaný systém turistického značenia. Budeme sa uchádzať o to, aby to mohol i naďalej robiť KST, ktorý má tradíciu, skúsenosti, vedomosti, odborníkov,“ nechal sa počuť Dragúň.

TANAP je špecifický

Zatiaľ čo na väčšine územia Slovenska je starostlivosť o turistické značenie v réžii KST, Tatranský národný park má svoje vlastné špecifiká. Vidieť to už na prvý pohľad. Pásové značky sú síce identické s tými, ktoré navigujú turistov v iných častiach krajiny, avšak namiesto kovových tyčí s tabuľkami sa o orientáciu návštevníkov v teréne starajú drevené smerovníky s typickou červenou strieškou a žltými plechovými smerovými tabuľkami. Správcom turistickej a informačnej siete sú Štát-

Počuli ste, že...

■ značkárov, nazývaných aj machliarmi, kedysi považovali za čudákov? Pospolitý ľud totiž dlho nechápal nielen to, že niekto môže do prírody chodiť len tak, z potešenia či pasie, ale – ako opísal v roku 1923 svoje zážitky zo značkovacej „vychádzky“ v Slovenskom raji Gustáv Nedobrv v Krásach Slovenska – pri pohľade na farbami zafarbené šaty „niektoré nie dosť opatrné kišasoňky (u nás je ešte málo slečiniiek) dovolili si útrpne poznamenať, že veru takí páni ako X, Y, atď. mohli by aj trochu viac dbať na seba, lebo že vraj vyzeráme ani šľajfiari. No, keby človek aj svoje dobre mienené podujatia a skutky robil odvislými od toho „čo na to povedia“, nikdy by k niečomu neprišiel...“

■ ak si zalistujeme v publikácii s názvom *Pohľad do dejín značenia turistických chodníkov na území Slovenska* z pera Arnošta Guldana, ktorú vydal KST v roku 2012, dozvieme sa aj to, že označovanie chodníkov v tom najširšom slova zmysle jestvuje odnepamäti. Značkovanie turistických chodníkov v dnešnom ponímaní súvisí s turistikou, s aktivitami turistických spolkov. Avšak keby sme pátrali po tom, kedy turistickými značkami vyznačili prvý chodník, presnej odpovede by sme sa podľa autora nedočkali. No určite to bolo začiatkom 19. storočia, keď začali vznikať prvé turistické spolky. Guldán predpokladá, že prvé značované chodníky zrejme vznikali až „po vybudovaní prvých turistických chát, a to z toho jednoduchého dôvodu, aby k nim privádzali hostí – turistov, ochotných platiť za služby obsluhujúceho personálu“. Je možné, že prvými „značkármi“ turistických chodníkov boli chatári, avšak toto značenie malo len miestny význam. Prvé chodníky vyznačené tvarovými a viacfarebnými turistickými značkami sa objavili v hlavných alpských údoliach a v Durínskom lese. V druhej polovici 19. storočia už boli v Nemecku, Rakúsku a vo Švajčiarsku vytvorené lokálne siete turistických chodníkov značovaných pásovou značkou. Ako píše Guldán, zmienku o prvých chodníkoch určených turistom nachádzame v Kolbenheyerovej publikácii *Die Hohe Tatra*. Napríklad majiteľ Javoriny Theodor Aladár Salamon mal už v roku 1875 vybudovanú sieť dobrých ciest v Bielovodskej doline a v roku 1878 vybudoval útulňu na Polane pod Vysokou, ktorú poskytol turistom. Knieža Hohenlohe, ktorý sa stal majiteľom Javoriny v roku 1879, v týchto aktivitách pokračoval, a tak v tejto oblasti pribudli ďalšie turistické chodníky. Nespomína sa však, že by boli vyznačené turistickými značkami. Na území dnešného Slovenska sa turistické značenie skloňuje až v súvislosti s činnosťou banskoštiavnického Sitnianskeho klubu, ktorý v roku 1860 „už vykonával pravidelnú činnosť na Sitne“. Prvá písomná zmienka o vyznačovaní turistického chodníka v okolí Hodruše sa objavuje v Tirtsovom diele *Szitnyaosztály Selmezbányán* (Budapešť, 1943), na základe toho sa rok 1874 považuje za rok zrodu značenia turistických chodníkov na území dnešného Slovenska.

■ v Tatrách sa turistické značenie dostáva do centra pozornosti po vzniku Uhorského karpatského spolku (1873), ktorý spolu s chatami, útulňami a prístreškami budoval aj turistické cesty, chodníky, vychádzkové či jazdecké trasy, keďže vtedajší „turisti“ absolvovali mnohé turistické výlety koňmo... Ako píše Guldan, tatranské turistické chodníky pre peších turistov boli pravdepodobne zriedkakedy vyznačované. Značkovanie totiž nebolo potrebné, lebo mnohí turisti chodili po Tatrách v sprievode horských vodcov. Okrem toho boli trasy podrobne opísané v sprievodcoch. Aj napriek tomu sa však v literatúre objavujú ojedinelé zmienky o vyznačovaní niektorých tatranských chodníkov červeným pásom namalovaným na stromoch a o vybavení peších trás stĺpkami s tabuľkami a značkárskymi kolíkmi.

■ turistickým značkám sa v časopise TATRY 6/1995 venoval aj historik Ivan Bohuš st. Okrem iného spomína, že spolok sa otázkou farebného značkovania turistických komunikácií zaoberal po prvýkrát koncom roka 1884 na schôdzi v Levoči a súčasne odhlasoval prvých 100 forintov zo svojho rozpočtu na značkárske práce. Zároveň bol prijatý aj návrh, aby v hlavných turistických centrách boli vyvesené veľké orientačné mapy značkových trás. Do roku 1886 boli ako prvé rôznofarebnými znakmi „v podobe obdĺžnikov, ale aj krížikov a krúžkov“ vyznačené trasy do Malej Studenej doliny, Velickej doliny a cez Poľský hrebeň do Bielovodskej doliny, zo Štrbského Plesa na Podbanské, k Popradskému plesu, z Mlynčekov do dolín Bielej vody, Zeleného plesa a Bielych plies, z Tatranskej Kotliny do Javoriny a k Morskému oku, ktorého východná polovica do roku 1902 patrila k uhorskému štátu. Značením sa mohli pochváliť aj Ostrva, Gerlachovský a Lomnický štít. Vo výročnej správe za rok 1897 sa uvádza, že spolok dal vyznačovať 50,8 kilometra turistických chodníkov a práce sú nepomerne lepšie prevedené ako v alpských terénoch...

■ jednotnú pásovú značku zaviedol Klub československých turistov na našom území v roku 1921, no základné farby ešte neboli štandardizované. Okrem červenej, modrej, zelenej a žltej farby sa používala aj čierna, hnedá, ba dokonca ružová a fialová farba. Dnes turistické značenie definuje Slovenská technická norma 01 8025 s názvom Turistické značenie, ktorá presne stanovuje aj to, aký tvar, rozmer a farbu má mať pásová značka. V súčasnosti sa používajú štyri rozlišujúce, tzv. vodiace farby – červená, modrá, zelená, žltá. Ak by ste si mysleli, že ich výber odzrkadľuje náročnosť trasy, nie je tomu tak. Farba zodpovedá významu. Červenou sa značkujú hlavné turistické trasy ako hrebeňovky, trasy mimoriadneho významu či dialkové trasy. Modrou sú značené stredne dlhé trasy, dlhé doliny, bočné hrebene, zelená je určená pre kratšie trasy miestneho významu a žltá sa využíva na najkratšie úseky, spojky alebo skratky. Rovnakými farbami sú trasy zaznačené aj v mapách, aby sa turisti vedeli v teréne ľahšie zorientovať.

■ momentálne je na Slovensku vyznačených približne pätnásťtisíc kilometrov turistických trás.

V Tatranskom národnom parku sa o orientáciu návštevníkov v teréne starajú drevené smerovníky s typickou červenou strieškou a žltými plechovými smerovými tabuľkami.

ne lesy TANAP-u, ktoré prostredníctvom svojho Strediska terénnych služieb zabezpečujú značenie a údržbu viac ako sedemsto kilometrov turistických chodníkov nielen vo Vysokých, Západných a Belianskych Tatrách, ale aj na území Pieninského národného parku a v oblasti Spišskej Magury. Stredisko má vlastných vyškolených značkárov, ktorí sa s prihliadnutím na tradíciu takisto riadia Slovenskou technickou normou Turistické značenie z roku 2006, ktorá ustanovuje tvary, rozmery, farby, technické vyhotovenie a spôsob používania turistických značiek, turistických informačných prvkov a turistických nosných prvkov nielen na turistické značkovanie peších turistických trás, ale aj na turistické značkovanie vodných tokov, lyžiarskych turistických trás či na tyčové značkovanie. Návrh zákona z dielne poslancov nespomína, že by značenie turistických trás malo na celom Slovensku dostať jednotnú podobu, skutočnosť, že najstarší slovenský národný park má v tomto smere svoje osobitosti, nevníma ako problém ani KST, ktorý školi aj „tanapáckych“ značkárov. „Nevidíme dôvod meniť to, pokiaľ bude tamojší správca značenia rešpektovať tú istú normu a register ako my,“ vyjadril sa Dragúň.

Príidu o monopolné postavenie?

Návrh zákona o turistických trasách otvára i otázku tzv. prírodného turizmu a sprevádzania v horskom prostredí. Jeho iniciátori otvorene hovoria o tom, že chcú zrušiť monopolné postavenie Slovenskej asociácie horských sprievodcov (SAHS) a rozšíriť možnosti sprevádzania

v prírode. V súčasnosti môžu totiž legálne vodiť ľudí do prírody len zamestnanci štátnej ochrany prírody, horské prostredie je podľa novely zákona o Horskej záchranej službe (HZS) spred piatich rokov vyhradené horským sprievodcom a horským vodcom. „Je nezmyslom, aby v Bielych Karpatoch alebo na Tatranskej magistrále mohol sprevádzať len horský sprievodca,“ podotkla v rozhovore Zemanová. Návrh zákona o turistických trasách preto počíta aj s redefinovaním osôb, ktoré by mohli vykonávať sprievodcovskú činnosť v horách. Ráta sa tiež s úpravou ďalších zákonov vrátane toho o ochrane prírody, výsledkom čoho by mohlo byť zmiernenie v súčasnosti platných obmedzení pri pohybe mimo turistických chodníkov.

Horskí sprievodcovia reagujú

Ustanovenia týkajúce sa sprevádzania ľudí v horskom prostredí prirodzene zdvihli tlak horským sprievodcom. Podľa nich sa totiž návrh zákona hrubým spôsobom snaží zasiahnuť do ich kompetencií. „Ako stavovská organizácia rázne odmietame takúto snahu. Iniciatíva legislatívnych zmien iných nadväzných zákonov prekračuje rámec štandardnej diplomacie, nakoľko žiadna z dotknutých strán nebola nijakým spôsobom informovaná a zatiaľ neexistuje

žiadna dohoda medzi organizáciami, ktorých by sa prípadné zmeny mali dotýkať,“ uvádza sa v stanovisku SAHS. Horským sprievodcom sa nepáči, že poslanecký návrh ich chce postaviť na úroveň sprievodcov v prírodnom turizme. Po novom by horskú sprievodcovskú činnosť na turistických trasách mohla dokonca vykonávať každá plnoletá fyzická osoba vrátane sprievodcov v cestovnom ruchu. „Týmto legislatívnymi zmenami by bolo umožnené sprevádzať v horách každému, bez akejkoľvek kvalifikácie potrebnej na túto činnosť, bez možnosti kontroly pri porušovaní zákonov, usmernení HZS a návštevných poriadkov jednotlivých horstiev,“ píše sa v reakcii SAHS. Tá vznikla v roku 2011 ako reakcia verejnosti na nedostatok kvalifikovaných sprievodcov pôsobiacich v horskom prostredí. Momentálne má 34 členov, ktorí absolvovali dvojročné vzdelávanie ukončené záverečnými skúškami. Aj horskí sprievodcovia Peter Svätójánsky a Marcel Kubinský sú presvedčení, že takéto snahy o znižovanie kvalifikácie a uvoľňovanie pravidiel jej získavania až na úroveň voľnej živnosti sú krokom späť. „Podľa nášho názoru je oveľa lepšie mať síce menej, ale skutočne kvalitných a kvalifikovaných odborníkov v danej oblasti, ktorí každodenne v horskom prostredí pracujú, ako veľa príležitostných neodborníkov bez kvalít-

nej kvalifikácie roztrúsených v rôznych záujmových skupinách a bez možnosti dodatočnej kontroly zodpovednosti,“ zhodujú sa.

Ukázalo sa množstvo problémov

Ktoré z poslaneckých námetov sa napokon do zákona aj dostanú a či sa nová právna norma vôbec ocitne v zbierke zákonov, je zatiaľ len vo hviezdach. Poslanci však majú ambíciu predložiť návrh zákona už na jarnú schôdzu Národnej rady SR.

„Potrebujeme súhlasy jednotlivých ministerstiev, lebo chceme otvárať zákony, ktoré sa týkajú iných rezortov. Ak by boli problémy, ostali by sme len pri turistickom značení a ďalšie body by sme otvárali neskôr,“ načrtla možnosti Zemanová. Verí, že sa podarí predložiť návrh ako komplexný balík zákonov, ktoré by do leta parlament mohol schváliť. Zrejme to nebude jednoduchá cesta, avšak ak všetko pôjde podľa plánov, zákon o turistických trasách by mal nadobudnúť účinnosť začiatkom budúceho roka. „Zámer je konzultovaný so všetkými skupinami ľudí, ktorých by sa mohlo turistické značenie týkať, pri stretnutí s KST a aj ďalšími jeho organizačnými zložkami sa však ukázala celá plejáda problémov, ktoré v súvislosti s turistikou a turizmom na Slovensku máme,“ pripomenula poslankyňa v rozhovore pre hiking.sk. ◀

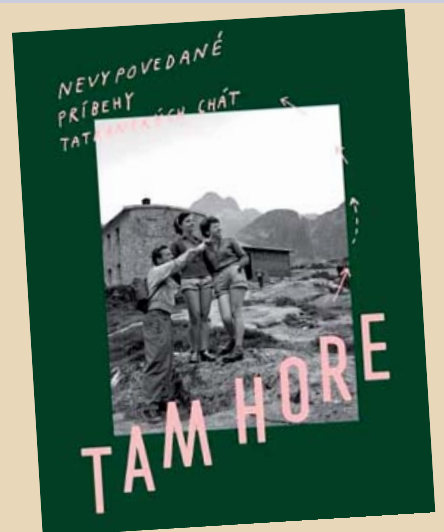
Objavte nevypovedané príbehy tatranských chát

 Martina Petránová

504 fotiek. 453 nachodených kilometrov. 272 strán obsahu. 155 historických faktov. 111 zaujímavostí. 68 archívnych záberov. 20 ľudí. 13 príbehov. 10 mesiacov. Toto všetko stojí za jedinou knihou, ktorá vyšla vďaka „kamošskej spolupráci“ vydavateľstva madebythe a turistického klubu Hikemates. Spája ich tak už nielen láska k horám, ale aj spoločný projekt pod názvom *Tam hore*. Veľkoformátová publikácia s podtitulom *Nevypovedané príbehy tatranských chát* je nabitá množstvom fotografií, ilustrácií, faktov, ale aj historiek.

Na jej konečnej podobe má zásluhu dvadsaťčlenný kolektív, ktorý sa rozhodol trinásť vysokotatranských chát predstaviť ozaj netradičným spôsobom. Každý z nich doprial veľkorysé fotografie na prvých dvoch dvojstranách, ktoré strieda opis atmosféry v podaní

Matúša Mahúta doplnený o zaujímavosti a nadčasové tipy. Nechýba ani chronologická os chatárov a historické skutočnosti vychádzajúce z publikácií tatranského vydavateľstva IB. O príbehy sa postaral publicista Samo Marec, ktorému mnohé z historiek vyrozprával jeho otec Anton Marec, autor troch desiatok kníh s tatranskou tematikou. Keďže on sám okúsil chatársky chlebiček, zážitky mal takpovediac z prvej ruky. Vydania tohto už na prvý pohľad zberateľsky atraktívneho kúska sa síce nedožil, no jeho podiel na ňom je neodškriepiteľný. Ako bývalý chatár, turistický sprievodca, lyžiarsky inštruktor i horolezec bol totiž zdrojom väčšiny zákulisných informácií. Texty okrem historických záberov a autorských fotografií Jakuba Čaprnu dopĺňajú ilustrácie Ivany Čobejovej a Adriána Macha, nákresy máp boli v rézii Milana Plevu a Natália Jurgo-

vá sa vyhrala s kresbami z návštevných kníh jednotlivých chát.

Skoro tristostranová publikácia sa neštylizuje do pozície praktického sprievodcu, práve naopak, tvrdá väzba, kvalitný papier a netradičný spôsob spracovania ju predurčujú skôr na rolu takmer múzejného art printu. Jej tvorcom sa už pred Vianocami podarilo vypredať prvý náklad cez darcovskú kampaň, v týchto dňoch však čitateľov potešili druhým vydaním. ◀

Po devätnástich rokoch vystriedal Jozefa Janigu na poste riaditeľa Horskej záchranej služby (HZS) Marek Biskupič. Jeho meno nie je tým, ktorí sa pohybujú v horách, neznáme. Ostatné desaťročie stál na čele Strediska lavínovej prevencie HZS, predtým, ako sa udomácnil na stoličke šéfa horských záchranárov, bol tiež predsedom Národnej asociácie horských vodcov SR. V rozhovore nám prezradil, aké zmeny a výzvy čakajú horskú záchranu i jednotlivé oblastné strediská. Nedalo nám a opýtali sme sa ho aj na to, či sa mu napriek tomu, že je skúseným horským vodcom a dlhoročným záchranárom, niekedy stalo, že podcenil hory.

  Martina Petránová

Marek Biskupič: Nechystám sa len sedieť v kancelárii

Od januára ste novým riaditeľom HZS. Ako ste sa udomácnili?

Veľmi rýchlo, keďže je práve vrchol zimnej sezóny a návštevnosť v horách je obrovská, čo sa odzrkadľuje aj na počte úrazov. Bolo treba riešiť tiež viacero tragických a ťažkých záchraniek, takže človek vhuhol hneď do vysokého pracovného nasadenia, ktoré v podstate pokračuje aj ďalej.

Minister vnútra vás vymenoval do funkcie po tom, čo sa na vašom mene zhodli náčelníci oblastných stredísk. Aké budú vaše ďalšie kroky, čo čaká HZS v najbližších mesiacoch?

Zimná sezóna je v plnom prúde, teda v prvom rade musíme zabezpečiť, aby záchranári mali všetok potrebný materiál na záchranné akcie. Okrem toho nás čakajú aj ďalšie výberové konania na náčelníkov stredísk, ktorí postupne odchádzajú do výslužby a takisto aj na záchranárov. Plánujeme urobiť transparentné výberové konania, aby mal každý šancu ukázať, čo dokáže, pretože si chceme vybrať to najlepšie, keďže o túto prácu je veľký záujem. Samozrejme, nie každý dokáže splniť tie náročné požiadavky. Zažil som aj

výberové konania, kde bolo desať, dvanásť uchádzačov a nakoniec nevybrali nikoho. Mám pocit, že fyzická všeobecne v populácii trochu klesá. Nemôžeme prijať hocikoho, musíme dbať na kondičnú aj technickú spôsobilosť, pretože záchranky sú často v ťažkom teréne v zlom počasí a jednotliví záchranári sa musia na seba vedieť za každých okolností spoľahnúť.

Len pre zaujímavosť, čo by mal spĺňať záujemca o túto prácu?

Musí mať skúsenosti s horským terénom, byť technicky zdatný, či už sa to týka chôdze v mačkách, skialpinizmu, lezenia v lade, na skale. Tieto veci ho nemôžeme učiť. Samozrejme, musí byť veľmi dobre pripravený aj kondične a mať základné znalosti zákonných noriem. Ak úspešne prejde cez komisiu, ktorá ho preverí, ešte ho čakajú psychotesty a návšteva u posudkového lekára, ktorý vyhodnotí, či má predpoklady toto povolanie vykonávať, aby sa nestalo, že sa napríklad v priebehu polroka jeho zdravotný stav zhorší natolko, že nebude môcť prácu záchranára robiť.

Úspech vo výberovom konaní však asi ani

zďaleka neznamená, že človek je už hotový záchranár...

Nadalej s ním musíme pracovať. Nie je to kancelárska robota. Keď sa máte naviazať s niekým na lano, zavesiť sa do spustu, prípadne sa spoľahnúť na to, že keď sa niečo stane, kolega vám dokáže pomôcť, tak výber ľudí je naozaj veľmi dôležitý.

Ako ste sa vy dostali k tejto profesii?

Podobne ako mnohí iní. Človek vyrastal v horách, zaujímalo ho, čo sa v nich deje, z roka na rok mu boli bližšie. Už ako mladý chalani sme chodili po kopcoch, liezli, lyžovali, robili skialpinizmus a potom si už ani nevieme predstaviť, že by ste sedeli v kancelárii, alebo robili niečo iné. V roku 2009 som začal ako záchranár v Nízkych Tatrách, v Jasnej a o dva roky neskôr som sa presunul na lavínovú prevenciu.

Takže žiaden splnený detský sen? ☺

Dalo by sa povedať, že takým odrazovým mostíkom bola kniha *Strmé cesty k Himalájam* od Miša Orolina (známy horolezec, ktorý spolu s Ivanom Fialom stál v roku 1971 ako prvý Slovak na osemtisícovke, pozn. red.). Vtedy mi to prišlo ako veľmi zaujíma-

vé a lákavé. Keďže som vyrastal na Liptove, hory som mal za rohom...

Neobávate sa toho, že popri riaditeľskej funkcii na ne budete mať podstatne menej času a vychutnáte si ich skôr spoza okna kancelárie?

Človek sa potrebuje popri kancelárskej robote aj trošku hýbať, aby bol tiež v kontakte so záchranármi. Chodil som, chodím a budem chodiť na záchranky aj ako riaditeľ, lebo jedine tak, že sa spolu so svojim zástupcom budem zúčastňovať života na jednotlivých oblastiach a budem v kontakte s chalánmi, môže mať človek predstavu o tom, ako to v funguje a má možnosť zlepšovať tú záchranu. Keď sedíte len v kancelárii, tak ste časom odtrhnutý od reality.

Ako záchranár určite viete, kde sú rezervy...

Môj predchodca postavil horskú záchranu na pevné nohy, ale s nástupom nových technológií je, samozrejme, čo zlepšovať. Už pri výbere záchranárov si budeme dávať pozor, aby zvládali moderné technológie, aby vedeli jazyk, sú to možno drobnosti, ale dokážu záchranu posunúť.

Veľa sa očakávalo od Bezpečnostno-operatívnej jednotky HZS, takzvanéj BOJ-ky, ktorá sa mala postarať predovšetkým o to, aby sa turisti vo vysokohorskom prostredí či lyžiari na svahoch cítili bezpečnejšie. Okrem iného mala v náplni práce aj vyšetrenie nehôd na horách. Po roku však zanikla...

Bolo to rozhodnutie ministerstva vnútra. Je pravda, že očakávania boli veľké, no v podstate takéto činnosti by mala vykonávať polícia. Nevravím, že HZS nemá

robiť kontrolnú činnosť, ale v tom procese vyšetrovania nehôd nemala právomoci a bolo by nutné meniť množstvo zákonov, aby sa nejakým spôsobom zapracovala do orgánov činných v trestnom konaní. Jej zamestnanci sa presunuli na jednotlivé oblasti, čo nám teraz výrazne pomáha, pretože úrazovosť je momentálne výrazne vyššia, keďže ľudia sa počas pandémie presunuli do hôr, či už na lyže, skialp alebo turistiku v letnom období. Pociťovali sme to najmä vlni. Kým bežne býva tak desať, dvanásť lavínových nehôd ročne, minulý rok ich bolo až 44, našťastie len dve skončili smrteľne. Túto zimu máme už tri obeť (rozhovor sme robili 21. januára 2022, pozn. red.) a to je len začiatok sezóny, no dúfam, že ostane len pri tomto čísle.

Viem, že sa pripravuje novela zákona o HZS. Ráta sa v nej aj so zmenou organizačnej štruktúry? Ako sa dotkne jednotlivých oblastí?

Chceme niektoré veci optimalizovať a je dosť možné, že sa nevyhneme ani organizačným zmenám, čo sa týka počtu oblastí alebo ich rozmiestnenia. Musíme sa pozrieť na to, akú majú jednotlivé oblasti úrazovosť a hľadať nejaké riešenie, aby tam záchrana bola za tie vynaložené peniaze aj adekvátne poskytnutá. Všetko závisí od toho, čo ukáže analýza, ktorá momentálne prebieha, lebo nechceme novelizáciu robiť z brucha, ale na základe čísel, aby sme mali zmeny podložené.

Čo by uľahčilo život horským záchranárom?

Vo všeobecnosti by nám uľahčilo život to, keby ľudia nepodceňovali terén, či už lavínový, vysokohorský alebo lezecký a cho-

dili do hôr naozaj pripravení. Jednoducho, aby nepreceňovali svoje sily, sledovali počasie, podmienky a adekvátne tomu prispôbili výstroj. Z technických záležitostí by nám dosť uľahčilo prácu zariadenie na lokalizáciu mobilných telefónov, ktoré majú poľskí kolegovia. Samozrejme, keď ich požiadame, prídu a pomôžu nám, ale z operatívneho hľadiska je to dlhodobou neudržateľné. Pracujeme teda na tom, aby sme takéto zariadenie, ktoré dokáže človeka lokalizovať aj na mieste, kde nie je signál, mohli využívať aj u nás. Bol by to krok vpred.

Na záver jedna osobná otázka. V kopcoch sa pohybujete roky, ste horský vodca, skialpinista, horolezec, záchranár. Stalo sa vám niekedy, že ste hory podcenili?

Poviem to na rovinu, stane sa. Nebudem sa hrať na hrdinu, čo v živote nespravil žiadnu chybu. Tým, že sa aj ako záchranári pohybujeme v teréne relatívne často, tak sa stane, že človek nejakým spôsobom zakopne a lavína sa spustí spolu s ním. No našťastie sa to vždy skončilo dobre.

Takže to nebolo len raz...

Myslím si, že každý jeden či už záchranár, horolezec, horský vodca alebo sprievodca má takéto zdvihnuté prsty. Keď sa už človek vezie s lavínou, tak to v ňom zarezonuje a uvedomí si, aký je krehký a oproti horám nezmôže nič. Nie vždy to však musí skončiť tragicky. Spomínam si na záchranku na Malom Kežmarskom štíte, keď sme tri dni hľadali poľského horolezca. Nakoniec sa našiel živý, bol ukrytý v takej jaskynke pod skalami. Bolo veľmi zlé počasie, pršalo, snežilo, mysleli sme si, že ideme už len po nebohého, ale podarilo sa ho zachrániť. Bol to veľmi dobrý pocit. ◀

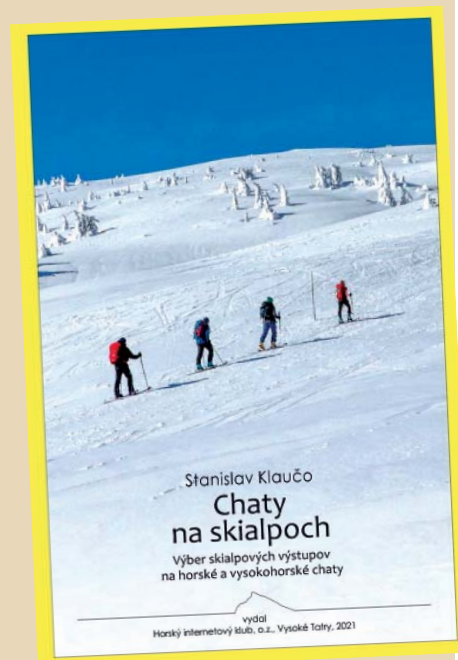
Chaty na skialpoch

📍 Martina Petránová

Horské a vysokohorské chaty sa stali za posledné roky obľúbeným cieľom skialpinistov. A práve táto skutočnosť inšpirovala autora publikácie *Chaty na skialpoch*. Ako napovedá už samotný názov, knižná novinka ponúka výber skialpových výstupov k horským a vysokohorským chatám, ale aj známym horským hotelom či útulniam. Čitateľ v nej nájde dovedna dvadsaťpäť obľúbených lokalít, a to nielen vo Vysokých a Nízkych Tatrách, ale tiež vo Veľkej či Malej Fatre, Západných a Belianskych Tatrách, Oravskej Magure i Kysuckých Beskydách. Okrem podrobného popisu trás výstupov a zjazdov vrátane ich variantov Stanislav Klaučo pridáva aj rady a odporúčania, ktoré pomôžu pri plánovaní skialpových túr. Texty sú doplnené

obrázkami, nechýbajú ani mapy a QR kódy linkov na všetky chaty, útulne a hotely spomínané v sprievodcovi. Súčasťou takmer stopäťdesiatstranovej publikácie je tiež balík súborov GPX, ktoré po stiahnutí a nahrať do GPS zariadenia výletníkom zobrazia výstupové a zjazdové trasy opísané v knihe.

Skialpového sprievodcu vydalo občianske združenie Horský internetový klub, Vysoké Tatry, ktoré stojí aj za predchádzajúcimi dvoma publikáciami na túto tému. Okrem *Výberu lyžiarskych a skialpinistických túr* má na konte i ďalší skialpový bedeker s názvom *Zjazdovky na skialpoch*, ktorý mapuje skialpové možnosti vo vybraných lyžiarskych strediskách na Slovensku a ponúka aj praktickú aplikáciu, ktorá majiteľom smartfónov uľahčí orientáciu v teréne. ◀

TANAP
POD MURÁŇOM
1 076 m n. m.

TURISTICKÝ CHODNÍK JE OD 1. 11. DO 14. 6. UZAVRETÝ
Z DŮVODOV OCHRANY TATRANSKEJ PRÍRODY
SZLAK TURYSTYCZNY JEST ZAMKNIĘTY OD 1. 11. DO 14. 6.
Z POWODU OCHRONY TATRZAŃSKIEJ PRZYRODY
DER TOURISTEN WEG IST AUS GRÜNDEIN DES NATURSCHUTZES
IM NATIONALPARK VON 1. 11. BIS 14. 6. GESPERRT
IN ORDER TO PROTECT A SENSITIVE MOUNTAIN NATURE
THIS PATH IS CLOSED FROM 1. 11. TO 14. 6.

TANAP
KOPSKÉ SEDLO 2:30h

Tatry majú od novembra do polovice júna na svojich návštevníkov „nerovnaký meter“. Kým pre turistov kráčajúcich po slovenských chodníkoch platí sezónna uzávera vysokohorského priestoru z dôvodu ochrany prírody, tí na poľských „szlakoch vysokogórskich“ sa pri plánovaní zimnej túry nemusia obmedzovať takmer vôbec. Prečo žije zimná turistika v Tatrách dva životy? Má sezónna uzávera na slovenskej strane zmysel? Pozývame vás hľadať odpovede do histórie, súčasnosti i budúcnosti inštitútu ochrany prírody, ktorý vstúpil do platnosti v sezóne 1980/1981.

 Jana Tomalová **Marcel Tobis a archív redakcie**

V 70. rokoch minulého storočia sa miera turistického ruchu dostala nad hranicu únosnosti prírodného prostredia. Jasnou rečou hovorili vedecké poznatky, terénne pozorovania i čísla z každoročnej inventúry turistov. „Rozhodli sme sa pre rôzny krok. Princípom bolo, že ľudí pustíme po hornú hranicu lesa, pretože hory sú najcitlivejšie na samom vrchu. Prišlo však ku

uzávery bol pomerne jednoznačný, jej ukončenie však bolo na debatu. Nakoniec sme sa rozhodli pre koniec júna. Posledný mesiac školského roka sa niesol v duchu detských výletov, ktoré znamenali pre bezpečnosť detí ešte väčšie riziko,“ pokračuje Šturcel. Išlo o razantnejší názor Horskej služby TANAP-u, vtedajšej zložky integrovanej správy národného parku. Široká

v rámci poznania systému,“ zdôvodňuje ďalšie kroky Šturcel. Ako v mnohých podnikoch a inštitúciách, i na Správe TANAP-u sa v tých časoch dali niektoré situácie riešiť občasným kamarátskym kompromisom. „S Viktorom Beránkom (chatárom spod Rysov, pozn. red.) sme mali zaujímavé debaty, lebo tabuľa stála na rázcestí nad Žabím potokom a keď bol sneh okolo 10. júna odtopený, tabuľu sme presunuli nad chatu a druhú na odbočku na Hincove plesá. Ale to bolo sporadické,“ s úsmevom spomína Šturcel. Uzávera sa spočiatku netýkala chodníkov v Západných Tatrách, opatrenia sa ich dotkli po priradení k vlastnému územiu TANAP-u v roku 1987.

Dôležitým míľnikom sa stala Všeobecne záväzná vyhláška Krajského úradu v Prešove č. 1/1999 o Návštevnom poriadku (NP) TANAP-u. Po vyše štyroch rokoch priprav vstúpil do platnosti v lete 1999 dokument, ktorý komplexne „povedal“, čo všetko môže návštevník aktívne robiť na území národného parku. Zrejme najväčším prínosom pre turistickú verejnosť bolo skrátenie sezónnej uzávery z 30. na 15. júna. Jeden z troch kľúčových

40 rokov po: O sezónnej uzávere

kompromisu, že v lokalitách, kde sú celoročne otvorené chaty, bude začiatok sezónnej uzávery práve pri nich, s výnimkou Chaty pod Rysmi. Tak sa stalo, že sme asi tretinu chodníkov cez zimu uzavreli,“ vysvetľuje Marián Šturcel, ktorý stál tiež ako zamestnanec vtedajšej Správy TANAP-u pri myšlienke ochranných opatrení od jej samotného počiatku. Dôvody, pre ktoré kompetentní pristúpili k nepopulárnemu opatreniu, zhrnul Peter Spitzkopf st. v článku *K sezónnym uzáverom vysokohorského prostredia* (TATRY 1980/5, s. 6 – 8) do troch oblastí. Prvou bola ochrana vzácných druhov fauny, predovšetkým kamzíka a svišťa, ďalšou ochrana nelesných spoločenstiev v citlivých lokalitách vysokohorských prechodov, najmä v oblasti premenených hornín – mylonitov. K argumentom sa pridala i bezpečnosť turistov. „Veríme, že návštevníci národného parku tieto nutné opatrenia vo vysokohorskom priestore správne pochopia,“ uzatvára článok Spitzkopf st.

Turistická verejnosť však ťažko trávila rozhodnutie, ktoré v tom čase spôsobilo až osemmesačnú výluku chodníkov do vysokohorských sediel a na tatranské štíty. Tabuľe o sezónnej uzávere totiž „otáčali“ turistov v období medzi 1. novembrom a 30. júnom. „Dátum začiatku

debata o uzávere sa viedla aj v súvislosti s horolezectvom, to sa ale chápalo ako logická súčasť Vysokých Tatier. Dôkazom horolezeckej zdatnosti bola registrácia v zväze.

Uzávera má svoju evolúciu

Na Správe TANAP-u po zavedení sezónneho opatrenia sledovali jeho symbiózu s turistami. Ukázalo sa, že ide o „živý organizmus“, ktorého podmienky bolo potrebné postupne upravovať, aby mohol prosperovať. „V niektorých dolinách, napríklad v Bielovodskej a Zadných Medodolch, sme ľudí v podstate pustili na hornú hranicu lesa. A tam – tabuľa. Mali sme skúsenosť, že mnoho turistov už necúvlo. Tak sme uzávery stiahli na koniec lúky pod Muráňom a v Bielovodskej doline k horárni. Jednoducho, nepostupovali sme paušálne, ale

dôvodov uzávery, bezpečnosť, čiastočne stratil silu a keďže v polovici júna bola už príroda po odtopení snehu pomerne zastabilizovaná, kamzíkatá vyvedené a svište vyhrabané, turisti získali dva týždne navyše.

Absurdná situácia nastala začiatkom apríla 2017. Zo skrine vypadol kostlivec v podobe zistenia, že NP neexistuje už neuveriteľných 15 rokov! V roku 2002 totiž prestal platiť zákon NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a s ním expiroval i NP. Keďže kompetentní odhadovali, že tvorba nového NP potrvá niekoľko mesiacov, ochranári a úradníci museli pravidlá v TANAP-e ošetriť aspoň dočasne. Z niekoľkých mesiacov prípravy sa však stali roky a tak ešte aj v súčasnosti aktivity človeka v najstaršom národnom parku na Slovensku upravujú dva „dočasné“ dokumenty. Prvým je Zo-

Rok 1981 sprevádzalo v Tatranskom národnom parku ukončenie série opatrení na zamedzenie negatívneho vplyvu vysokohorskej návštevnosti. V zmysle zákona Slovenskej národnej rady č. 11/1949 Zb. o TANAP-e a následne i nariadenia Zboru povereníkov Slovenska č. 5/1952 Zb. mali Správa TANAP-u a Poradný zbor pre veci TANAP-u v rukách „vysoké karty“ v rozhodovaní o veciach prospešných pre prírodu. Do balíka opatrení, ktoré vám predstavujeme v seriáli **40 rokov po**, sa dostalo komplexné uzavretie celku Belianskych Tatier, zrušenie turistického chodníka zo Závor k Lalióvemu sedlu i chodníka k Zelenému Krivánskemu plesu, ale aj sezónna uzávera, o ktorej sa dozvedáte viac v aktuálnom vydaní časopisu TATRY.

znam vyhradených miest v TANAP-e (č. 1/2017 zo 14. júna 2017), v ktorom okresné úrady v Prešove a Žiline zverejnili lokality na pohyb záujmových skupín v TANAP-e. Sezónnu uzáveru stanovuje Verejná vyhláška Okresného úradu Prešov z 25. októbra 2017 na obdobie medzi 1. novembrom a 14. júnom, nie 15., ako tomu

bolo predtým. Návštevníci Tatier tak získali deň vysokohorskej turistiky navyše.

Z uzáveru by sa opäť malo ukrojiť

Medzičasom sa od roku 2017 návrh nového NP „učesáva“ pripomienkami niektorých záujmových skupín a verejnosti. Okresný úrad (OÚ) v Prešove dostal zatiaľ

Primiešala sa do uzávery politika?

■ Po tom, čo v novembri 1980 Správa TANAP-u uzavrela vysokohorské turistické chodníky, zaznievali aj hlasy, že tento krok má politický podtón. Keďže sa komunistickej vláde v Poľskej ľudovej republike (PLR) nedarilo zlepšovať sociálne podmienky, v roku 1980 eskalovala i nálada v spoločnosti. Situácia nepriaznivá pre režim postupne vyvrcholila do uzavretia československo-poľských hraníc a vyhlásenia stanného práva v Poľsku v decembri 1981. To malo podľa bývalého riaditeľa TPN Pawła Skawińskiego za následok, že ako dôvod sezónnej uzávery sa pravdepodobne nesprávne spomínal politický motív. Vyhlásenie stanného práva v Poľsku znamenalo zákaz pohybovať sa mimo miesta trvalého bydliska, takže turistika v poľských Tatrách bola veľmi obmedzená a výlet do slovenských Tatier nebol možný. Dnes sú podľa Skawińskiego turisti právom presvedčení, že dôvodom sezónneho vylúčenia vysokohorského pásma slovenských Tatier je téma ochrany prírody.

■ Viedli sa i debaty o politickom motíve v súvislosti s kompletným uzatváraním vysokohorských chodníkov, ktoré tvorili prechod medzi Slovenskom a Poľskom. Vraj išlo o viac-menej izolácie aktivity ministerstva vnútra. Môžeme spomenúť napríklad Mengusovské sedlo, ktoré malo dostať stopku pre pašovanie koní. Na vtedajšej Správe TANAP-u, samozrejme, vnímali dianie v Poľsku. Avšak súbor regulačných a usmerňujúcich opatrení v prospech tatranskej prírody nemal podľa jej niekdajšieho zamestnanca Mariána Šturcela absolútne nič dočinenia s ľudskou politikou. „Politikou“ bolo jednoznačne pomôcť prírode.

■ Pýtali sme sa aj na Ústave pamäti národa (ÚPN). Informácie o politických zámeroch pri konkrétnych lokalitách či sezónnej uzávere sa však v archíve ÚPN nedarilo dohľadať. „Najbližšie“ k nášmu bodu záujmu boli úryvky zo staničných kníh, kde sa v *Štrnásťdenných rozhodnutiach OŠH (ochrany štátnych hraníc) na dobu od 1. 11. 1980 do 15. 11. 1980 a od 16. 11. 1980 do 30. 11. 1980* uvádza, že výkon hraničnej služby je potrebné zamerať na: zabezpečenie štátnej hranice v oblasti Popradského plesa v dôsledku zhoršenej politickej situácie v PLR; získavanie poznatkov o pašovaní, špekuláciách či prejavoch obyvateľstva ohľadom situácie v PLR; za týmto účelom bolo úlohou vojsť aj do styku so zamestnancami hotelov Panoráma, Patria a FIS. Nejde však o žiadne závažné zistenia.

■ V Archíve Ministerstva vnútra SR Levoča prehľadali na našu požiadavku všetky vecné registre archívnych pomôcok z okresu Poprad, Liptovský Mikuláš i Dolný Kubín za obdobie od 1970 až 1990. Vysoké Tatry sa však uvádzajú v pomôckach len v súvislosti s poradami pracovníkov rezortu vnútra.

okolo 240 pripomienok od 50 subjektov. „K určite zložitým patrilo rokovanie s iniciatívou Aj my sme Tatry, a to z dôvodu, že návrh tohto NP sleduje v niektorých smeroch prísnejšiu ochranu, ako bola zabezpečená starým NP,“ tvrdí vedúci odboru starostlivosti o životné prostredie OÚ Prešov Miroslav Benko. Iniciatíva Aj my sme Tatry podala hromadnú pripomienku k návrhu NP. Považuje turistov, horolezcov, skialpinistov, horských lyžiarov, chatárov, nosičov a horských vodcov za neoddeliteľnú súčasť kultúrneho dedičstva Tatier a deklaruje, že ich aktivity neboli a nie sú proti záujmom ochrany prírody. Podľa Benka ostáva ešte prerokovanie so šiestimi subjektami, niektoré zabezpečí vo vlastnej réžii Správa TANAP-u. Jej riaditeľ Pavol Majko vzhľadom na pandemickú situáciu a hľadanie konsenzu nedokáže odhadnúť termín pokračovania prerokovaní, niečo ešte účinnosti nového NP. Z pohľadu sezónnej uzávery možno povedať, že návrh s ňou i naďalej počítá. Podľa materiálov dostupných na stránke ministerstva vnútra by sa však mala končiť už 31. mája, nie 14. júna.

Otázky vyvoláva kamzík

Aj v roku 2022 zaznievajú hlasy proti uzávere. Ochrana kamzíka ako argument sezónnej uzávery v očiach mnohých slabne. Hlavným dôvodom je fakt, že krivka kamzičej populácie po zavedení opatrenia síce mierne stúpla a pohybovala sa okolo čísla 800, no od roku 1987 začala výrazne klesať. Kritická situácia nastala v roku 2000, keď kompetentní napočítali 188 jedincov, z toho 160 na slovenskej strane Tatier, čo je historické minimum, a teda horší stav ako po prvej svetovej vojne (300 kusov na slovenskej strane Tatier) i po druhej svetovej vojne (230 kusov). V novom miléniu sa však karta obrátila a sčítania prinášali stále lepšie výsledky. Počas jesennej kamzičej inventúry v roku 2018 narátali lesníci doterajší rekord, zimovať sa vtedy v celých Tatrách chystalo prinajmenšom 1 431 kamzíkov.

Podľa zoologičky Štátnych lesov TANAP-u Gabriely Chovancovej však má uzávera určite svoje opodstatnenie. „Nemôžeme vzťahovať funkčnosť uzávery len na početnosť populácie kamzíka, na jej kolísanie majú vplyv aj iné faktory ako predácia, parazitizmus, patogény či lavíny. Veľkosť populácie stúpla od roku 2001 aj vďaka programu záchranu kamzíka vrchovského tatranského,“ vysvetľuje Chovancová. Za ostatné obdobie sa prudko zvýšila návštevnosť Tatier a s ňou ruka v ruke i časté porušovanie pravidiel v TANAP-e. Niektoré vedecké práce sa venujú sledovaniu úrovne stresu u kamzičej zveri,

ktorý narastal so zvyšujúcim sa počtom návštevníkov, najväčší podiel spomedzi negatívnych faktorov predstavujú turistika a skialpinizmus. „Antropické faktory majú často za následok vznik stresových reakcií ako zmena správania a útekovvej vzdialenosti, zmena stanovišťa až presun kamzičej zveri z vyhovujúceho biotopu na menej vhodný, kde je menej potravy, v zime presun na nevhodné lavinózne, exponované zľadovatelé terény,“ argumentuje ďalej Chovancová. Sezónna uzávera však nie je cieleň len na kamzíky. Podľa zooložičky treba pripomenúť prípad úhynu mladého svišťa pri zimnom výhrabe (svište sa začínajú vyhrabávať po zimnom spánku už koncom apríla, pozn. red.), ktorý zahynul po náraze skialpinistom v Skalnatej doline 30. mája 2008, teda po skialpinistickej sezóne, ktorá trvá do 15. apríla. „Pri jeho pitve bola zaznamenaná prasknutá sánka cez šev, podliatina na konci nosa pri očiach i medzi očnými oblúkmi a plúca zaliate krvou. Nemôžeme zabudnúť ani na medveďa hnedého, ktorý má často zimoviská v týchto lokalitách, ani na kurovité vtáky, u ktorých prebieha tok už od konca marca až do mája. Všetka zver, vrátane chránených aj nechránených druhov, prežíva zimné obdobie aj začiatok jari, po ktorom je už často vysilená pre nedostatok potravy. Aj ona má právo na chvíľku pokoja,“ obhajuje uzá-

veru Chovancová. Podľa Šturcela je potrebné pripomenúť veľkú labilitu terénu a bylinnej pokrývky na prelome jari a leta voči aj neúmyselnému zošlapávaniu návštevníkmi, najmä v citlivých priestoroch sediel a prístupov na štíty.

O poľskej (ne)uzávere

Druhý otáznik vyvoláva fakt, že v poľských Tatrách sezónna uzávera v „slovenskej“ forme neexistuje. Paweł Skawiński

---

V seriáli 40 rokov po ste si prečítali:

Hrebeňom Belianskych Tatier

Zo Závor k Lalióvemu sedlu

Chodníkom k Zelenému

Krivánskemu plesu

O sezónnej uzávere

---

pracoval pre Tatrzanski Park Narodowy (TPN) v časoch, keď sa sezónna uzávera zavádzala a bola v kolíske, neskôr inštitúciu dokonca aj riadil. Ochránársky počín Slovákov vždy považoval za správny. Uzávera podľa slovenského modelu si však k našim severným susedom cestu nenašla ani vtedy, keď sedel v „direktorskom“ kresle. „V poľskej časti Tatier takéto konanie verejnosť neprijme. V našej prevažne nížinatej krajine máme pokryté vysokými horami len dve

percentá územia. Očakávania neobmedzeného turistického využitia v zime sú obrovské a tvrdý administratívny zákaz by nebol účinný,“ zdôvodňuje Skawiński. V TPN využívajú miesto celosezónnej čiastočnej či periodické uzávery v špecifických prípadoch. Napríklad, keď sa v konkrétnom území zobudili medvede, alebo na horolezeckej ceste zahniezdil sokol. „Odvolať sa aj na argument, že ochrana kamzíkov v oblasti hlavného hrebeňa Tatier je lepšia, keďže slovenská časť pohraničia je vylúčená z turistického ruchu,“ tvrdí Skawiński. Napriek tomu sa však ako riaditeľ len zriedka stretol s obvineniami ekologických organizácií, že TPN neuplatňuje výluky vysokohorskej oblasti poľských Tatier podobne ako TANAP.

Kompetentní na slovenskej strane sú však často konfrontovaní s otázkou, aká prekážka stojí v ceste k zimnej vysokohorskej turistike v TANAP-e. Poľský pružný model vnímajú aj na Správe TANAP-u ako kompromis súvisiaci s malou rozlohou územia TPN a vysokým počtom obyvateľov u našich severných susedov, ktorí vďaka vstupnému tvoria aj výrazný príjem národného parku. „Lokálne uzávery sú, samozrejme, riešením i pre slovenskú stranu Tatier najmä v období rozmnožovania vzácnych a ohrozených druhov v prípade, že bude ohrozené úspešné vyvedenie mlá-

dat,“ hovorí šéf Správy TANAP-u. Mala by byť však skôr doplnkom k zásadnému rozhodnutiu zimnej uzávery, ktorá podľa Majka bola a stále je v prospech všetkých chránených druhov žijúcich v národnom parku. Za zmienku stojí pozastavenie sa nad otázkou, či by slovenský národný park vôbec zvládol kontrolu pružného uzatvárania lokalít, ak by sa teoreticky zrušila súčasná sezónna uzávera. „Profesionálnych strážcov v teréne máme momentálne pätnásť. Tento počet je už v súčasnosti poddimenzovaný, keďže kompetenčné územie Správy TANAP-u zahŕňa aj voľnú krajinu, a teda prvý stupeň územnej ochrany. Celková rozloha územia, v ktorom profesionálna stráž vykonáva svoje pracovné úlohy, je viac ako stotisíc hektárov. Dobrovoľná stráž prírody má v súčasnosti 57 členov,“ konkretizuje situáciu Majko. TPN zamestnáva 35 profesionálnych terénnych pracovníkov, ak nepočítame tých v podhorí, stráž prírody však nie je ich jedinou náplňou práce a počas víkendov a sviatkov sú menej aktívni. Okrem nich v parku funguje aj stráž parku so šiestimi strážcami s rozšírenými kompetenciami. Rozloha poľského národného parku je menej než tretina slovenského. Ťažko na misky váh položiť dve rôznorodé fungujúce organizácie, no medzi riadkami nie je problémom vyčítať, že slovenskí strážcovia tahajú za kratší koniec.

Bez pečiatky by mimo chodníka ísť nemali

Ostaňme ešte nachvíľu v Poľsku. Pre rozdiely v pohybe po zimných vysokohorských chodníkoch sú pre turistov spoza

tatranského hrebeňa veľkým otáznikom pravidiel, podľa ktorých sa môžu pohybovať v sezónnej uzávere v oblasti slovenských Tatier horolezci a skialpinisti. V Poľsku už neexistuje horolezecký preukaz, preto je prakticky nemožné odlišiť horolezcov od pokročilých zimných turistov a tí tento fakt často skúšajú využiť vo svoj prospech. „V poľských Tatrách sa snažíme obmedzovať spontánnu, často nezodpovednú turistiku mimo chodníkov tým, že vyžadujeme zapísanie sa do knihy horolezeckých výstupov alebo elektronickú registráciu cez smartfón, aby sme zaznamenali, kto a akou trasou ide. Vo vysokohorskej oblasti môže strážca zistiť, či osoby nahlásili svoju horolezeckú aktivitu,“ opisuje poľský systém kontroly Skawiński. Na slovenskej strane ale lezec bez platného preukazu horolezeckej organizácie nemá čo robiť mimo značkových chodníkov, takže i poľskí neorganizovaní horolezci sa de facto i de iure pohybujú v teréne „na čierno“. Trasy vysokohorských lyžiarov sa v TPN kryjú s „letnými“ turistickými chodníkmi s nevyhnutnými odchýlkami vzhľadom na bezpečnostné podmienky, zatiaľ čo na území TANAP-u majú skialpinisti „šľapať“ a lyžovať v rámci koridorov na vyhradených miestach na vykonávanie skialpinizmu, ktoré sa s turistickými trasami prekrývajú len čiastočne. Človek v odchýlkach bez problémov administratívne zabľúdi, alebo hľadá cestičku na špekulačné manévry. Tejto, ako aj iným diskrepanciám by pomohla intenzívnejšia spolupráca medzi TANAP-om a jeho poľským náprotivkom na legislatívnej úrovni.

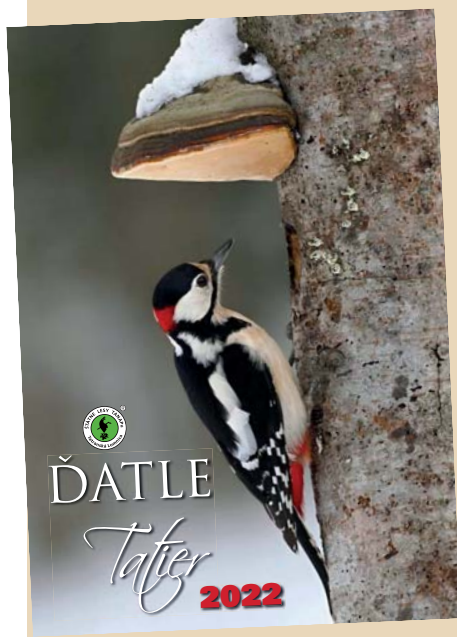
Čo prinesie blízka budúcnosť?

Hoci sezónna uzávera nie je hermetická, napriek tomu podľa Šturcela dokáže znížiť tlak na vysokohorské prostredie od novembra do polovice júna zhruba o 90 percent. Pri pomerne nízkej schopnosti regulácie funguje ochranný inštitút najmä na princípe turistickej sebakontroly. Správa TANAP-u si sľubuje posilnenie strážcovských kapacít od opätovného zjednotenia Štátnych lesov TANAP-u a Správy TANAP-u, ktoré nastane 1. apríla tohto roku. Už pred štyridsiatimi rokmi si však kompetentní uvedomovali, že ani tabule, ani intenzívne služby nezabránia „porušovateľom“ vykročiť do zóny pokoja zveri.

„Viaceré spomenuté regulačné opatrenia boli dobovo nie revolučnými, skôr pionierskymi nielen v rámci vtedajšieho Československa. Je potrebné zdôrazniť, že neboli spontánne, či nepremyslené. Poznatky z terénu hovoria o tom, že priniesli úspechy, ktoré sme od nich očakávali. Mňa a určite aj viacerých pamätníkov teší nielen ich úspech, ale aj to, že napriek občasným turbulenciám neboli zrušené ako celok. Už pri prijímaní sezónnych uzáver sme nevyklúčovali po naozaj dôkladnej odbornej analýze ich časovú a priestorovú úpravu. Verím, že aj po 1. apríli tohto roku bude „Príroda v dobrých rukách“ (heslo Štátnych lesov TANAP-u, pozn. red.) intenzívnejšou spolupracou a akceptovaním skúseností rôznych zelených lesných aj nelesných žienok a mužikov. Parky, aj národné, sú tu i pre ľudí,“ uzatvára Šturcel. ◀

Rok 2022 v znamení ďatľovité

📍 Jana Tomalová

Štátne lesy TANAP-u tentoraz venovali reprezentačný kalendár ďatľom, ktoré žijú na území najstaršieho slovenského národného parku. Každý mesiac prináša hlavného „hrdinu“ z čelade Picidae, ktorého zachytili svojimi objektívmi tatranskí lesníci Radoslav a Vladimír Michalcovci i Marcel Tobis. Práve prvému z menovaných sa podarilo odfoťiť samčeka ďatľa veľkého (*Dendrocopos major*), ktorý pózuje na titulnej strane kalendára. V jednotlivých mesiacoch postupne defilujú pomerne vzácny návštevník chladných Tatier, ďateľ prostredný (*Dendrocopos medius*), najmenší z našich „modelov“, ďateľ malý (*Dendrocopos minor*), jediný ďateľ so žltou

škvrnou na hlave vyskytujúci sa na území TANAP-u, dubník trojprstý (*Picoides tridactylus*) či ďateľ bielochrbtý (*Dendrocopos leucotos*) vzrastom pripomínajúci hrdličku. Nechýba ani druh v „tmavej“ verzii, tesár čierny (*Dryocopus martius*). Na stránky reprezentačného kalendára sa dostala i žlna sivá (*Picus canus*), tú okrem popolavej farby charakterizuje aj červená škvrna a zelené krídla, ale i krutohľav hnedý (*Jynx torquilla*), ktorého môžeme v podhorí Tatier pozorovať len počas ťahu.

V kalendári nájdete okrem charakteristiky každého druhu i pár zaujímavostí o „dobajúcich“ lesných bubeníkoch všeobecne. ◀

Zimné klopkanie a jarné radostné bubnovanie

Klop, klop, klop...

Ťuk, ťuk, ťuk...

Chvíľu ticho a potom sa tento zvuk opakuje zas s podobnou pravidelnosťou. V zimnom čase sa možno pre niekoho neznáme hlasy nesú ako morzeovka do ticha ihličnatého aj listnatého lesa. Ich nositeľmi sú zaujímavé tvory z ríše vtáctva – ďatle.

Vladimír Michalec

Charakterizujú ich šplhavé nohy, dlhý masívny dlátovitý zobák, tvrdé chvostové perá a pretiahnutý tvar tela. Sú to významní konzumenti podkôrneho a v dreve žijúceho hmyzu. Vo veľkej miere sa podieľajú na udržaní prirodzenej rovnováhy v lese. Špeciálne usposobený zobák s vysúvateľným harpúnovitým jazykom používajú na vyťahovanie lariev a kukiel fúzačov, lykožrútov, mravcov žijúcich v dreve aj na lúkach. Hlavne v zimnom období im slúžia oslabené a mŕtve stromy so zimujúcim podkôrnym hmyzom ako prirodzené kŕmidlá pre vtáctvo. Pri spoločnom stolovaní ich môžeme vidieť aj s inými druhmi vtáctva.

Na Slovensku žije desať druhov ďatľov, vo vlastnom území TANAP-u a ochrannom pásme bol potvrdený výskyt ôsmich druhov. Poradie uvádzame podľa početnosti: ďateľ veľký, dubník trojprstý, tesár čierny,

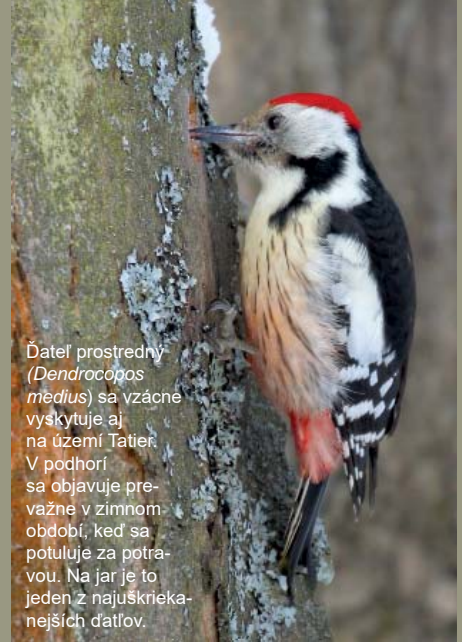
Tesár čierny
(*Dryocopus martius*)
počas hniezdenia
kŕmi mláďatá hlavne
larvami a kuklami
mravcov dřevokazov.

Krutohlav hnedý (*Jynx torquilla*) je malý nenápadný a jediný sťahovavý ďateľ. V tatranskom podhorí môže byť vzáčne pozorovaný počas ľahu. Odfotený bol v apríli – v okamihu, keď si na zemi hľadal potravu ako mravce a drobný hmyz. Ako jediný z ďateľov si nevytesáva vlastnú dutinu, na hniezdenie využíva príbytky svojich príbuzných. Rád sa usídli aj v búde.

Ďateľ prostredný (*Dendrocopos medius*) sa vzáčne vyskytuje aj na území Tatier. V podhorí sa objavuje prevažne v zimnom období, keď sa potuluje za potravou. Na jar je to jeden z najuškríkanejších ďateľov.

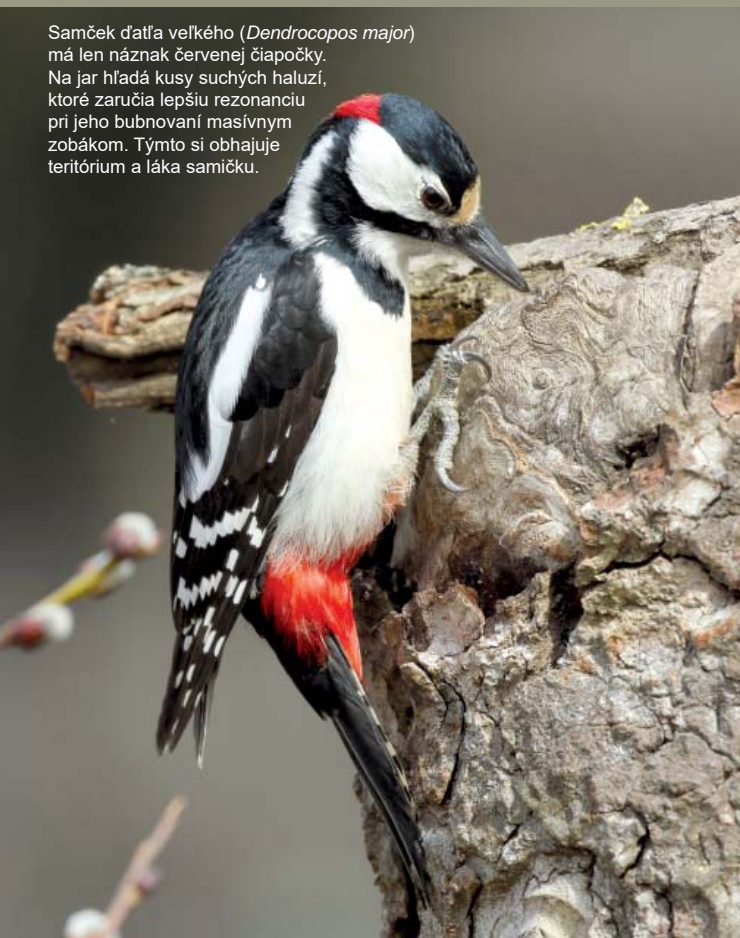

Ďubník trojprstý (*Picoides tridactylus*) obľubuje horské ihličnaté lesy s hojnosťou výskytu odumretých smrekových stromov. Na obrázku je samček naťahujúci kôru a jazykom skúmajúci každú škáru so zimujúcim hmyzom.

ďateľ bielochrbtý, žlna sivá, ďateľ malý, ojedinelý ďateľ prostredný a jediný sťahovavý druh ďatľa – krutohlav hnedý.

Na konci zimy v peknom slnečnom počasí a začiatkom skorej jari nastáva veľká zmena v hlasových prejavoch ďateľov. Utvárajú páry a najmä samce sa predbiehajú vyznačením okruhu svojich teritórií doďaleka znejúcim rýchlym klopaním – „drumblovaním“. Najväčšie tesáre čierne sú aj najhlučnejšie. Svoj záujem o dutinové stromy prejavujú intenzívnym hlasitým bubnovaním pozostávajúcim z až štyridsatich úderov v jednej sérii za pár sekúnd. To je spravidlané hlasitým „kri-kri-kri-kri“ alebo kvilivým „kié-kié“. Ani ostatné ďatle nezaostávajú. Ako hudobný nástroj si nájdu rezonujúci kúsok suchého odštiepeného dreva alebo zlomeného konára. Škriekavé hlasy párov tzv. strakatých ďateľov sa striedajú s melodickými smutnými hlasmi žlny sivej alebo jasným, zvučným trilovaním ďatľa malého. Po týchto zásnubách si v kmeňoch stromov veľmi rady aj v zlomených tzv. štopoch vytesávajú novú hniezdnu dutinu. Prípadne použijú starú, ak už nie je obsadená niektorými druhmi malých lesných sovičiek, ako kvičok vrabčí či pôtkap kpacavý, ktoré začínajú hniezdiť ešte skôr. Zaujímavosťou je, že ich hniezdne dutiny tiež využívajú na hniezdenie ďalšie spevavce alebo rôzne druhy netopierov ako úkryt počas dňa v letnom období. Veľmi rady tieto otvory obsadzujú aj divé včely, osy a čmeliaky. Už spomenuté sovy ich hlavne v nepriaznivom období využívajú ako zásobárne ulovenej potravy.

Ďatle sú nenahraditeľným článkom v ekosystéme ihličnatého, zmiešaného a listnatého lesa, keďže prispievajú k utlmeniu premnoženia podkórneho hmyzu po živelných lesných kalamitách.

Samček ďatľa veľkého (*Dendrocopos major*) má len náznak červenej čiapočky. Na jar hľadá kusy suchých haluzí, ktoré zaručia lepšiu rezonanciu pri jeho bubnovaní masívnym zobákom. Týmto si obhajuje teritórium a láka samicu.

Samček ďatľa bielochrbtého (*Dendrocopos leucotos*) pri hniezdnej dutine s potravou. Je to vzácný ďateľ zmiešaných smrekovo-bukových lesov. Kvôli potravnnej špecializácii je odkázaný na hojnosť odumretého dreva. Aj hniezdnu dutinu si robí v starých pahýľoch. Práve preto býva často predačne napádaný kunou lesnou, ktorá dokáže jeho mláďatá vyhrýzť z dutiny.

Vzácný záber tesára čierneho (*Dryocopus martius*) v spoločnosti ďatľa bielochrbtého pri olupovaní kôry so zimujúcimi vývojovými štádiami lykožrúta smrekového. Ponuku „prestretého stola“ na tomto kmeni využívali aj kôrovník dlhoprstý (na snímke vľavo), brhlík lesný a sýkorka čiernohlavá.

Ďateľ malý (*Dendrocopos minor*). Samček má výraznú červenú čiapočku, samicu ju nemá. Najmenší druh ďatľa u nás veľkosťou pripomína vrabca.

Samička dubníka trojprstého (*Picoides tridactylus*) svoje mladé kŕmi prevažne larvami fúzačov žijúcich pod kôrou.

Jarný tok ďateľov malých (*Dendrocopos minor*). Samček na jar dokáže veľmi dlho intenzívne „drumblovať“. Po nalákaní samicu sa ešte predvádza a svoje vystúpenie doplní intenzívnym kričavým hlasom.

Zlomený kmeň, ktorý dlhodobo využívajú ďatle na hniezdenie. ▼

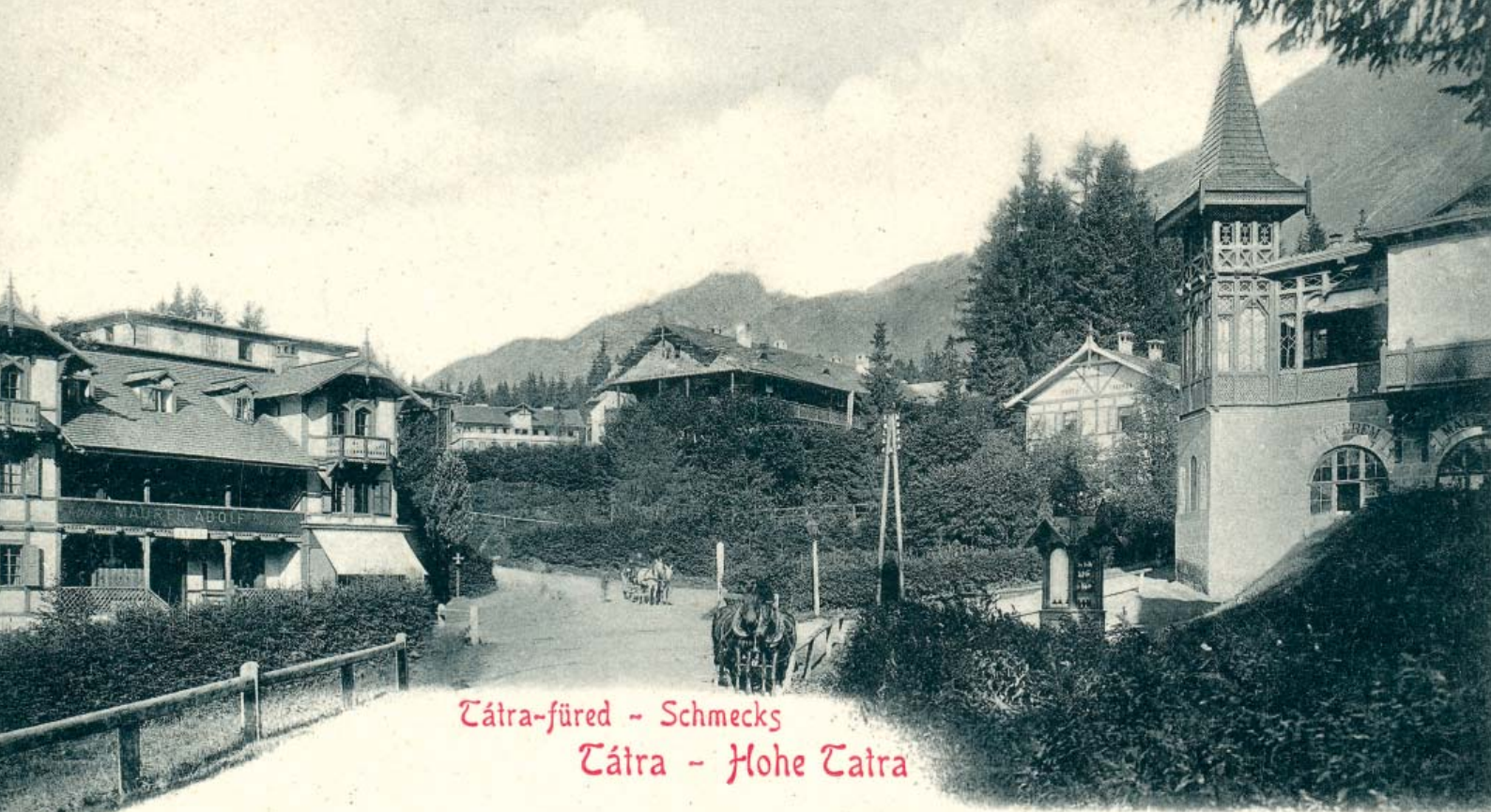
Našuchorený samček žlny sivej (*Picus canus*). ► Z vrcholca suchého stromu melodickým smutným vypiskovaním upozorňuje samicu, že našiel vhodnú hniezdnu lokalitu. Tento druh okrem hmyzu žijúceho pod kôrou stromov hľadá aj mravce na lesných čistiniach.

Samička ďatľa veľkého (*Dendrocopos major*) so smrekovou šiškou. V zimnom období pri nedostatku inej potravy z nich tento druh veľmi rád vyberá semiačka. ▼

Bol Rainer naozaj zakladateľom kúpeľov?

V roku 1793 si nechal gróf Štefan Csáky postaviť na miestach dnešného Starého Smokovca poľovnícku chatu. Tento akt je označovaný za začiatok budovania tatranských osád, pričom táto je považovaná za prvú z nich na južných svahoch Vysokých Tatier.¹ Vznik osady, nazvanej neskôr Smokovec, však predsa len položil základy jedného z významných odvetví cestovného ruchu (pre Vysoké Tatry osobitne významných) – kúpeľného cestovného ruchu. A v súlade s tým je v pozícii budovateľa týchto základov osobnosť Jána Juraja Rainera mimoriadne významná.

↑ Mikuláš Argalács   📷 archív autora a Múzea TANAP-u

O Jánovi Jurajovi Rainerovi (3. apríla 1800 – 23. februára 1872) vyšla jediná publikácia (Bohuš, 2012) a v dobovej tlači viaceré obsiahlejšie state. Nik z autorov sa nezameral na to, čo je uvedené v titulku, teda či Rainer bol priekopníkom tatranského cestovného ruchu, osobitne kúpeľného. Vytvoril sa mýtus, že bol! S odkazom zna literárne zdroje sa teda nebudeme zaoberať životopisom Rainera, od smrti ktorého ubehlo už 150 rokov. Ten je napokon uvedený tak, ako ho publikoval Weber v roku 1900. Budeme sa však držať témy v línii: Rainer – cestovný ruch v Tatrách – jeho miesto v histórii a rozvoji tatranského cestovného ruchu.

„Predrainerovské“ obdobie

Ešte koncom 20. storočia mnohí autori prác o cestovnom ruchu považovali rok 1841 za jeho začiatok. Presnejšie, za začiatok organizovaného moderného cestovného

ho ruchu. My však hovoríme o skoršom období, keď Rainer prišiel do Smokovca ako jeho nájomca v roku 1833. To formujúca sa osada ešte nemala ani svoj ustálený názov. Všetka činnosť Rainera v nej však v plnej miere napĺňala obsah definície cestovného ruchu, pretože jeho cieľom bolo vytvoriť destináciu. To sa mu aj podarilo, bola to však viac než tridsaťročná cesta.

V období, keď sa stal nájomcom vtedy ešte len formujúcej sa osady pod Slavkovským štítom (dnešný Starý Smokovec), mala lokalita za sebou už štyridsaťročný rozvoj. V roku 1793 tu gróf Štefan Csáky (1741 – 1810) dal postaviť poľovnícku chatu, ktorá slúžila len na súkromné účely grófa a jeho hostí. V roku 1796 pribudla drevená kaplnka a o rok neskôr ďalšie tri ubytovacie a hospodárske objekty. Inšpirátorom výstavby prvej chaty bol Tomáš Tobiáš Mauksch (1749 – 1832), evanjelický kazateľ z Veľkého Slavkova. Na ďalšie rozširovanie

osady sa však názory rôznia. Jeden názor je, že Mauksch v aktivitách a ovplyvňovaní Csákyho pokračoval², no iný z tatranských historikov to vidí ináč.³ Témou však nie je riešenie tohto rozdielného pohľadu.

Csáky o osadu stratil záujem, keď silneli rodinné rozbroje. Po krátkom období neistôt a stagnácie sa osady ujal na konci prvého decénia 19. storočia Karol Csáky, pragmatický a vzdelaný muž, ktorý bol aj členom Uhorskej akadémie vied. Po rozpačitom krátkom nájme osady Jakobom Franzom z Veľkej Lomnice sa stal od roku 1818 nájomcom Michael Raisz zo Spišskej Soboty. Došlo k zásadnému zlomu v rozvoji a orientácii osady: „V roku 1824 na žiadosť spišskej šľachty nechal gróf (rozumej Csáky, pozn. autora) postaviť šesť nových kúpacích kójí, šesť obytných miestností a pre nájomcu obývaciu izbu s kuchyňou a komorou, ďalej pre hostí jedáleň a tanečnú sálu, tavernu s pivnicou a kočiareň

so stajňou pre dvadsaťštyri koní.⁴ Zariadenie bolo jednoduché a nie sú k dispozícii hodnoverné údaje o tom, či vo vaniach, resp. kadiach požívali kyselku alebo obyčajnú pramenitú vodu.

Raisz sa síce o osadu staral, ale nie je známe, že by investoval. Tým, kto určoval vývoj a rozvoj, bol Karol Csáky.⁵ Keď rodinné spory o vlastníctvo Smokovca a okolitých pozemkov dospeli do štádia, že Csákyovci naň zanevrelí, Štefanov druhostupňový synovec stagnujúcu osadu oživil. Bol to práve Karol Csáky, kto nasmeroval osadu na kúpeľníctvo! Všetky jeho kroky, či už v investovaní do rozvoja alebo usmerňovaní nájomcov viedli k tomu, aby sa osada opätovne začala rozvíjať. Samotné kúpeľníctvo však malo charakter skôr očistný a na radikálnu zmenu si ešte muselo počkať niekoľko rokov.

Do roku 1833 bolo už v lokalite nášho záujmu postavených deväť rôznych objektov ubytovacieho, hospodárskeho a duchovného charakteru. Vzhľadom na iné povinnosti Csáky hľadal zodpovedného a zanieteneho nájomcu, ktorého našiel v osobe Rainera a jeho manželky Alžbety.

Činnosť Rainerovcov počas ich nájmu Smokovca

Dňa 17. decembra 1833 podpísali zmluvu o nájme vtedy ešte nepomenovanej osady gróf Karol Csáky ako majiteľ a Ján Juraj Rainer ako nájomca na dobu piatich rokov. Nepoznáme podrobné znenie zmluvy, no môžeme predpokladať, že zmluvné strany si určili hranice jednotlivých činností a aktivít, ako aj podmienky zmien. Treba zdôrazniť, že Rainer nebral do nájmu kúpele, ale letovisko. A práve v tomto duchu sa aj niesli jednotlivé kroky Rainerovcov v prvom období nájmu.

Roky 1834 a 1835 boli v znamení usilovnej práce na tvorbe vonkajšieho vzhľadu letoviska, teda vybudovaní siete chodníkov, parkovej úpravy, zmeny komfortu ubytovacích a stravovacích objektov. V tom období tiež objavili a sprístupnili dva pramene kyselky, ktoré hostia letoviska pomenovali Rainerov a Alžbetin.

V nasledujúcich rokoch začali vo väčšej miere prichádzať do letoviska hostia, najmä tí z bližšieho okolia. Zlom v orientácii osady nastal v roku 1839. Gróf Csáky predĺžil s Rainerom nájomnú zmluvu. V tom istom roku došlo k prebudovaniu jedného z objektov na liečebný dom vodoliečby Preissnitzovou metódou.⁶ Iniciátorom tohto diania bol fyzikus Provincie XVI. spišských miest Samuel Posewitz.⁷ Aby sa toto mohlo realizovať, nechal Rainer postaviť 1 800 metrov dlhý vodovod z lokality Päť prameňov. Voda tiekla samospádom, prekonávajúci výškový rozdiel 180 metrov.

V tomto období Rainer veľmi intenzívne – a úspešne – rokoval s vedením Spišskej župy o úprave a rozšírení cesty do osady. Na to získal od neho aj dotáciu. V rokoch 1851/52 sa podieľal i na úprave cesty z osady cez Mlynicu a Veľkú Lomnicu do Kežmarku.

Keď sa v roku 1841 zmenili vlastnícke pomery a osada sa stala majetkom obce Mlynica, jej predstavitelia už v roku 1842 uzavreli s Rainerom nájomnú zmluvu, no nezhody vyplývajúce z rozdielnych predstáv o rozvoji a smerovaní osady viedli až k jej vypovedaniu v roku 1846. Už po roku činnosti iného nájomcu však Mlyničania pochopili, že je treba vrátiť sa k línii vytýčenej Rainerom. A tak s ním 17. decembra 1847 uzavreli zmluvu o nájme na tridsať rokov!

Dôverou povzbudený Rainer postavil v roku 1850 prvú murovanú budovu

! Képes szembelátójúl!
RAINER JÁNOS GYÖRGY,
a' tátrakiesdi hidegvízgyógy intézet' létrehozója.

v osade, ku ktorej už patrilo aj pomenovanie Schmecks. Vo svojej pôvodnej hmote a takmer pôvodnej podobe stojí dodnes, no podľa „starostlivosti“ minulých i súčasných majiteľov je otázne dokedy...

Ďalšou stavbou bol Švajčiarsky dom, ktorý začal slúžiť hostom ako ubytovací už v roku 1856.

Síce bez Rainerovho podielu, ale zrejme aj s jeho súhlasom bola postavená v roku 1859 murovaná kaplnka o pár desiatok metrov ďalej než pôvodná drevená. Tým sa vytvoril priestor na vybudovanie (či premiestnenie?) objektu známeho v súčasnosti pod názvom Flóra. To sa udialo v roku 1861.

Popri neustálom zveľaďovaní vonkajšieho vzhľadu Schmecksu vyšiel Rainer v ústrety aj milovníkom vysokohorskej turistiky. Na Starolesnianskej poľane vybudoval a od roku 1865 dal verejnosti do užívania kamennú útulňu. Bolo to už obdobie, v ktorom sa letovisko stalo vyhľadávaným kvôli kúpeľom, no aj kvôli tomu, že sa stalo východiskom túr do dolín. Aj preto sa chodníky predlžovali z okolia osady do blízkych dolín, najmä Studených a Veľkej doliny.

Prínosy Rainerovho pôsobenia

Azda ani nemôže byť pre hostiteľa väčšia pocta ako tá, že sa mu hostia rozhodnú postaviť pamätník vďaky. Rainerovi sa takejto pocty dostalo v roku 1877. Oznámilo to regionálne periodikum *Zipser Bote* (Spišský posol) v rozšírenej správe⁸ a na výročnom zhromaždení Uhorského karpatského spolku 5. augusta 1877 vyzval jeho predsedajúci všetkých prítomných k účasti na slávnostnom odhalení pamätníka. Ako uvádza zápisnica z tohto zasadnutia: „...žiadam, aby sa ctihodné zhromaždenie podľa zverejneného programu dnes o štvrtrej hodine zúčastnilo pietnej spomienky.“ Uviedol tiež, že „ho (rozumej Rainera, pozn. autora) možno považovať za zakladateľa súčasných kúpeľov a mal aj veľké zásluhy na poznávaní Karpát.“⁹ Hoci od Rainerovej smrti uplynulo iba päť rokov, vynára sa v kontexte dnešných pohľadov a poznatkov otázka: Bol Rainer naozaj zakladateľom kúpeľov?

Pri uzatváraní prvej nájomnej zmluvy Rainer nepochybne nemal ambície zakladať liečebné kúpele. Cieľom bolo dobre vybavené a príjemné letovisko, pričom ani objav dvoch prameňov kyselky tento zámer nezmenil. Veď existencia kyselky v tejto lokalite bola dávno známa.¹⁰

Iniciátorom premeny (Starého) Smokovca z očistných na liečebné kúpele bol nepochybne fyzikus Samuel Possewitz. „Ten predtým navštívil aj sliezske kúpele Gräfenberg, terajší Jeseník, kde sa stretol s praktickou aplikáciou vodoliečby nemeckého ľudového liečiteľa Vincenza Priessnitz (1799 – 1851). Novou terapiou nadchol aj majiteľa osady Karola Csákyho, teraz už spišského župana, a na jeho pokyn tu Rainer vytvoril podmienky k zavedeniu vodoliečby, prvej v celom Uhorsku.“¹¹ Ján Gašpar v tomto tvrdení nadsadil, lebo o vodoliečbe sú údaje z Turčianskych Teplíc už z roku 1351 a Ján Mulík v súvislosti s vodoliečbou studenou vodou uvádza, že „vodoliečebný ústav s využitím prameňa studenej horskej vody bol popri podobnom ústave v Bardejovských kúpeľoch druhý ústav na Slovensku založený na Priessnitzovej liečebnej metóde.“¹²

Od roku 1839 však osada (Starý) Smokovec zmenila svoj charakter, lebo z horského letoviska sa menila na liečebné kúpele. Naozaj liečebné, veď Rainer ordinovanie procedúr a dozor nad zdravotnou stránkou

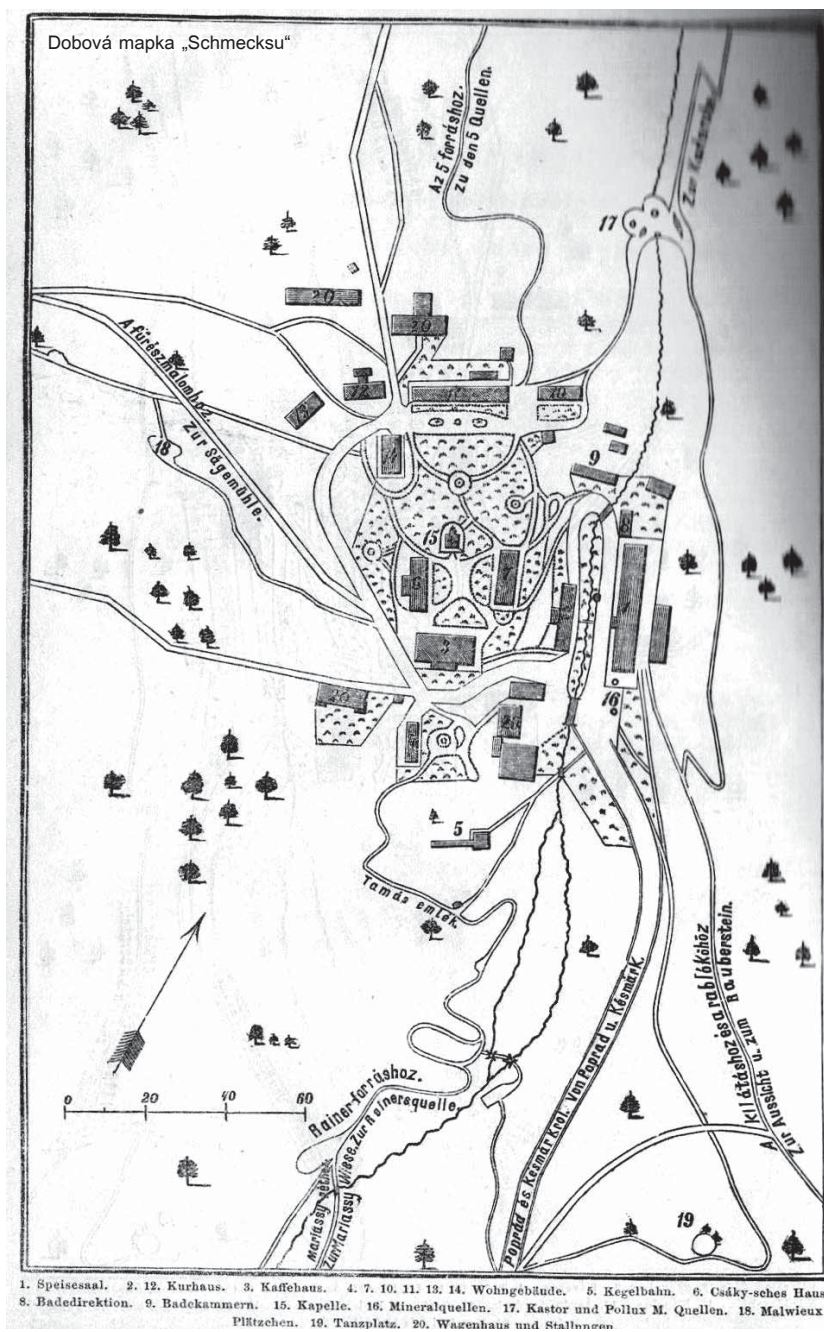
pobytu klientov prenechal lekárom. Tým prvým bol práve Possewitz, ale aj viedenským lekárom Dr. Bach či „v roku 1857 dočasne prevzal lekárske vedenie kúpeľov budapeštiansky elektroterapeut Dr. Karol Frommhold (1810 – 1876), ktorý bezprostredne pod prameňmi Rainer a Alžbeta vybudoval malý drevený kúpeľný dom pre teplú vodoliečbu zvlášť pre pánov a dámy.“¹³ Už toto naznačovalo, že studená vodoliečba sa neujala, hoci mala propagátorov, no sám Rainer nepodnikal žiadne razantné kroky k jej rozširovaniu či propagácii.

Keď po Rainerovom odchode z osady prišiel v roku 1873 ako kúpeľný lekárom Dr. Mikuláš Szontagh st., našiel vodoliečebné zariadenia v neutešenom stave, čo aj vyvolalo zásadné názorové konflikty s nájomcom i majiteľmi. Pre Szontagha to bol impulz k vybudovaniu Nového Smokovca a zmenu orientácie z vodoliečby na liečbu

klimatickú. Rainerovi teda zostalo prvenstvo v premene a vybudovaní kúpeľov z očistných na liečebné.

Keďže tlaky pôvodných majiteľov (Csákyovcov) ustali zmenou vlastníckych pomerov, Rainer síce zabezpečoval materiálne všetko pre potreby vodoliečby, no väčšiu úsilie venoval budovaniu osady ako horského letoviska s čoraz väčšou ponukou výletov do okolia. A tu mu patrí ďalšie z prvenstiev, ktorým bolo vybudovanie prvej útulne pre turistov vo Vysokých Tatrách na Starolesnianskej poľane v roku 1865.¹⁴

Hoci Rainer vstúpil do tatranského prostredia podnikateľskými aktivitami v oblasti cestovného ruchu až po štyroch desaťročiach existencie prvej osady na južných svahoch Vysokých Tatier, ktorá sa jasne profilovala ako sídelný útvar s prioritou cestovného ruchu, boli jeho činy vo viace-

rych krokoch novátorskej či priekopníckej. K takým nepochybne patrí forma vzťahu medzi ním ako poskytovateľom služby a klientom (návštevníkom, pacientom) na strane druhej. Bol to vzťah, ktorého základom bolo vytvorenie až rodinného prostredia v zariadení takmer so všetkým, čo k tomu patrí. Od oslovenia – Rainer trval na oslovovaní „Pán brat“ – až po domácky spôsob stravovania a stolovania. To znamenalo aj zodpovedajúce potravinárske produkty, ktoré získaval jednak z vlastného chovu, ako aj od roľníkov z blízkyh podtatranských obcí, čo by dnes dostalo názov agroturistika. Jeho „teoretickým základom“ bola podnikateľská intuícia. Vedel, že cesta ku klientele vedie cez dobrú povesť. Napokon ani veľa iných možností nemal.

Pozornosť si zaslúži i to, že vedel poradiť vhodnú túru, sám dokázal zastať rolu sprievodcu či človeka s touto schopnosťou zabezpečiť. To už bol základ organizovanej vodcovskej činnosti. Napokon práve fakt, že postavil útulňu, je dôkazom toho, že ním riadený Smokovec bol akýmsi základným táborom, z ktorého návštevníci podnikali vysokohorské túry.

Keď Rainer v roku 1833 uzatváral prvú najomnú zmluvu, v Smokovci bolo deväť objektov s rôznym určením. Keď v roku 1867 po úmrtí manželky predčasne ukončil nájomný vzťah s obcou Mlynica, ktorý 17. decembra 1847 uzavrel na tridsať rokov, objektov bolo viac ako dvadsať. Zameranie Smokovca bolo jednoznačné, čo vyplývalo aj z oficiálneho názvu Tätrafüred – Tatranské kúpele. Čas však ukázal, že pôvodný Rainerov zámer, teda vybudovať horské letovisko, bol vo svojej dobe životaschopnejší.

Záver

Postaviť človeku pamätník je ocenením z najväčších. Iniciátormi a investormi boli vďační kúpeľní hostia. To len potvrdzuje, že Rainerova činnosť presiahla významom i spôsobom obdobie jeho pôsobenia. Obzrime sa teda za ňou z pohľadu cestovného ruchu:

1. Rainer vybudoval destináciu, ktorá mala byť horským letoviskom, no jej prioritné zameranie sa práve v období tzv. rainerovskej éry zmenilo na kúpele. Pre tento zámer vytvoril Rainer všetky materiálne podmienky. Jedinečným dielom v tomto kontexte bolo vybudovanie vodovodu.

2. Určil isté veľmi náročné pravidlá správania sa k hosťom osady všeobecne, návštevníkom či klientom jeho zariadení zvlášť. Vyžadoval od personálu naplnenie obsahu pojmu „vítaný hosť“ v plnom rozsahu a bezo zvyšku. Svedectvom dodržiavania týchto pravidiel je Pamätná kniha (Starého) Smokovca, ktorá je uložená v Múzeu TANAP-u v Tatranskej Lomnici.¹⁵

3. V rámci veľmi obmedzených možností dopravných, informačných vytváral

Rainerova útulňa (na snímke vľavo) s už neexistujúcim Kamzíkom

základy organizovaného cestovného ruchu. Dialo sa tak propagáciou destinácie a jej širšieho okolia, organizovaním programu pobytov, túr a spoločenského života v osade. Popri tejto organizátorskej činnosti vytváral aj materiálne podmienky, napr. vybudovaním tanečnej sály, spoločnej jedálne, zariadení kúpeľnej liečby, zázemlia pre koče a kone či zlepšovaním dopravnej dostupnosti.

4. Ako amatérsky prírodovedec venoval zbierku preparátov rôznych stavovcov Ná-

rodnému múzeu v Budapešti. Cit k prírode sa prejavoval aj v citlivých zásahoch do terénu pri budovaní chodníkov, parkovej výsadbe a starostlivosti o lesy v okolí a živočíšstvo v nich.

5. V osade dal prácu ľuďom z podtatranských dedín a vytvoril aj model zásobovania osady produktmi roľníkov z týchto dedín.

Ako osobnosť Spiša mal svoje miesto i vo Weberovej Siene slávy osobností Spiša XIX. storočia. ◀

Poznámky:

- ¹ Ak neberieme do úvahy prehistorické sídelné útvary, počnúc stopami osídlenia v Hučivej diere, je prvou vysokotatranskou osadou Podbanské, kde sezónne sídelné útvary vznikali (a zanikali) už v 15. storočí. Opäť na ekonomickej báze vznikla v roku 1759 Tatranská Javorina a formovala sa ako banícka a hutnícka osada.
- ² Viď napr.: BOHUŠ, Ivan st.: Od ohnísk a kolíb po tatranské osady. Vydavateľstvo I&B, Tatranská Lomnica 2004, s. 81 – 82.
- ³ „V pojednaní o Dercsényim, ktoré vyšlo v Kežmarku roku 1936, zastáva spišský historik a profesor kežmarského gymnázia Dr. Johann Liptak (1889 – 1958) názor, že to bol práve on a nie Tomáš Mauksch, ktorý navrhol grófovi, aby pri kyslom prameni postavil aj obytnú budovu pre verejnosť. Tak v máji 1795 vznikol ďalší zrub, ktorý slúžil už ako ubytovací hostinec a jeho nájomca Graf z Veľkého Slavkova bol prvým stabilným zamestnancom cestovného ruchu v našich veľhorách. V blízkosti oboch zrubov pre potreby ducha v roku 1796 dal postaviť aj jednoduchú zrubovú kaplnku a v roku 1797 aj ďalší zrub pre hosti.“ GAŠPAR, Ján: Starý Smokovec 210-ročný. TATRY, č. 5/2003.
- ⁴ WÜNSCHENDORFER, Carl: Schmecks's in der Vergangenheit und Gegenwart. In: Jahrbuch Ungarischen Karpathen – Vereines. II. ročník, Kežmarok 1875, s. 303.
- ⁵ Karol Csáky (1783 – 1846) – župan, veľkostatkár, člen Uhorskej akadémie vied. Vzdelaný muž s víziou, ktorý vstupom do majetkových vzťahov v Smokovci zabránil ich devastácii až zničeniu, o čo sa po sporoch s rodinou, najmä so sestrou, usiloval už v roku 1804 Štefan Csáky.
- ⁶ Pozn.: O objekte, v ktorom sa realizovala spomenutá vodoliečba, sú v dostupnej literatúre sporné údaje. Všeobecne publikovaný názor, že ide o dnešný objekt Flóra opouje Ján Gašpar, ktorý tvrdí, že Flóra bola postavená až v roku 1861. Autor tohto príspevku dospel porovnaním všetkých známych zobrazení Smokovca z tohto obdobia k názoru, že Ján Gašpar má pravdu.
- ⁷ Samuel Posewitz (1800 – 1871) – lekár, podnikateľ. Medicínu vyštudoval na univerzite vo Viedni, titul MUDr. získal v roku 1826. V rokoch 1837/38 študoval aj priamo v Graňanbergu (dnešný Jeseník) liečebnú metódu Dr. Preissnitzta, ktorej základom a podstatou bola vodoliečba studenou vodou. Bol aj úspešným podnikateľom v kovovýrobe. Podľa https://www.biographien.ac.at/oeb/oeb1_P/Posewitz_Samuel_1800_1871.xml; 2020-01-29, 18:29.
- ⁸ N. R.: Rainers-Denkmal in Tätrafüred: „Rozhodnutím kúpeľných hostí treba mužovi, ktorý ako prvý postavil kúpele, zosnulému Jurajovi Rainerovi z Spišskej Soboty postaviť pamätník. Jedná sa o osemhranný, zdobený, trubkovitý, lakovaný železný záhradný altánok s plechovou strechou, s nápisom „Rainer-emplék föllattitát 1877“ a začiatkom júla 1877 bude osadený v mieste Päť prameňov nad Schmecksom a veľmi blízko k Rainerovmu prameňu. V časti (pavilónu) sú pripravené jemné lavičky so železnými rámmi. Tento pamätník mal byť pôvodne postavený na takzvanej Vyhliadke (na pozemkoch Novej Lesnej), stalo sa však, že táto obec, ku ktorej mal Rainer dobrý vzťah – neuviteľne, ale strašne – nedovolila výstavbu na jej pozemkoch.“ Zipser Bote, XV., 28. 26. 5. 1877, s. 3.
- ⁹ Správa prezidenta z 5. augusta 1877. Jahrbuch des Ungarischen Karpathen Vereines. Roč. V./1878, s. 449.
- ¹⁰ „O kyselke na upätí Tatier (Starý Smokovec) zmieňujú sa spisovatelia už od 16. storočia. Vedel o nej Juraj Wernher (1549) a spomína ju aj Juraj Buchholtz starší pri opise výstupu na Slavkovský štít v júli 1664, ale častejšie správy pochádzajú až z druhej polovice 18. storočia. Jakub Bucholtz napísal roku 1751, že obyvatelia podtatranských obcí každoročne usporadúvajú pri prameni ľudové slávnosti a neďaleko kyselky už v 18. storočí stála panská horiareň. Prvú známu analýzu tatranskej kyselky urobil J. Z. Kreysel roku 1764. Analyzoval ju aj H. J. Crantz, keď mu vodu do Viedne poslal Dr. J. Engel. Odporúčal ju piť pri záhe, ochabnutosti čriev a pri nervových chorobách. In: MULIK, Ján: Dejiny kúpeľov a kúpeľníctva na Slovensku. Osveta Martin, 1981, s. 72.
- ¹¹ GAŠPAR, Ján: Starý Smokovec 210-ročný. TATRY, č. 5/2003.
- ¹² MULIK, Ján: Dejiny kúpeľov a kúpeľníctva na Slovensku. Osveta Martin, 1981, s. 72.
- ¹³ GAŠPAR, Ján: Starý Smokovec 210-ročný. TATRY, č. 5/2003.
- ¹⁴ Pozn.: Bola to veľmi jednoduchá kamenná stavba bez akéhokoľvek komfortu. Až v roku 1877 sa dočkala, opäť vďaka iniciatíve samotných kúpeľných hostí, ale aj Uhorského karpatského spolku, predsa len istého vylepšenia. V interiéri bol vybudovaný krb a cez strechu dymovod, pribudlo aj okno. Tieto úpravy sa hradili zo zbierky kúpeľných hostí a z daru grófa Eduarda Zsédényiho vo výške 100 fl. Podľa Ročenky Uhorského karpatského spolku, roč. V./1878, s. 447.
- ¹⁵ Viď: BOHUŠ, Ivan st.: J. G. Rainer a Vysoké Tatry. I&B Tatranská Lomnica, 2012, s. 28 – 39. Autor publikácie túto významnú pamiatku na obdobie rokov 1833 až 1847 objavil, de facto zachránil, spracoval a analyzoval jej obsah. Z neho možno vyvodit' uvedené závery a hodnotenia.

Na základe zle čitateľnej zmienky na zadnej strane fotografie sa v rámci bádania podarilo zistiť, že ide o záber od Hansa Hildenbranda. V Podtatranskom múzeu doposiaľ neboli vedené žiadne informácie o tomto fotografovi a ani o pôvodnosti predmetu. V rámci vedecko-výskumnej činnosti sa však podarilo zistiť bližšie skutočnosti o tejto fotografii i jej autorovi.

Hildenbrand a jeho fotografia

Hans Hildenbrand (1870 – 1957) bol nemeckým fotografom. Pochádzal zo Stuttgartu a známym sa stal predovšetkým farebnými fotografiami z prvej svetovej vojny, počas ktorej bol dokonca jedným z devätnástich oficiálne schválených fotoreportérov. Je považovaný za jedného z priekopní-

Príbeh „v jednom zábere“ alebo National Geographic vo Vysokých Tatrách

kov farebnej fotografie. V rokoch 1920 až 1940 fotografoval pre americký časopis The National Geographic Magazine.

Okolo roku 1927 navštívil vtedajšie Československo (minimálne raz) a vytvoril niekoľko fotografií aj na území dnešného východného Slovenska.¹ Tieto zábery boli v roku 1927 publikované v THE NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE, VOLUME LI, NUMBER SIX, JUNE 1927 (obr. č. 4). Súčasťou tohto vydania bol aj článok HOSPITALITY OF THE CZECHS – SLOVAKIA HAS RETAINED ITS PEASANT COSTUMES (Pohostinnosť Čechov – Slovensko si zachováva vidiecke kroje) so sprievodným textom, ktorý napísal Worth E. Shoultz. Toto číslo magazínu bolo doplnené o devätnásť farebných fotografií pod názvom: COSTUMES OF CZECHOSLOVAKIA – 19 Natural Color Photographs (KROJE Z ČESKOSLOVENSKA – 19 farebných fotografií), ktorých autorom je práve Hildenbrand. Medzi publikovanými zábermi sa nachádza aj ten z Vysokých Tatier. Sprvoti sme sa domnievali, že je totožný s fotografiou, ktorú má v zbierkach Podtatranského múzeu, čím by sa potvrdilo, že ide skutočne o tú istú fotografiu. Neskôr však bolo v rámci viacerých porovnávaní zistené, že medzi snímkami je istý rozdiel. Iný je nielen uhol pohľadu, ale tiež vzájomné vzdialenosti objektov, postoj figúr či retuš.

V zbierkach Podtatranského múzeu sa teda nachádza fotografia s rovnakým motívom – kompozíciou, to znamená s Lomnickým štítom s pohľadom na Malú Studenú dolinu a tou istou skupinou dievčat

Podtatranské múzeum v Poprade má vo svojich zbierkach fotografiu, ktorej pôvod, spôsob získania, autorstvo a datovanie neboli až doteraz známe. Snímka má rozmery 18 x 24 centimetrov. Na zábere je horská scenéria, pohľad na štvoricu mladých žien v dobovom odevu, ktoré stoja pred skupinou ihličnatých stromov pri drevenom zábradlí (obr. č. 1). V pozadí sa nachádzajú zasnežené tatranské štíty. Ide o pohľad na Malú Studenú dolinu s výhľadom na Lomnický štít z cesty pod Hrebienkom. Ak chcete vedieť, vďaka komu sa Vysoké Tatry ocitli na stránkach svetoznámeho magazínu National Geographic, začítajte sa do nasledujúcich riadkov.

Marek Ružinský

Hans Hildenbrand a autor

na tom istom mieste a v rovnakom čase, odetých v totožnom odevu ako na zábere uverejnenom v roku 1927 v The National Geographic Magazine (obr. č. 2). Fotografia nachádzajúca sa v zbierkach popradského múzeu je však monochromatická, záber je s miernym posunom v čase i priestore (viď obr. č. 3 pre porovnanie fotografií z magazínu National Geographic a zo zbierok Podtatranského múzeu v Poprade). Dovolíme si teda vyvodit' záver, že fotografia, ktorá sa nachádza v zbierkach Podtatranského múzeu, je skutočne záberom od Hansa Hildenbranda, avšak je zrejme iba „skúšobnou“ či pracovnou verziou, akousi „snímkou v rámci procesu“... alebo výberom z viacerých záberov, prípadne možnosťou v rámci vtedajšieho technického vybavenia... Ako a za akých okolností sa dostala

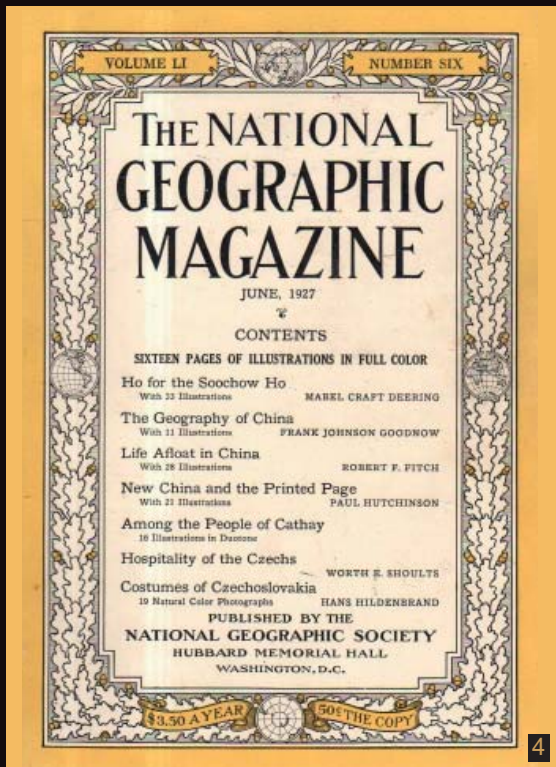
do múzea a prečo nie je vo farbe, rovnako ako jej „originálna“ verzia publikovaná v magazíne National Geographic v roku 1927 je naďalej predmetom bádania.

Farebná verzia fotografie bola v The National Geographic Magazine uvedená aj s originálnym popisom v tomto znení: „THE SNOW-INScribed PEAKS OF THE HIGH TATRA PROVIDE A MAJESTIC BACKGROUND FOR THE GAY ATTIRE OF SLOVAKIAN PEASANTS.“ V preklade: Zasnežené vrcholy Vysokých Tatier poskytujú majestátne pozadie pre odevy slovenských roľníkov. Jej „slovenská verzia“ bola prezentovaná v rámci výstavy HORA | HRUDA | ŽENA, ktorá sa konala v Podtatranskom múzeu v Poprade 8. júna až 30. septembra 2021. Práve vtedy sa dostala v rámci zbierok aj do centra pozornos-

© N. G. S. Natural Color Photograph by Hans Hildenbrand
THE SNOW-INScribed PEAKS OF THE HIGH TATRA PROVIDE A MAJESTIC BACKGROUND FOR THE GAY ATTIRE OF SLOVAKIAN PEASANTS

5

ti. V súčasnosti je fotografia súčasťou stálej expozície Podtatranského múzea v Poprade na Vajanského 72/4, v časti nazvanej Vo víre udalostí, ktorá je zameraná na zbierky z obdobia od začiatku 19. storočia do prvej polovice 20. storočia. Prezentovaná je v žltom ráme, čím symbolicky odkazuje na ikonické žlté ohraničenie titulných strán magazínu National Geographic.²

Príbeh pokračuje...

V rámci prebiehajúcej revízie fondu, spracovania zbierok a výskumnej činnosti Podtatranského múzea v Poprade sa v poslednom období podarilo identifikovať ďalšiu fotografiu zo zbierok múzea, ktorej autorom je taktiež Hildenbrand. (obr. č. 5). Na jej zadnej strane je rovnako zle čitateľný nápis „Starý a Nový Smokovec, pohľad do Spišskej kotliny“. Snímka má rozmery 17,5 x 24 centimetrov (výška, šírka). Na zábere vľavo sa nachádza dvojica dievčat, ktorá sa pozerá smerom na Starý a Nový Smokovec, v pozadí je panoráma Nízkych Tatier. Jedno z dievčat rukou ukazuje na Smokovec, smerom na Podtatranskú kotlinu. Pohľad je od Vysokých Tatier do kotliny. S veľkou pravdepodobnosťou ide o dve zo štvorice

dievčat z už skôr identifikovaného záberu. Možno to usúdiť na základe porovnania ich odevov i črt tváří. Táto fotografia zrejme vznikla v tom istom období, pochádza pravdepodobne zo série viacerých snímok, ktoré boli vytvorené Hildenbrandom pri návšteve Vysokých Tatier okolo roku 1927. Tento záber však s určitosťou nebol vo výbere devätnástich fotografií zo série, ktorá bola publikovaná v júnovom vydaní The National Geographic Magazine v 1927. Rovnako ako v prípade prvej fotografie, jej pôvod a spôsob získania do zbierok Pod-

tatranského múzea v Poprade nie je zatiaľ známy.

Obe fotografie boli v minulosti nalepené na tmavej papierovej podložke, o čom svedčia aj stopy na ich zadnej strane. Spoločnými znakmi sú tiež formát, kompozícia, tónovanie, škvرنy na rube³ či rovnaký typ rukou písaného textu. To, že by fotografie mohli pochádzať z jednej série, naznačuje aj označenie, resp. ich číslovanie na zadnej strane V04 a V05. Snímky sú naďalej predmetom výskumnej činnosti. ◀

Autor pracuje v Podtatranskom múzeu v Poprade ako kurátor fondu umenia / kustód fotoarchívu.

Poznámky:

¹ V rámci Československa navštívil Hans Hildenbrand okrem Čiech a Moravy tiež juhozápadné Slovensko, tatranskú oblasť, slovensko-poľské pohraničie a Podkarpatskú Rus.

² Žltý rámček je takisto súčasťou loga televízneho kanálu National Geographic Channel. Názov National Geographic a logo so žltým rámčekom sú zároveň chránenými obchodnými značkami spoločnosti.

³ Škvرنy vznikli zrejme v rámci výroby – fotografického procesu, čo sa mohlo prejaviť až časom a nachádzajú sa na oboch fotografiách.

Zdroje:

Hildenbrand, H.: Costumes of Czechoslovakia, In: THE NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE, VOLUME LI, NUMBER SIX, JUNE 1927, PUBLISHED BY THE NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY, HUBBARD MEMORIAL HALL, WASHINGTON, D.C., s. 723 – 742.

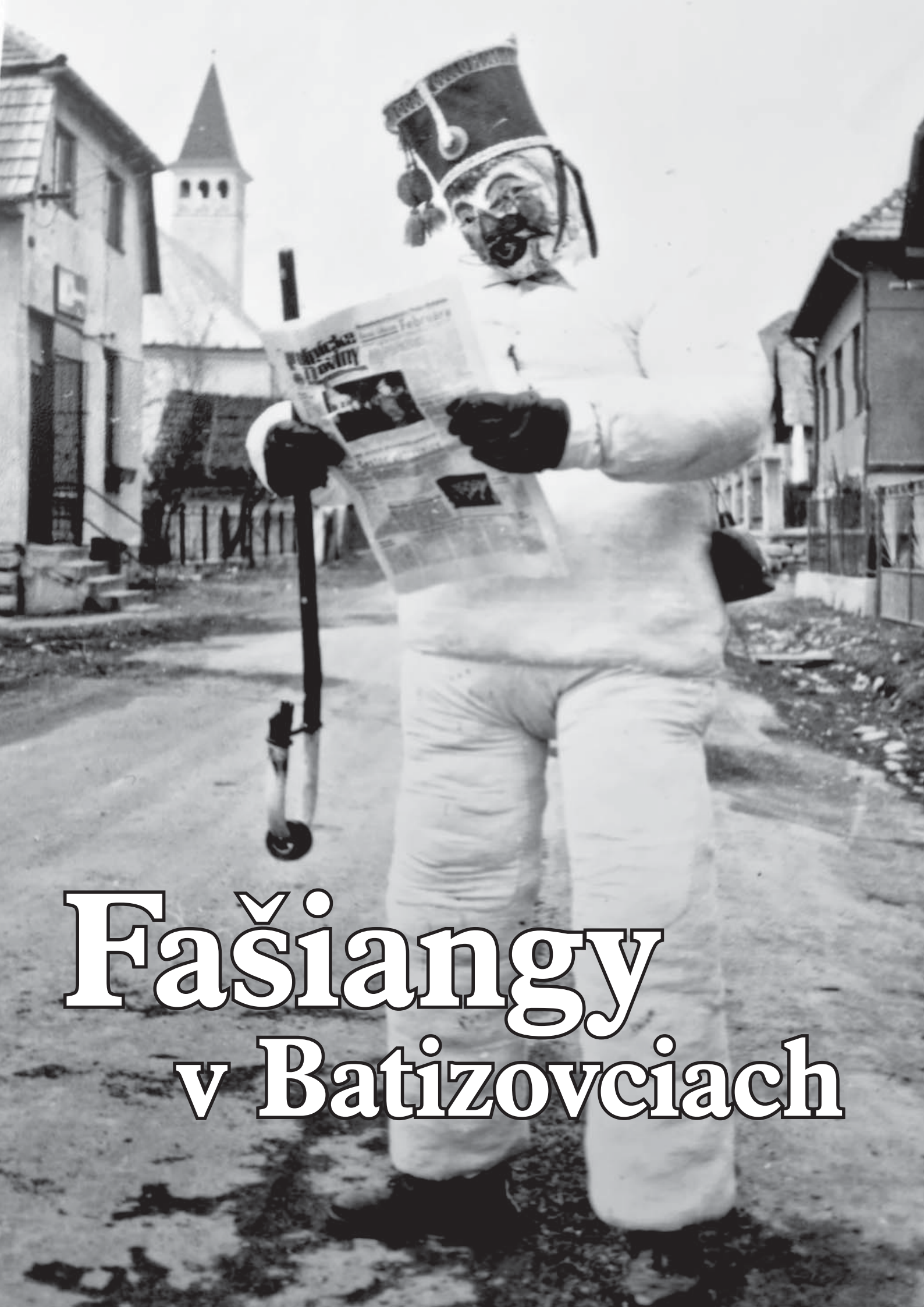
Shoultz, E. W.: Hospitality of the Czechs (Pohostinnost Čechů), In: THE NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE, NATIONAL GEOGRAPHIC ČESKO, ZVLÁŠTNÍ VYDÁNÍ, ZÁŘÍ 2007, NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY. Vydala Sanoma magazines Praha spol. s. r. o., držiteľ licencie National Geographic Society, s. 41 – 51. ISSN 1213-9394.

<http://www.fotoethnografie.de/texts/STZ%202014-04-05.pdf>.

<https://rarehistoricalphotos.com/hans-hildenbrand-german-front-in-rare-color-photos-1914-1918/>.

<https://www.scribd.com/document/46896791/National-Geographic-1927-06>.

Fašiangy v Batizovciach

V Popradskej kotline, priamo pod Vysokými Tatrami, leží obec Batizovce. Je jednou z mála, v ktorých zvyk fašiangového sprievodu pretrval do súčasnosti. Masky, s ktorými sa ešte dodnes môžete v dedine stretnúť v období tesne pred Popolcovou stredou, neostali v minulosti bez povšimnutia ani u Jána Olejníka. V rámci publikácie *Ľud pod Tatrami* im venoval samostatnú pozornosť. Po niekoľkých rokoch sa preto vraciame do Batizoviec. Sledujeme, čo sa zmenilo či nezmenilo, čo sa zachovalo a aký je predpoklad udržania tejto tradície.

👤 Alexandra Bachledová

📷 archív obce Batizovce

V obyčajovom cykle predstavujú fašiangy prechodné obdobie medzi zimou a jarou. Ich názov je odvodený z nemeckého slova „Faschang“, pôvodne „vast-schanne“ označujúceho výčap alebo nápoj pred pôstom. Fašiangy boli v minulosti časom priadok, zakálačiek a svadieb, ktoré sprevádzali početné hry, zábavy, obchôdzky maškár a muzík po dedine. Boli obdobím veselosti, uvoľnených mravov, hojného jedenia a pitia. Fašiangové obdobie mnohokrát sprevádzalo presvedčenie: *Kto sa nenaje cez fašiangy, bude hladovať celý rok!* Bolo prirodzené, že sa ľudia usilovali čo najlepšie využiť dni predchádzajúceho obdobia pred štyridsaťdňovým pôstom. V závere tohto obdobia bolo dovolené takmer všetko. Ľudia beztriestne parodovali uznávané spoločenské normy, správali sa bezstarostne a uvoľnene. Pre väčšinu z nich takéto vybočenie znamenalo duševnú relaxáciu a malo výraznú psychohygienickú funkciu. Za to, čo človek spravil, alebo vykonal, niesla zodpovednosť maska, nie človek samotný.

Utajená identita Slameniaka i Brucháča

Fašiangové zvyky majú jednotný základný charakter. Obradová symbolika je zameraná na príchod jari, na zabezpečenie hojnosti, úrody, plodnosti a sýtosti. Na druhej strane obsahujú rôzne špecifické etnické a regionálne prvky. Fašiangový sprievod v Batizovciach sa v minulosti

Fašiangový sprievod na čele so Slameniakom v uliciach obce v 60. až 70. rokoch 20. storočia

Slameniak s Brucháčom a Tetkami

V prvom rade pózujú Tetky a Kováči, v druhom sú členovia folklórnej skupiny, Slameniak i Brucháč.

Na fotografii hore sú v druhom rade zľava členovia folklórnej skupiny Brucháč, Slameniak, v prvom rade Tetky, Kováči. Na snímke vľavo Kováči pribíjajú o strom podrážky topánok mladých chlapcov, vpravo príprava masky Slameniaka. Na zábere dole Doktor vypisuje recept, vedľa neho stojí Sestrička.

začínal v utorok na poludnie, pred Popolcovou stredou. V dedine to bol akýsi polosviatok. Za posledné desaťročia sa termín konania sprievodu prispôbil pracovnému týždňu a presunul sa na sobotu pred Popolcovou stredou.

Sprievod sa začína napoludnie a je odštartovaný odbíjaním kostolných zvonov presne o dvanástej hodine. Hlavnými aktérmi sprievodu sú chlapci prezlečení do masiek a základnými maskami straškovia – Slameniak a Brucháč. Ich príprava si vyžaduje osobitné chystanie, ktoré majú na starosti šiesti, siedmi chlapi staršej vekovej kategórie, pričom si dávajú záležať, aby sa ich praktické skúsenosti odovzdávali aj

ďalšej generácii. Obliekanie trvá približne štyri hodiny. Chlapci, ktorí sú hlavnými aktérmi sprievodu, taja informáciu, kto sa bude skrývať pod maskou, verejne o tom nerozprávajú. Väčšinou ide o najmladších chlapcov, ktorí sú schopní vydržať v maske dlhý čas. V prípade Slameniaka je potrebné obmotať každú končatinu a telo chlapca slamenými povrieslami. Pri Brucháčovi ide o naplnenie jeho oblečenia čo najväčším množstvom slamy a následné zošívanie odevných súčastí. V súčasnosti sa v obci stretávajú s problémom zaobstarania slamených povriesiel. Síce je možné materiál používať aj opakovane, ale opotrebováva sa a je potrebné hľadať alternatívu na jeho

získanie. Oslovili preto Slovenské poľnohospodárske múzeum v Nitre, ktoré by im do budúca mohlo poskytnúť dostatok materiálu. Obidve masky majú prosperitnú funkciu. Brucháč symbolizuje bohatstvo a hojnosť. Na hlave má nasadenú husársku čiapku, ktorú datujú v obci cez dvesto rokov. Slameniak má zabezpečiť dobrú úrodu do ďalšieho roku a na hlave má čakov, ktorý vyzerá ako zviazaný snop. Z jeho vrcholca trčia klasy, ktoré sa snažia ženy počas sprievodu, konkrétne pri tancovaní so Slameniakom, vytrhnúť.

Nezastupiteľnú úlohu majú sadza aj Indulona

Ďalšiu skupinu masiek tvoria mládeneci prezlečení za Tetky a Kováčov. Fašiangy a samotné maskovanie v tomto období sa nezaobíde bez dotvárania akéhosi komického účinku, ktorý súvisí s preobliekaním chlapcov za ženy. Zachovávajú sa tzv. princípy „sveta naopak“. V Batizovciach zastrešujú túto úlohu predovšetkým Tetky. Súčasťou masky sú bombardáky a staršie súčasti ľudového odevu, ktoré si chlapci zabezpečujú vo vlastnej režii. Zháňajú ich primárne od svojich starých mám, poprípade si ich medzi sebou navzájom požičiavajú. Okrem komediálnej funkcie majú v rámci obchôdzky za úlohu zabezpečiť dostatočný počet vajec na prípravu večernej praženice. V minulosti sa doslova rozleteli po obci a „vykrádali“ kurníky. V súčasnosti možno pozorovať značný úpadok chovania sliepok, preto si obyvatelia vopred zabezpečia a pripravujú vajcia, ktoré majú Tetky za úlohu vyzbierať. Spolu s Tetkami sa rozlezu po dedine aj Kováči. Mládeneci, ktorí reprezentujú túto masku, si poctivo počas roka zberajú po starších domoch sadzu z pece, ktorú si odkladajú na fašiangový sprievod. Po zmiešaní s Indulonou si ju natrú na tvár a časť si doložia do vrečka, aby mohli symbolicky pre šťastie pomazať obyvateľov a návštevníkov v deň sprievodu. Okrem toho majú za úlohu pribíjať podrážky topánok klincami o drevo. V minulosti to boli drevené ploty a tento úkon symbolizoval odobratie negatívnej sily a zloby z človeka, resp. jeho pribitíe. Kováči sa dodnes zameriavajú na mladých chlapcov, ktorých správanie sledujú počas roka a zhodnotia, že sú tí nezbednejší.

Poslednou skupinou masiek sú mládeneci prestrojení za Lekárov a Sestričky. Lekári majú za úlohu vykonávať liečebné úkony, čím je symbolické podávanie medicíny, meranie teploty a vypisovanie receptov. Spomínaná medicína je zmes troch až štyroch druhov pálenky, ktorú podávajú obyvateľom na lyžičke. Oblecení sú v bielych plášťoch a spravádzajú ich Sestričky, ktoré

Ján Olejník, to on navštevoval príbytky ľudu spod najvyšších hôr Slovenska, nazeral do vzácnych truhlíc a zbieral zvyky a obyčaje, ktoré si „podtatraci“ posúvali z generácie na generáciu. Etnografii odovzdal celé svoje srdce a desaťročia prispieval aj do časopisu TATRY. Na stránky vášho obľúbeného dvojmesačníka opäť prinášame kus z minulosti ľudu. Pomáha nám k tomu spolupráca s Podtatranským osvetovým strediskom, z ktorej vzišiel seriál Po stopách Jána Olejníka.

podávajú obyvateľom obce „lieky“. V minulosti to bol hrach, fazuľa alebo šošovica, dnes nahradili strukoviny lentilkami.

Keďže jednotlivé postavy majú svoje „povinnosti“, do sprievodu sa pridružili aj členovia folklórnej skupiny, ktorí majú za úlohu spievať a hrať na heligónke, respektíve dotvárať celkovú atmosféru. Jeden z členov vždy nesie „ražen“, teda hák, na ktorý domáci za návštevu nastoknú kus mäsa, slaniny či klobásy. Do slamených košíkov zbierajú výslužku od ľudí v navštívených domácnostiach.

Sprievod organizuje slobodná mládež

Dodnes sa v obci tešia pozitívnej odozve od obyvateľov. Niektorí si vyslovene žiadajú, aby ich fašiangovníci vo svojom príbytku navštívili. Mnohé ženy si nevedia predstaviť, že by si v tento deň nezatancovali so Slameniakom. Aj keď v dedine postupne pribúdajú nové ulice, fašiangovníci sa snažia obísť čo najviac domov. Osobitne si dávajú záležť na návštevách svojich priateľiek a kamarátok. Obchôdzky fašiangovníkov sa vyskytujú aj v iných lokalitách na Slovensku. Mnohokrát sa však stretávame s organizáciou zo strany obce, členov folklórnych kolektívov či iných združení. Každoročná organizácia fašiangového sprievodu v Batizovciach závisí od početnosti a integrity slobodnej mládeže, ktorá je ich hlavným vykonávateľom. Tá sa každoročne zmobilizuje, aby boli v sprievode zastúpené všetky masky. Rovesníčky a priateľky slobodných chlapcov majú za úlohu už postupne počas sprievodu pripravovať praženicu a pohostenie v dome kultúry, kde sa aktéri po skončení stretnú. Ešte počas sprievodu majú chlapci medzi sebou „spojky“, ktoré postupne dievčatám odnášajú vyzbierané vajcia a mäso, aby bolo na večer všetko pripravené a „aby si ľudia nemysleli, že už majú plné košíky“.

Niektoré zvyky „neprežili“ dodnes

Do fašiangového obdobia sa všeobecne začleňovali aj obrady spojené so zmenou stavu jednotlivca. V mnohých oblastiach prebiehali cez fašiangy iniciálne obrady mužskej mládeže – symbolicky boli prijímaní chlapci medzi mládenecov. V Batizovciach tento obrad pozostával z aktu vkupovania. Mládeneci mali určitou formou ukázať svoje schopnosti a zručnosti.

Každý vkupujúci mal svojho krstného otca. Keď mládenec zložil skúšku zdatnosti, jeho krstný otec mu nalial do pohárika pálenku. Nestačil ju však vypiť, pretože mu ju vychrstol do očí, čo malo znamenať taktiež určitý dôkaz zdatnosti. Mládenecký richtár následne prečítal mládenecký poriadok a oznámil vkupnému, že sa ako novoprijatý člen môže napríklad začať dvoriť dievčatám svojej vekovej kategórie či zúčastňovať sa spoločenských aktivít, medzi ktoré patrili aj fašiangový sprievod. Tento iniciačný obrad sa v Batizovciach už nerealizuje, ostal však v povedomí prostredníctvom podujatia pod názvom Kúdelná izba, v rámci ktorej najstaršia generácia a dnes aj členovia folklórnej skupiny prezentujú lokálne zvyky obyčajovej kultúry.

V minulosti, keď bolo v obci početnejšie zastúpenie gazdov a gazdovstiev, našli sa dvaja až traja, ktorí sa rozhodli v deň konania sprievodu usporiadať domácu zabíjačku, aby mohli fašiangovníkov pohostiť aj zabíjačkovými špecialitami. Ostatných deväť rokov sa na túto súčasť fašiangového obdobia podujali členovia dobrovoľného hasičského zboru. Obecnú zabíjačku organizujú s cieľom prilákať do sprievodu čo najviac domácich Batizovčanov. Kontinuitu organizácie fašiangov v Batizovciach narušila až posledné dva roky pandémie. Masky sú však starostlivo uchované na obecnú úradu a skupina slobodných chlapcov je každoročne pripravená k mobilizácii. Ostáva len dúfať v budúce uvoľňovanie opatrení. ◀

Zdroje:

- Botík, J., Slávkovský, P. a kol. 1995. Encyklopédia ľudovej kultúry 1. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995, ISBN 80-224-0234-6.
Botík, J., Slávkovský, P. a kol. 1995. Encyklopédia ľudovej kultúry 2. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995, ISBN 80-224-0235-4.
Horváthová, E. 1986. Jar. In: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava: Tatran, 1986, str. 139-156.
Horváthová, E. 1975. Zvykoslovie a povere. In: Slovensko III – Ľud II. Bratislava: Obzor, 1975, str. 1015-1016.
Olejník, J. 1994. Zvyky a obyčaje zimného obdobia. In: Ľud pod Tatrami. 2. vydanie. Martin: Osveta, 1994, ISBN 80-217-0564-7, str. 135-147.
Slivka, M., 1990. Ľudové masky. Bratislava: Tatran, 1990, ISBN 80-222-0171-5.
Krišková, Z. 2004. Klenoty ľudovej kultúry. In: Batizovce v zrkadle dejín. Batizovce: Obecný úrad, 2004, ISBN 80-969232-8-5, str. 259-289.

Informátori:

Ľubomír Šoltis, zástupca starostu, vedúci folklórnej skupiny v Batizovciach,
Gabriel Bodnár, starosta obce Batizovce

Dve oblasti karpatského oblúka majú minimálne jedného spoločného menovateľa. Tatranský národný park i ukrajinská lokalita Vyhoda na Zakarpatí sa pasujú s otázkou, ako pomôcť svojim nepôvodným smrekovým porastom v boji proti klimatickým zmenám.

 Jana Tomalová

 archív Štátnych lesov TANAP-u

Tatry proti zmene klímy

V súčasnosti sú Tatry ešte stále vhodným územím pre výskyt smreka. Zhruba o dvadsať rokov sa však drevo dostane mimo svojho ekologického optima, odborníci očakávajú teplejšie letá, dlhšie obdobia bez dažďov a slabšie zimy. V tatranských lesoch majú smreký takmer 46-percentné zastúpenie v rámci všetkých drevín, kompetentní preto hľadajú spôsoby, ako nepriaznivú predpoveď zvrátiť. Pomocnú ruku podáva lesníkom spod Tatier a Zakarpátia spoločný projekt Cesty k zdravým lesom: Odolné, prispôsobivé, rozmanité a udržateľné lesy v cezhraničnom regióne Ukrajiny a Slovenska.

Príbeh dvoch lesov

Písal sa 18. november 1915, keď podľa záznamov lesného oddelenia okresného úradu v Poprade postihol vyše 20-hodinový vietor 823 hektárov lesa, spustošila ho v nadmorskej výške 580 až 1150 m n. m. väčšine budov zničila okná, komíny či balkóny. Rozsahom sa táto udalosť považuje za historicky najväčšiu vetrovú kalamitu na Slovensku až do roku 1981. V máji 1919 vyčíňala ďalšia víchrica, po ktorej v Tatrách počítali nízke škody s vysvetlením, že v poškodenej oblasti po roku 1915 veľa stromov neostalo. Holiny začali zalesňovať v roku 1922, za šesť rokov vysadili viac ako

4,9 milióna sadeníc (z toho 2,4 milióna smreka) na vyše 1 100 hektároch. Nový tatranský les rástol pod rukami človeka.

Počas druhej svetovej vojny bolo Zakarpátie okupované Maďarmi, pre potreby Horthyho armády v roku 1943 vyviezli z Podkarpatskej Rusi tri milióny kubických metrov dreva. Výsadba lesa sa však počas vojny prakticky nerobila, niektoré lesy sa obnovovali prirodzene, ďalšie nahradila pustatina. V povojnovom sovietskom období sa v Zakarpatí ťažilo štyri až päť miliónov kubických metrov dreva ročne, čo bol troj- až štvornásobok prípustného objemu ťažby. Zakarpatské lesy sa drancovali naďalej až do takej miery, že sa ich ochrana stala záujmom širokej i odbornej verejnosti. Heslom „udržujme Karpaty zelené“ aktivisti kontrovali tézu „v Karpatoch je les a treba ho vyrábať“. Od roku 1964 sa pod tlakom vlád Maďarska a Československa výrazne obmedzila ťažba. Naplno sa rozbehlo i masívne zalesňovanie. V súčasnosti zaberajú veľkú plochu v lesoch regiónu poloumelé porasty, medzi nimi mnohé plan-táže staré 40 až 50 rokov (z publikácie *Lesy Zakarpátia*, s. 36 – 39, pozn. red.). V oblasti Vyhoda, kde sa boli pozrieť aj lesníci zo Štátnych lesov (ŠL) TANAP-u, Lesov mesta Kežmarok a Lesov mesta Spišská Belá, rastú rovnorodé smrekové porasty. Zatiaľ čo v Tatrách sa mnohé lokality obhospodarovali, tie vo Vyhode ostali od výsadby prakticky nedotknuté. Všetky sa však pripravujú na zmenu klímy.

V rámci projektu sa pod Tatrami podarilo:

Na územiach spravovaných Štátnymi lesmi TANAP-u

- zalesniť plochu s výmerou 46,12 hektárov, povyžinať viac než dvesto hektárov lesa, prečistiť vykonať na vyše 357 hektároch a obväz haluzinou na takmer dvadsiatich hektároch;
- ochrániť 211 684 sadeníc repelentom proti zveri;
- vybudovať oplôtky s obvodom 1,7 kilometra;
- vykosiť takmer 73 kilometrov protipožiarnych chodníkov;
- vytýčiť a sledovať demonštračné plochy v Javorovej a Babej doline.

Na územiach spravovaných Lesmi mesta Spišská Belá

- zalesniť plochu s výmerou 12 hektárov a povyžinať vyše 46 hektárov lesa;
- zrekonštruovať lesné cesty Čierny potok (331 metrov), Suchý potok (1,2 kilometra), Vojenská (1,8 kilometra);
- popri cyklotrase medzi Tatranskou Kotlinou a Babou dolinou osadiť náučné tabule.

Na územiach spravovaných Lesmi mesta Kežmarok

- zrekonštruovať protipožiarnu cestu Trasa (4,7 kilometra).

V rámci tzv. mäkkých aktivít boli pre projektových partnerov prínosné aj školenia na Ukrajine i na Slovensku, ale i spolupráca s Národným lesníckym centrom vo Zvolene, ktoré podalo pomocnú ruku pri odborných činnostiach ako popis demoštračných plôch a ich sledovanie metódou Field Map či návrhy náučných tabulí. Hlavným partnerom projektu s heslom Partnerstvo bez hraníc a celkovým rozpočtom 3 523 870,16 eura je Užhorodský lesný podnik. Ďalšími partnermi sú okrem Štátnych lesov TANAP-u susediace Lesy mesta Kežmarok a Lesy Mesta Spišská Belá, ukrajinský Vyhodský lesný podnik a Agentúra pre trvalo udržateľný rozvoj karpatského regiónu FORZA. Výška nenávratného finančného príspevku z Európskej únie predstavuje 3 171 483,12 eura. Projekt trvá od 17. decembra 2019 do 16. decembra 2022. Viac informácií na www.huskroua.cbc.eu, +421 903 987 560.

Menej smreku, viac kondície na boj s klimatickými zmenami

Niektoré smrekové lesy v TANAP-e čaká menšia „reforma“. „Ideme cez zmenu

druhového zloženia a spôsobom výchovy sa snažíme zmierniť dopady klimatických zmien. Chceme mať v Tatrách lesy odolnejšie na počasie, ktoré by tu malo byť. Teda porasty s prímiesou listnatých drevín a spomedzi ihličnatých sa sústredíme sa na jedličku, smrekovec, borovicu. Základný rozdiel je, že budú druhovo pestrejšie,“ vysvetľuje Radoslav Žlkovan z odboru starostlivosti o lesy ŠL TANAP-u. Na túto cestu nastúpila niekdajšia Správa TANAP-u už v osemdesiatych rokoch minulého storočia. „Boli pokusy vnášať buk a javor napríklad aj do oblasti Štrbského Plesa, no klíma v tých časoch bola taká nepriaznivá, že stromy sa začínajú ukazovať až teraz,“ pokračuje Žlkovan. Podiel smreka sa podľa štatistík postupne znižuje už takmer storočie. Na území obhospodarovanom ŠL TANAP-u bolo v roku 1931 až 98,8 % drevín ihličnatých a len 1,2 % listnatých. O štyri roky neskôr rástlo na týchto územiach 96,9 % ihličnanov, v období medzi 1987 a 1996 to bolo 94,52 %, v ďalšej dekáde 92,7 %, medzi rokmi 2007 až 2016 to bolo 86,31 % ihličnanov a do roku 2026 by ich malo byť 83,48 %. V týchto obdobiach postupne klesalo aj zastúpenie smreka v rámci ihličnatých stromov z 80,5 % cez 72,4 %; 65,52 %; 59,82 %; 53,33 % až na plánovaných 46,99 % do roku 2026.

Veľký projekt revitalizácie bol vypracovaný ešte v roku 2004 na územia, v ktorých vetrová kalamita rozvrátila porasty. „Dostal sa do plánu starostlivosti o les v období 2006 až 2017, ale netýkal sa územia, kde prišli následné podkôrnikove a vetrové kalamity, i keď myšlienky z projektu sme aplikovali aj v týchto lokalitách aspoň v rámci druhového zloženia. Čo sa týka aktuálneho projektu s ukrajinskými lesníkmi, tu sme uplatnili návrhy revitalizačného projektu a aj čiastočné skúsenosti z výchovy mladých lesných porastov vo vysokohorskom prostredí na ochrannom obvode Javorina,“ konštatuje Žlkovan. Obnovou a výchovou sa lesníci v TANAP-e približujú prírode blízkeho hospodáreniu. Cieľom je, aby o dvadsať rokov človek ťažko zistil, že okolité stro-

my vyrástli pod ľudskou rukou. „A hlavne, ak tam o dvadsať rokov človek pôjde a bude tam les, už to je úspech. Vieme, že teraz vetrové kalamity poškodzujú tak isto mladé porasty do tridsať rokov,“ hovorí Žlkovan. Cenné dáta získavajú lesníci i prostredníctvom demonštračných plôch – v Javorovej doline sledujú procesy pracovníci ŠL TANAP-u, plocha v Babej doline je v réžii Lesov mesta Spišská Belá. V oboch lokalitách sa zbierajú údaje o význame obnovy a výchovných opatrení, nasleduje ich spracovávanie a následné hodnotenie stavu porastov.

Ukrajinci získali náskok

Projektoví kolegovia z Vyhodského lesného podniku začínajú sprístupňovať smrekové porasty, ktoré nevideli nohu človeka a nepočuli hukot motorovej píly celé desaťročia. „Tým, že klimatická zmena sa týka ich takisto ako nás, začínajú lesy obhospodarovat a obnovovat maloplošným spracovaním a obnovou. Keď sme my, Slováci, prišli do lesa so zhruba 90-percentným zastúpením smreka, chápali sme, že budú pomaličky robiť to, čo my v Tatrách už pred rokom 2004. V prvom rade to bola

porastová hygiena, keď sme odstraňovali všetky vrstevé, poškodené a uhynuté jedince, čo bola v podstate príprava porastu na prirodzenú obnovu. Potom išla následná prípravná fáza clonného rubu, pri ňom bola dôležitá spolupráca s vyhotoviteľom plánu, aby sme zadefinovali v postupoch prípravu na maloplošný clonný rub. Ďalej bola nutná rekonštrukcia poškodených lesných porastov. Pri umelej obnove sme sa zamerali na podsadbu, hlavne drevinami buk, javor a jedľa a pri výchove sme dôraz dávali na rozčlenenie a sprístupnenie porastov, aby sme ich ochránili pred požiarmi. Posledná veľká kalamita, ktorá v Tatrách bola, naše lesy rozvrátila, Ukrajinci majú tým pádom dvadsať rokov náskok a na podobnú situáciu môžu byť pripravení lepšie,“ hovorí o lesoch spoza schengenskej hranice Žlkovan. Na druhej strane, i tatranskí lesníci sa od Ukrajincov majú čo učiť. Okrem intenzívnej spolupráce štátnych lesníkov s Agentúrou pre trvalo udržateľný rozvoj karpatského regiónu FORZA je to aj zapojenie vlastných zamestnancov, zdrojov a technológií do projektu, zatiaľ čo na slovenskej strane museli lesníci mnohé činnosti riešiť cez subdodávky. ◀

Počas prezentácie výsledkov projektu na pracovnom stretnutí v Tatrách si projektoví partneri pozreli ochranu mladých lesných porastov pred zverou obväzovaním, oplocovaním i zrekonštruované lesné cesty.

Co-financed by the European Union

Reforma národných parkov, o ktorej chceli poslanci hlasovať ešte na jeseň, dostala napokon zelenú pár dní pred Vianocami. Novelu zákona o ochrane prírody a krajiny si ako čerešničku na torte nechávali až na úplný záver svojej poslednej minuloročnej schôdze. Parlament ju nakoniec „odklepol“ necelú hodinu a pol pred polnocou aj s pozmeňovacím návrhom Györgya Gyimesiho (OLaNO). Do poslednej chvíle však nebolo jasné, či sa miska váh nakloní na stranu jej zástancov, alebo budú tlieškať tí, ktorí sa s ňou nestotožnili. Výsledok bol tesný.

 Martina Petránová

Za hlasovalo 75 zo 76 poslancov, ostatní v sále svoj nesúhlas s navrhovanou podobou reformy ešte predtým, ako sa o nej hlasovalo, demonštrovali tým, že vyťahli kartičky zo svojich hlasovacích zariadení. A hoci odporcovia novely, ktorej podstatou je prechod správy národných parkov kompletne pod ministerstvo životného prostredia, dúfali, že sa podľa nich nedostatočne pripravenú reformu podarí stopnúť vďaka prezidentke, nestalo sa tak. Tá zákon i napriek ich výzve, aby ho vetovala, pár dní nato podpísala. Týmto krokom sa tak naplní jedno z ustanovení memoranda o spolupráci, na ktorom sa ešte koncom októbra dohodli šéfovia envirorezortu a pôdohospodárstva. Doterajší správca majetku štátu na území Tatranského národného parku skončí. Jeho kompetencie preberie novovzniknutá Správa TANAP-u so sídlom v Tatranskej Lomnici. Stať by sa tak malo od 1. apríla 2022. Nielen o tom, ako Štátne lesy TANAP-u vnímajú tento krok, sme sa porozprávali s ich riaditeľom Jánom Marhefkom (na snímke).

Sklamany? Predsa len, Štátne lesy TANAP-u sa počas diskusií o reforme netajili tým, že k nej majú výhrady. Nepečilo sa im, že je šitá horúcou ihlou...

Myslím si, že otázka prípadného sklamania nie je namieste. Rozhodnutie poslancov rešpektujeme. Štátne lesy TANAP-u sa nepretržite a kontinuálne počas celej svojej viac ako 27-ročnej existencie vyjadrovali nesúhlasne k zrušeniu integrovanej starostlivosti o územie najstaršieho národného parku na Slovensku a zániku bývalej Správy TANAP-u, ku ktorému došlo v súvislosti s prijatím zákona č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a zrušením zákona SNR č. 11/1949 Zb. o Tatranskom národnom parku. Aj preto sme akosi prirodzene očakávali, že pri diskusií o reforme národných parkov sa bude s nami počítať ako so subjektom, ktorý pre lepšie nastavenie procesov môže

svojimi odbornými personálnymi kapacitami a takisto i poznatkami z dennodenného manažmentu prírodného prostredia a správy majetku štátu prispieť ku korektnej legislatívnej zmene a následne aj bezproblémovej implementácii tohto zámeru. Veď predsa Štátne lesy TANAP-u sú právnym nástupcom niekdajšej Správy TANAP-u, ktorá tu existovala nepretržite od roku 1953 do roku 1994, navyše niekoľko desiatok našich zamestnancov pracovalo aj u nášho predchodcu. Je preto prirodzené, že už sedem desaťročí si tíme myšlienku udržateľného zachovania prírodných hodnôt v TANAP-e i PIENAP-e a ich ochrany pre ďalšie generácie, ktoré prídu po nás. Poznajúc Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020 až 2024 sme boli presvedčení, že tak zásadným rozhodnutiam v tejto oblasti bude predchádzať širšia a naozaj odborná diskusia na medzirezortnej úrovni za osobnej účasti spoločných expertných skupín lesníkov, ochranárov, krajinárov i ekonómov. Boli sme však nemilo prekvapení, že tento reformný proces sa spustil poslanckým návrhom zákona, pričom vzhľadom na zložitost' problematiky bolo namieste predložiť vládny návrh novely so štandardným medzirezortným pripomienkovým konaním, ktoré by umožnilo „vychytať“ už pri naštartovaní reformy všetky jej prípadné nedostatky. Naozaj citlivo a so všetkou vážnosťou sme vnímali prvotný pomerne kratučký poslancký návrh prednesený v parlamente na začiatku leta minulého roku, ktorý bol neskôr počas rokovaní v poslanceckom zbore niekoľkokrát pozmenený a jeho obsah sa výrazne rozšíril. V celom procese však akosi od začiatku akoby absentovala príroda, nedozvedeli sme sa detaily o cieľoch modernej ochrany prírody ani o inovatívnych nástrojoch na ich dosiahnutie. Možno teda povedať, že sme silnejšie vnímali predovšetkým snahu o prechod správy majetku štátu pod iný rezort, v ktorom ostatné

a možno aj podstatnejšie fenomény akoby zanikali, čo je na škodu veci.

Predovšetkým lesníci boli rozčarovaní z toho, ako sa pri hlasovaní o novele zachoval Ján Mičovský, bývalý šéf rezortu pôdohospodárstva, do gescie ktorého stále patria aj Štátne lesy TANAP-u. Avšak nielen oni do neho vkladali nádeje... Ako ste to vnímali vy osobne?

Osobne mi neprináleží hodnotiť pohľadky pána Mičovského, pretože nepoznám okolnosti, ktoré ho k jeho rozhodnutiu viedli. Rovnako nespochybňujem ani jeho právo hlasovať proti pozmeňovaciemu návrhu predloženému pred záverečným hlasovaním poslancom Gyimesim. Je však nespornou skutočnosť, že Národná rada SR prijala poslanceckú novelu zákona o ochrane prírody jednoduchou väčšinou, kde 75 poslancov zahlasovalo za jej prijatie a jeden bol proti. Teda potrebné kvórum 76 poslancov pri hlasovaní bolo dosiahnuté naozaj na najsprávnejšej hranici aj jeho zásluhou.

Zdá sa, že Štátne lesy TANAP-u majú svoje dni zrátané. Po zlúčení so Správou TANAP-u by ich kompetencie k 1. aprílu 2022 mala prevziať novovzniknutá organizácia s výrazne rozšírenými kompetenciami. Prinieslo schválenie novely bezprostredne aj nejaké zmeny vo fungovaní Štátnych lesov TANAP-u ako príspevkovej organizácie ministerstva pôdohospodárstva? Čo vás čaká v najbližších týždňoch?

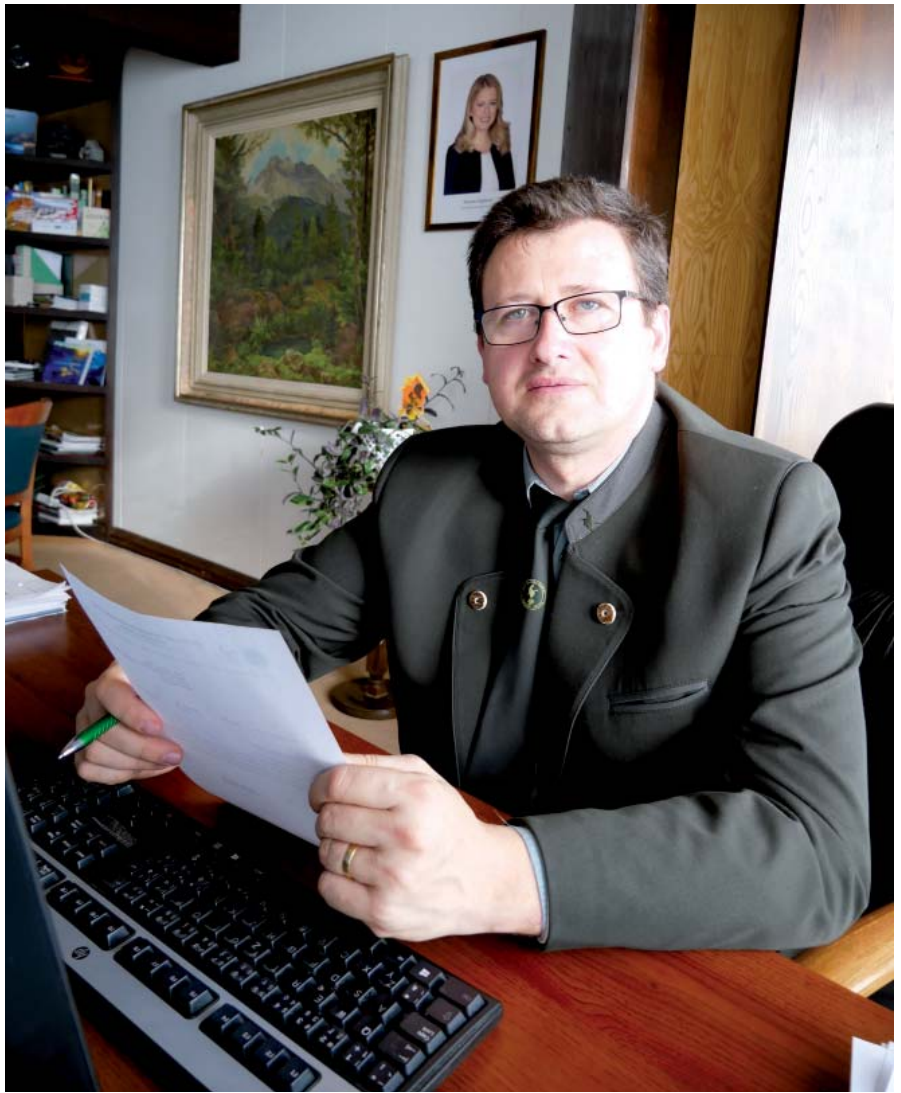
Okrem každodenných nespočetných problémov, ktoré sú vlastne všetkým príspevkovým organizáciám, samozrejme, žijeme aj blížiacim sa termínom ukončenia činnosti Štátnych lesov TANAP-u a ich očakávaným zlúčením s budúcou Správou TANAP-u, ktorá by ako právny subjekt mala vzniknúť k 31. marcu 2022. Prvý apríl by tak mal byť nielen termínom zlúčenia organizácie so Správou TANAP-u, ale súčasne aj termínom pre odčlenenie a prechod správy nami spravovaného územia v PIENAP-e a jeho ochrannom pásme pod budúcu Správu PIENAP-u, ktorá by mala vzniknúť takisto k 31. marcu 2022. V súvislosti s týmito zmenami prijala vláda uznesenie, ktorým uložila ministerstvu životného prostredia i rezortu pôdohospodárstva niekoľko úloh. Ich naplnením sleduje nielen zabezpečenie plynulého prechodu správy majetku, ktorý je dnes v správe správcov v zriaďovateľskej alebo zakladateľskej pôsobnosti ministerstva pôdohospodárstva, ale zároveň týmto správcem určuje aj obmedzenia pri nakladaní s majetkom štátu počas prechodného obdobia, teda až do ukončenia prechodu

správy. Na základe tohto uznesenia vznikla aj medzirezortná delimitačná komisia zložená zo zástupcov oboch rezortov, ktorej úlohou je koordinovať a určovať postup súčasných i budúcich správcov a zabezpečiť tak pokiaľ možno čo najmenej problémový prechod správy majetku, ako aj ostatných právnych vzťahov viažucich sa k jeho správe a zároveň riešiť aj budúce pracovno-právne vzťahy zamestnancov. Vystala teda pred nami a našimi partnermi z rezortu životného prostredia úloha spoločne zabezpečiť prechod správy v čase reálne kratšom ako dva mesiace.

Hoci reforma dostala zelenú, Štátne lesy TANAP-u sú stále terčom útokov. Nedávno sa do nich obul aj sám šéf envirorezortu Ján Budaj, ktorý sa v jednom z rozhovorov pre médiá vyjadril, že boli to práve tatranskí lesníci, kto bránil zonácii Tatranského národného parku...

Počas kampane k reforme správy národných parkov sme naozaj boli svedkami použitia rôznych diskreditačných mediálnych nástrojov smerovaných všeobecne voči lesníkom. Akosi sa „pozabudlo“ na to, že boli to práve naši predchodcovia, kto stál pri zrode národných parkov na Slovensku a vďaka systematickej odbornej starostlivosťou predovšetkým o lesné

Ján Marhefka:

Očakávali sme, že pri diskusii o reforme sa bude s nami počítat'

biotopy ich zachovali pre súčasníkov, za čo im patrí naša vďaka. Aj lesníci sú ochránarimi. Majú prírodu rovnako radi a práve preto s ňou spojili aj svoje profesijné životy. Používanie polopráv, účelových klamstiev alebo – ako sa tomu dnes moderne hovorí – „hoaxov“ bolo nenáležité a určite nikomu nepomohlo. Pokiaľ ide o zonáciu TANAP-u, tá si naozaj v roku 2022 pripomenie okrúhle, dvadsaťročné výročie od svojho započatia. Nie je však pravdou, že Štátne lesy TANAP-u bránili zonačnému procesu. Pravdou je, že rokovania medzi nami a Správou TANAP-u o budúcej podobe zonácie boli ukončené a obojstranne uzavreté už v roku 2008. Teda pred takmer štrnástimi rokmi! Podľa našich informácií zonácia nebola dohodnutá s nešťatnými subjektami, avšak do týchto rokovani Štátne lesy TANAP-u nemohli nijakým spóso-

bom vstúpiť a ani ich ovplyvniť. Legitimita na zonačné rokovania prináleží výlučne súčasnej Správe TANAP-u.

Treba však uznať, že všeobecne lesníci posledné roky nemali v médiách veľmi dobrý obraz. Ako sa hovorí, bez vetra sa ani lístok nepohne...

Dobry umelec maľuje spravidla verny obraz. Vynikajúci umelec dokáže namaľovať aj ilúziu. Je naozaj ťažké pre nezaujatú verejnosť hľadať pravdivý obraz lesníkov a ochránarov v zmesi množstva nesúrodých a mnohokrát aj povrchných, neoverených, prípadne účelových informácií, ktoré mediálne kanály dnešnému človeku ponúkajú. Napriek týmto neprajným okolnostiam však profesionálni lesníci aj ochránári majú nepochybne svoje nezapustiteľné miesto pri budúcom spravovaní

národných parkov. Bude záležať na každom jednom z nich, ako sa k novým výzvam postaví – či sa vyberú cestou vzájomnej spolupráce zameranej na spoločnú odbornú starostlivosť o prírodné prostredie národného parku počúvajúc v pokore jeden druhého, alebo nechajú priestor pre prehlbovanie rozporov, ktoré prírode ani im samotným určite neprospejú.

Vráťme sa však späť k reforme. Štátne lesy TANAP-u by svoju činnosť mali definitívne ukončiť k 1. aprílu 2022. Je už jasné, ako by mal vyzerat' tento okamih? Alebo sa iba z jedného dňa na druhý zmení logo na budove a zamestnanci budú pokračovať vo svojej práci aj naďalej?

Priznám sa, že nad tým, ako by mal vyzerat' akt ukončenia činnosti organi-

zácie, som ešte neuvažoval. Predpokladám, že bude pozostávať predovšetkým z podpisovania delimitačných protokolov aj za účasti zástupcov oboch rezortov. Momentálne nás zamestnávajú najmä otázky prípravy prechodu správy a vyhotovenia podkladov pre delimitačné protokoly pre budúcu Správu TANAP-u i PIENAP-u. Dnes vieme povedať iba to, že zamestnanci Štátnych lesov TANAP-u, ktorých pracovný pomer sa viaže k územiu národných parkov, by sa mali stať zamestnancami budúcich správ národných parkov. Predpokladáme, že otázky novej organizačnej štruktúry budúcich organizácií a budúceho pracovného zaradenia našich zamestnancov budú predmetom rokovaní s poverenými pracovníkmi rezortu životného prostredia. Určite teda s ukončením činnosti Štátnych lesov TANAP-u nebude súvisieť iba zmena loga na budove. Bude nasledovať nesmierne množstvo práce, ktorá bude súvisieť predovšetkým so zápisom zmeny správy na príslušných orgánoch na úseku katastra, podrobnou inventarizáciou majetku, pracovnoprávnymi vzťahmi zamestnancov nových organizácií, úpravou existujúcich zmluvných vzťahov s tretími stranami, usporiadaním vzťahov so štátnou pokladnicou, daňovým úradom... Úprimne však tak trochu závidím budúcej Správe TANAP-u, že pojme plne funkčnú príspevkovú organizáciu s kvalifikovaným personálom na vysokej odbornej úrovni a s dostatočnou výškou aktív, tak aby sa mohla prakticky od prvého dňa venovať činnostiam, ktoré jej budú zo zákona o ochrane prírody a zriadení vyplývať. Predpokladám, že budúcu Správu PIENAP-u čaká trochu zložitejšia situácia pri naštartovaní fungovania, ale personál našej organizácie, ktorý sa stane jej súčasťou, bude nepochybne jej oporou. Na záver by som chcel popriať budúcim organizáciám ochrany prírody veľa úspechov pri zachovávaní biodiverzity spravovaných území a zlepšovaní parametrov chránených území vo všetkých oblastiach. Aj keď sú to úlohy náročné, s patričnou dávkou empatie a odbornosti je ich možné dosiahnuť. Stačí nadviazať na naše už rozbehnuté činnosti napríklad v oblasti podpory mäkkého turizmu a udržateľné výsledky sa dostavia. Všetkým zamestnancom Štátnych lesov TANAP-u, ktorí sa stanú zamestnancami budúcich správ národných parkov, prajem veľa pracovných úspechov v nových organizáciách, porozumenie a pohodu na pracoviskách, dostatočné sociálne istoty, pokoj v rodinách a ďakujem im za všetko pozitívne, čo pre našu spoločnosť doposiaľ urobili. Lesu a prírode zdar! ◀

Starobný dôchodok – pre jedného koniec etapy, ktorá bola zameraná na prežitie pracovných rokov, udržanie a zabezpečenie rodiny, nakoniec oslava, ďakovanie, rozlúčka a... čakanie na koniec.

Ja prežívam skoro dve desaťročia dôchodku akosi ináč. Naďalej sledujem dianie vytvárané neustálymi zmenami, ktoré sa odohrávajú „v mojom rezorte“. Či už sú to zmeny v obsahovom zameraní lesníckych a ochranných činností, v personálnych zmenách rezortov a organizácií, v legislatíve týkajúcej sa lesníctva a ochrany prírody, ako aj v celospoločenskom prostredí, ktoré taktiež citlivo vníma dianie v spojení človeka s prírodou späté s interakciou človeka a prírody.

A tak dnes sedím a listujem vo svojom súkromnom archíve, vyberám dokumenty a vyjadrenia nahromadené počas mojej ak-

Dnes nie je možné presne určiť dátum, kedy do prostredia lesov v našom stredoeurópskom priestore vstúpil prvý lesník za účelom jeho ochrany, starostlivosti, alebo len z obdivu a bádania. Sústredím sa preto na región Tatier, ktorý podrobne skúmal a pri príležitosti 50. výročia Tatranského národného parku svojou výpoveďou popísal človek najpovolanejší – Tatranec, historik, pán Ivan Bohuš st.: „Nový život“, ktorý sa na území Tatier objavil po dobe ľadovej, sa prezentoval obrazom podobajúcim sa tomu dnešnému. Svahy horstva pokrývali pravé pralesy zelených ihličnatých stromov a rastlinstvo od lesného až po alpský vegetačný stupeň. Prvé vytlačené správy o prírode terajšieho Tatranského národného parku pochádzajú od typických polyhistorov 17. a 18. storočia, domácich i zahraničných cestovateľov a vedcov, občianskym povola-

Podobnosť čisto náhodná?

...alebo prečo sa jedno oko starého lesníka v Tatrách usmieva a druhé plače

tívnej činnosti v lesníckych organizáciách, ktoré sa týkajú v súčasnosti citlivej témy – lesníctvo a ochrana prírody. S osobitným záujmom sa sústreďujem na chránené územia a národné parky, pretože koniec roka 2021 bol práve tam poznačený turbulentným búrlivými diskusiami a vymieňaním si názorov na ďalšie smerovanie lesníctva a ochrany prírody.

V materiáloch hľadám odpoveď na otázku: Vyrieši sa prijatím kontroverznej novely zákona o ochrane prírody a krajiny problém spravovania národných parkov a chránených území? Dosiahne sa zhoda medzi súkromnými vlastníckymi pozemkami a orgánmi ochrany prírody, pokiaľ ide o spôsob a rozsah obmedzovania ich vlastníckych práv? Vytvorilo sa legislatívne prostredie, ktoré zabráni rozpornému zneniu základných právnych noriem pre lesníctvo a ochranu prírody? Zblížia sa rozdielne názory medzi lesníkmi, pracovníkmi ochrany prírody a mimovládami organizáciami na racionálny postup v starostlivosti o les po živelných kalamitách? Bude jednotný názor na uvedenú problematiku v stanoviskách štátnej správy lesného hospodárstva a ochrany prírody? Hlavou mi prechádza množstvo ďalších otázok, a tak sa prehŕňam v jednotlivých publikovaných názoroch odborníkov, ale aj tých menej zdatných v tejto problematike... Keďže som svojím pôvodom, odbornou prípravou a celoživotným profesijným pôsobením v lesníctve poznačený, prvé vyjadrenia k danej problematike prirodzene hľadám vo výpovediach našich predchodcov.

ním predovšetkým učiteľov, lekárov a kňazov. Za pozornosť stojí, že ich sprievodcami bývali dosť často lesní zamestnanci, čo nepriamo napovedá, že to boli ľudia, ktorých spoločenská a inteligenčná úroveň bola už v tom čase – akiste pod vplyvom nevšedných podnetov prostredia – nad priemerným vedomostným potenciálom súvekých uhorských horárov. Siedma celoštátna konferencia Uhorského lesníckeho spolku z roku 1856 sa uskutočnila v Kežmarku a bola spojená s exkurziami do Vysokých Tatier. Rezolúcia z konferencie je nesporne dielom inštinktívnych ekológov v storočnom predstihu pred dobou, keď sa v európskych meradlách začal vyhraňovať význam pojmu ekológia. Aby si získané poznatky a ochrannú filozofiu osvojili aj laické kruhy, šírili ich lesnícki odborníci od roku 1873, keď bol založený Uhorský karpatský spolok, nielen prostredníctvom vlastných stavovských orgánov, ale veľmi efektívne aj za pomoci turistických spolkov. Pozoruhodné ochranné myšlienky šírili predovšetkým lesníci Ludovít Greiner, Fridrich Fuchs, Aloiz Fuzi, Eduard Kégel, Anton Kocyan, Ludovít Fekete a ďalší. V hospodárskych plánoch pre tatranské majetkové celky, ktoré zhotovili Karol Grubner, nadlesný zo Spišského štvrtku a Július Forster, vedúci okresnej lesnej správy v Spišskej Sobote, sa dôsledne predpisovali premeny veľkoplošných monokultúr smreka na zmiešaný, rôznoveký porast a súčasne zákaz holorubných ťažieb.“

Vyjadrenia pána Bohuša publikované pod názvom *Päťdesiat rokov starostlivosti o lesy TANAP-u* v Zborníku Výskumnej stanice a múzea TANAP-u (1999) ma naplňujú presvedčením, že aj tí, ktorí dnes spochybňu-

jú úlohu lesníkov v presadzovaní a uplatňovaní princípov ochrany prírody, by sa mali nad svojimi tvrdeniami minimálne zamyslieť. A možno by bolo na mieste sa všetkým dotknutým generáciám lesníkov – ochráncov verejne ospravedlniť!

Dnes je všeobecne známe, ako sa po prvej svetovej vojne postupne formovala vízia komplexne chránenej tatranskej prírody. Tieto udalosti som nedávno podrobne uviedol v otvorenom liste poslancom Národnej rady SR. Opísal som aj činnosť jednotlivých osobností realizujúcich závery Krakovského protokolu pre vyhlásenie Tatranského národného parku, ktoré zabezpečovali jeho činnosť po nadobudnutí účinnosti zákona č.11/1949 Zb. Slovenskej národnej rady o Tatranskom národnom parku. Tento list bol odoslaný do Národnej rady SR prostredníctvom portálu lesmedium.sk pred rozhodovaním nášho najvyššieho zákonodarného zboru o prijatí alebo neprijatí novely zákona o ochrane prírody. Apeloval som v ňom na poslancov, aby pri hlasovaní o novele – a najmä pri návrhu jej znenia – mali na zreteli závažné pripomienky zainteresovaných osôb z radov lesníkov, vlastníkov lesov a stavovských organizácií. Avšak nielen môj, ale ani hlasy týchto ľudí neboli vypočuté... Pod silným politickým tlakom s obštrukciami bola novela schválená.

Svoj list som poslancom adresoval práve preto, aby sme sa mohli vyhnúť chybám, ktoré sprevádzali presadzovanie a samotné prijatie zákona o ochrane prírody a krajiny z roku 1994. Ešte v pozícii námestníka ministerstva lesného a vodného hospodárstva a drevospracujúceho priemyslu som v roku 1991 do Legislatívnej rady vlády SR podával zásadné pripomienky k navrhovanému zákonu. Aj na základe nich vtedajšia Slovenská komisia životného prostredia legislatívny návrh nepodala a z rokovania vlády ho stiahla. Po voľbách v roku 1992 bolo spomínané ministerstvo zrušené a integrované do ministerstva pôdohospodárstva. Z komisie pre životné prostredie sa vyformovalo Ministerstvo životného prostredia (MŽP) SR ako samostatný rezort. Pre legislatívu vytváranú na tomto novom ministerstve sa pri zákone o ochrane prírody a krajiny použilo pôvodné znenie, ktoré bolo z rokovania už raz stiahnuté. Nerešpektovali sa pri tom dovtedajšie právne normy ostatných rezortov ani zásadné pripomienky prichádzajúce už z lesníckej sekcie ministerstva pôdohospodárstva. Takto predložený návrh zákona Národná rada SR v poslednom bode rokovania pod tlakom rôznych politicky motivovaných záujmových skupín a osôb v auguste 1994 schválila.

Čo sa dialo potom, sa pokúsím osvetliť vyznaním dlhoročného pracovníka Slovenskej akadémie vied a neskôr vedúceho Výskumnej stanice a Múzea Tatranského národného parku Ing. Milana Koreňa, CSc., ktoré bolo uverejnené pod názvom

TANAP delimitovať, alebo integrovať? v Zborníku Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u (2001): „Genéza kauzy TANAP – Na počiatku bolo slovo... slovo istého vysokopostaveného ministerského úradníka, smutne známeho citátom o nevyhnutnosti „rozprášiť všemocný TANAP!“, pretože TANAP ako jediný z vtedajších piatich národných parkov bol riadený lesníckym rezortom a napriek tomu ako jediný z nich splňal medzinárodné kritéria národných parkov.

Uplatnil sa kult zmeny, iluzórne predstavy o pozitívnej úlohe každej zmeny, pretože vraj nové je vždy lepšie ako staré... Tým viac to platilo v prvých poprevratových rokoch. Aj v prípade TANAP-u isté kruhy povýšili túto predstavu na politický zámer. Navonok to zdôvodňovali potrebou zjednotiť riadenie slovenskej ochrany prírody, odstrániť dvojkoľajnosť v riadení slovenskej ochrany prírody, a to aj bez ohľadu na to, čo sa tým dosiahne. Niektorí z nich sa dostali do kresiel nového ministerstva životného prostredia. To im umožnilo nadviazať na svoje snaženia z minulosti a zastaviť práce na novele zákona č.11/1949 Zb. SNR o Tatranskom národnom parku v rokoch 1991 – 1993 s odôvodnením „zákon o TANAP-e budeme novelizovať potom, keď sa schváli nový zákon o ochrane prírody“...

Medzitým pripravili a dali uvedeným spôsobom schváliť zákon NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ktorým „okypili“ zákon o TANAP-e, v ktorom boli ponechané paragrafy 1 a 7, v ktorých sa vymedzilo územie parku a územie s ním súvisiace (ochranné pásmo), s pôvodným dátumom účinnosti od 1. januára 1949.

Celý ďalší vývoj „kauzy TANAP“ sa odvtedy nesie v štýle „argumentum e silentio“ t. j. v predkladaní dôkazov, ktoré MŽP SR stavia na zamčaní principiálnej dohody ministrov Koncoša a Hrašku, ktorá znela: paragraf 51, písm. i) zákona č 287/1994 Z. z. sa nebude týkať TANAP-u.

Pracovníci novej Správy TANAP-u, neskôr aj pracovníci MŽP SR v pomerne krátkom čase zistili, že nedokážu úspešne spravovať TANAP. Jasne to ukázal vývoj územia. Uskutočnené zmeny neboli „reálnym pokrokom“, ale rukolapným vyjadrením toho, čo predtým bolo len ilúziou pokroku. Pravdou je iba fakt, že cenou za odstránenie „dvojkoľajnosti“ riadenia slovenskej ochrany prírody bolo len „šťatie vyčnievajúcej hlavy“ TANAP-u nad ostatnými národnými parkami. Dostali ho tam, kde všetky ostatné národné parky už boli, t. j. do situácie, v ktorej ich pracovníci sú postavení do role štatistov, bez praktickej možnosti výrazne ovplyvniť dianie v území.

Napriek tomu sa začal hľadať vinník, za jednu z metód sa zvolila cesta osočovania zamestnancov Štátnych lesov TANAP-u, t. j. organizácie, ktorá v zmysle Kompetenčného zákona prevzala po zániku Správy TANAP-u správu a obhospodarovanie lesného ma-

jetku štátu a ešte rok po svojom vzniku, do marca 1996, vykonávala všetky činnosti pôvodnej Správy TANAP-u, keďže MŽP SR po účinnosti vlastného zákona nebolo pripravené túto činnosť zabezpečiť vlastnou organizáciou.“

Moje pôsobenie v pôvodnej Správe TANAP-u a následne vo vedúcej pozícii riaditeľa Štátnych lesov TANAP-u bolo sprevádzané neustálym poukazovaním na negatívne následky násilne vytvorenej psychózy, že lesník je v národnom parku „škodná“ a jeho pôsobnosť sa zameriava len na ťažbu dreva za účelom zisku. Mylného predpokladu, že novodobá ochrana prírody je čosi iné ako to, čo sa v TANAP-e robilo počas predchádzajúceho takmer polstoročia. Všetky moje verejné vystúpenia a odborné stanoviská smerovali k opätovnému spojeniu lesníctva s ochranou prírody v jednom rezorte. Preto sa jedno moje oko starého lesníka po schválení súčasnej novely zákona o ochrane prírody, ktorá tento krok realizovala, usmieva.

To druhé však plače!

Pýtate sa prečo?

Žiaľ, preto, lebo postup, metódy presadenia a schválenia tohto kroku zo strany pracovníkov MŽP SR mi veľmi pripomínajú udalosti, ktoré sa odohrali v rokoch 1992 až 1994, a ktoré mali za následok zrušenie zákona o Tatranskom národnom parku. V praxi to prinieslo zánik integrovanej ochrany prírody v Tatrách so všetkými negatívnymi dopadmi. Najväčším z nich bol azda rozpad najcenejších častí pôvodných lesných ekosystémov ako dôsledok neodborných zásahov ochrany prírody do spravovania lesov po živeľnej kalamite v roku 2004. Plače preto, lebo do odbornej lesníckej činnosti – a to nielen v chránených územiach – zasahujú niektoré ochrannárske zoskupenia a osoby bez znalosti historického vývoja území či odbornej problematiky spôsobov starostlivosti. Ich zásahy smerujú aj do prípravy právnych noriem pre túto oblasť. Na základe svojich doterajších skúseností som presvedčený, že je veľkou politickou chybou dávať im neobmedzené právo zasahovať do tohto diania. A to aj napriek tomu, že je toto právo podporené snahou mnohých európskych štruktúr a býva často neodôvodnene označované za právo demokratické. Myslím si, že by mali existovať určité hranice, ktoré by boli v prípade rozporov s odbornou verejnosťou stanovené dobre naformulovanými zákonmi jednotlivých odvetví. V takom prípade by som neslzil ani ja, ale ani príroda na Slovensku...

Ing. Mikuláš Michelčík,
emeritný lesník, dňa 22. januára 2022
v deň 80. výročia môjho narodenia
v Tatranskej Lomnici pri pohľade na suché
smrečiny v Národnej prírodnej rezervácii
Skalná dolina...

EKO zbrane na škodcov lesa

Dlhoročný výskum s cieľom ochrany ihličnanov proti premnoženému hmyzu nás viedol ku kooperácii s viacerými vedeckými inštitúciami, pretože motto úspechu tkvie v spolupráci.

 Silvia Hyblerová **archív autorky**

Za tie roky máme množstvo výsledkov a skúseností, ktoré buď „čakajú“ na spracovanie dát, alebo sa nám ich už podarilo publikovať vo svetových vedeckých časopisoch. Náš tím sa zaslúžil aj o prvenstvá vo svetovom meradle. Hlavnými aktérmi výskumu, ktorý je zameraný na biologickú ochranu, sú lykožrúty a tvrdoňe. Takáto ochrana je prírode najbližšia, menej agresívna a nezostávajú po nej v prírodnom prostredí žiadne rezíduá, čiže cudzorodé látky, ako pri chemických postrekochoch. Rozdiel medzi chemickým a biologickým spôsobom ochrany je v tom, že zatiaľ čo pesticídny postrek zachová svoju ochrannú funkciu aj dva mesiace, naše biologické metódy sú krátkodobé, často účinné len pár dní alebo týždňov. Preto sa snažíme vymyslieť „eko zbraň“, ktorá bude mať dlhotrvajúcejšie účinky. Testujeme rôzne organizmy, rôzne kmene entomopatogénnych húb a rôzne rastliny v rôznych podmienkach. Nakoniec vyšpecifikujeme tie, ktoré sú voči škodlivému hmyzu najúčinnšie.

Účinky silíc poznáme ako insekticídne (určené na hubenie hmyzu) a repelentné (odpuďujúce hmyz) bio prípravky. Testovali sa už na rôznych druhoch hmyzu, no napriek tomu boli len nedávno po prvýkrát testované na lykožrútovi smrekovom a neskôr aj na tvrdoňovi. Každá silica je mixom dvadsiatich až šesťdesiatich látok a jej charakter sa určuje podľa hlavných zložiek, ktoré sú v nej najzastúpenejšie. Napríklad pamajoránová silica obsahuje 25 zložiek, z ktorých tá hlavná sa volá karvakrol. Táto chemická látka je charakteristická tým, že u niektorého hmyzu spôsobuje dezorganizáciu bunkovej membrány, čo vedie k strate permeability (priepustnosti). Zjednodušene povedané, bunky strácajú svoju funkčnosť. Niekoľko zlúčenín esenciálnych olejov, najmä monoterpenoidy, blokujú oktopamín – neurotransmitter jedinečný pre hmyz (funguje podobne ako adrenalin nachádzajúci sa u stavovcov) a môžu mať vážne nepriaznivé účinky na správanie sa hmyzu so symptómami ako kolaps, chorobný nepokoj, hyperaktivita, chvenie, kŕče

až smrť. Tieto symptómy sme pozorovali u umierajúcich lykožrútoch po aplikácii silice pamajoránu a anízu.

Do tohto výskumu boli zapojené tri inštitúcie – okrem Výskumnej stanice Štátnych lesov TANAP-u (Hyblerová, rod. Mudrončeková, Ferencík) aj Ústav ekológie lesa SAV (Barta) a Prešovská univerzita (Gruľová). Výsledkom laboratórnych testov bol vysoký toxický účinok pamajoránu obyčajného voči lykožrútom a vysoký repelentný účinok silíc z bedrovníka anízového a tymianu obyčajného. Za túto prácu sme dostali ocenenie od Slovenskej akadémie pôdohospodárskych vied za najlepšiu vedeckú prácu roku 2018 v odbore lesníctvo.

Ďalší úspešný výskum je zameraný na zvyšovanie účinnosti biologickej ochrany lesa pred hmyzom, ktorý poškodzuje sadenice vysadené na plochách najmä po vetrových a lykožrútoch kalamitách. Cieľovým druhom hmyzu je tvrdoň smrekový. Roky skúmaná entomopatogénna huba *Beauveria bassiana* sa osvedčila na biologický boj nielen proti tomuto škodcovi. Jeho použitie je ekologické, nezaťažuje prostredie, pretože táto huba sa prirodzene vyskytuje v lesnej pôde. Na výskum sa použil práve taký kmeň, ktorý by bol charakteristický ako najúčinnjší a pochádzal by priamo z našich lesov, pričom sme ho hľadali niekoľko rokov.

V tomto výskume hlavnými aktérmi boli tentokrát kolegovia Lalík, Galko, Nikolov, Rell, Kunca, Zúbrik, vedci z Národného lesníckeho centra – Lesníckeho výskumného ústavu vo Zvolene z Lesníckej ochrannárskej služby v Banskej Štiavnici. Ďalší spoluautori sa podieľali na vykonávaní čiastkových pokusov – Hyblerová (Výskumná stanica Štátnych lesov TANAP-u), Barta (Ústav ekológie lesa SAV) a Holuša (Česká zemědělská univerzita).

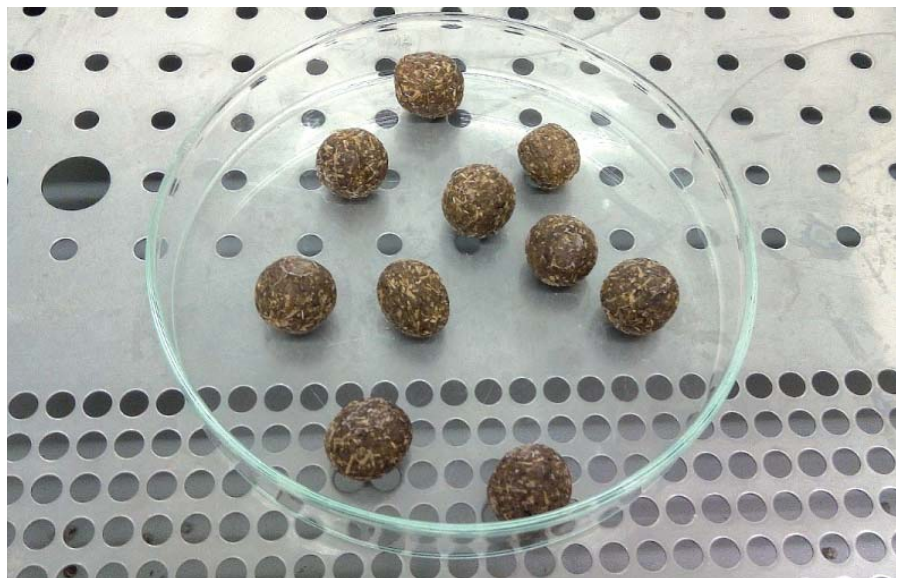
Nápad vznikol úplne náhodne. Popri iných aktivitách sme zistili, že nám niečo v laboratóriu plesnivie. Išlo o „guličky“, rybárske boilies (nástrahy na lov rýb), ktoré sme si sami vyrábali, čo vôbec nesúviselo s našou prácou. Vtedy prišiel nápad vyskúšať, či dokážu plesnieť našou hubou, ktorú používame na biologickú ochranu. A vyšlo to! Opäť sme si „guličky“ vyrobili, avšak už podľa našej vlastnej receptúry a z vlastných materiálov tak, aby ingrediencie podporovali rast *Beauverie*. V priebehu týždňa huba „guličku“ skolonizovala a o ďalší týždeň začala vytvárať spóry. Postupnými pokusmi sme zistili, že ochrana touto „guličkou“ v prírode vydrží nie iba pár dní, ale minimálne dva mesiace. Vytvára spóry a škodcovia po kontakte s ňou do niekoľkých dní zahynú. Jeden kolega vymyslel technológiu, ako „guličku“ vyrobiť, nainfikovať, uskladniť a po uskladnení vybrať takým spôsobom, aby bola stále aktívna. Všetky pokusy prebiehali v laboratórnych podmienkach, následne v poloprevádzke v pokusnej záhrade a nakoniec sme „guličky“ testovali priamo v lese. Vydržali byť aktívne viac ako dva mesiace a voláme ich KGB kompozitné gule boveriové.

A ako to celé funguje v praxi? Keďže tvrdone obzierať kôru sadeníc, následkom čoho sadenice hynú, tieto gule ukladáme k sadenici. Tvrdoň sa pri kontakte s touto guľou infikuje pre neho smrteľnou hubou a do pár dní hynie. Časom huba spotrebuje všetku energiu v „guličke“, tá sa rozpadne a huba pre nedostatok ľahko prístupných živín odumrie. V podstate ju huba „vycíca“ z energie, vezme si z nej, čo potrebuje, aby rástla, „gulička“ je pre ňu zdrojom potravy. V prírodnom prostredí vieme zvýšiť koncentráciu huby na dva mesiace, ale po tomto čase nezostáva na danom mieste ani „gulička“, ani vysoká koncentrácia huby a už vôbec nie cudzorodé chemické látky.

Tieto gule sú v procese patentovania. O „eko zbraň“ prejavila záujem medzinárodná spoločnosť, ktorá by ich chcela vyrábať a uviesť na trh. Okrem toho hlavní autori získali Cenu za transfer technológií na Slovensku v kategórii Inovátor/Inovátorka roka 2021, ktorú im udelilo Centrum vedecko-technických informácií SR na konferencii COINTT 2021.

Insekticídne a repelentné účinky silíc nedávno otestovali na lykožrútvu smrekovom.

Najlepšie nápady sa rodia často náhodou. To je i prípad eko zbrane KGB (kompozitné gule boveriové).

Eko zbraň v akcii

Kde zimujú tatranské žaby?

Žaby sa prispôbili životu tak v teplých rovníkových oblastiach, ako i ďaleko na severe. Rovnako aj v Tatrách si našli svoj domov a dokonca sú podľa týchto obojživelníkov pomenované hneď viaceré štíty či plesá.

 Pavol Král archív autora

Okrem skokana hnedého (*Rana temporaria*) a ropuchy bradavičnatej (*Bufo bufo*) sa na území Tatranského národného parku vyskytuje tiež kunka žltobruchá (*Bombina variegata*) a ropucha zelená (*Bufo viridis*). Žaby môžeme pozorovať v močarínach, plesách, potokoch, lesoch i na trávnatých plochách vzdialených od vody. Skokany dokonca až do nadmorských výšok okolo 2 300 metrov. Vidieť v teréne sa však dajú len od jari do jesene. Dlhú tatranskú zimu trávia utajeným spôsobom.

Ak si zoberieme na pomoc odbornú literatúru, dozvieme sa, že žaby na prezimovanie využívajú priestory v listí, zemi, spráchnivených pňoch, pivniciach, jaskyniach, opustených norách, prípadne v dostatočne hlbokoj prúdiacej či stojacej vode. Sú zahrabané v bahne, alebo ukryté pod skalami. Ich telesné pochody sa v zime utlmujú, hibernujú najradšej pri teplote okolo štyri až osem stupňov Celzia. Môžeme si tiež prečítať, že niektoré žaby dokážu prežiť dokonca aj dlhodobé zamrznutie. Až mínus osemnásť

stupňov Celzia! Zmrznú im všetky orgány i krv. Na jar sa opäť „prebudia“. Za to, že prežijú, je zodpovedná vraj zvýšená hladina cukru v ich orgánoch. Aj vedci krúčia hlavami nad tým, ako je to možné a pokúšajú sa toto tajomstvo prírody odhaliť. Žaby sú typické obojživelníky, ktoré musia za nádychom putovať nad hladinu, no počas hibernácie je to inak. Údajne dýchajú kožou. Vo voľnej prírode sa dožívajú ôsmich rokov, v zajatí žijú ešte dlhšie.

Žaby sú najaktívnejšie na jar. Vtedy masívne tiahnu, hnané odvekým pudom sebazáchovy, od zimovísk k vodným plochám. Často desiatky, ba aj stovky metrov. Samice skokanov kladú na plytkých miestach vo vode typické zhľuky vajíčok, ktoré sčasti vyčnievajú nad hladinou. Ropuchy sú známe ponorenými povrazcami, dlhými päť až desať metrov. Sú obyčajne ponáňované po vodnej vegetácii či konároch. Kunky kladú vajíčka jednotlivito, alebo v malých zhľukoch na vodné rastliny, skaly či konáre v plytkých, periodicky objavujúcich sa vodách. Ich aktivity sú vte-

dy často sprevádzané typickými hlasovými prejavmi. Po nakladení vajíčok žaby opäť utichnu a rozptýlia sa po okolí na svoje zaužívané loviská. Vo vode ostanú ich vajíčka, z ktorých sa asi za dva týždne vyľahnú žubrienky a tie po premene opúšťajú vodné prostredie ako hotové malé žabky. Ich vývin sa ukončí obyčajne do jesene toho istého roku, no v prípade, že žubrienky nemajú dostatočne vhodné podmienky na život, sa môže stať, že u nich k premene nedôjde a do nasledujúceho roka ostanú žubrienkami. Potravu žiab tvorí hmyz, larvy, slimáky, dážďovky... Lovia vo vode, na suchu, za noci i počas dňa, predovšetkým na vlhkých stanovištiach.

Žaby môžeme stretnúť aj na miestach, kde by sme ich naozaj nečakali. V Tatrách sme napríklad pozorovali skokana na vrchole Žabej kopy, viac ako dvetisíc metrov vysoko. Bol od najbližšej vody vzdialený okolo päťsto metrov. Hotový horolezec. Zrejme práve tam sa cítil bezpečne a mal dostatok potravy... Vo vysoko položených tatranských plesách možno pozorovať

predovšetkým skokany, v nižšie položených tiež ropuchy. Kunky sú najzriedkavejšie, žijú hlavne v periodických mlákach a močiaroch nižších polôh Tatier. Žubrienky skokanov sme pozorovali v plesách aj v hĺbke okolo desať metrov, na dne nachádzame tiež telá uhynutých dospelých jedincov. Predovšetkým v jarnom období. Tie po krátkom čase obalí plesň a zlikviduje ich.

Vidieť žabu v Tatrách počas leta nie je vôbec umením, no zimujúce jedince sa málokedy podarí vo voľnej prírode zdokumentovať. Ešte tak v jaskyni, vodovodnej šachte či v pivnici. Nám sa úplnou náhodou nedávno podarilo nahliadnuť do jedného zo žabích vodných zimovísk. Bolo to v jednom z vyššie položených tatranských plies, v nadmorskej výške 1 700 metrov. Skokany boli v približne desaťmetrovej hĺbke natlačené na sebe v štrbinách medzi skalami tak, ako to zvykneme pozorovať na zimoviskách niektorých druhov rýb. Napríklad u mreny. Bola neskorá jeseň, žaby boli ešte v pohybe, prechod do stavu hibernácie zrejme u nich iba začínal. Tlačili sa medzi sebou, strkali, odtiskali sa nohami, hľadali čo najvýhodnejšiu polohu. Desiatky v jednej štrbine, stovky na jednom ári plochy jazera, natlačené vo viacerých štrbinách medzi skalami. Alebo pod voľnými balvanmi, spadnutými do plesa z okolia. Bolo to však len na jednej jedinej a zrejme veľmi účelne vybranej časti jazera! Evidentne sa chystali ísť zimovať, žiaden jedinec sa už nešiel nadýchnuť nad hladinu. Na okrajoch plesa bol už ľad. To, či sa tlačili k sebe z dôvodu využívania kolektívnej ochrany proti chladu, alebo sa len pretláčali na najvýhodnejšie miesta v danej časti jazera, na ktorej možno voda vyviera, a preto je o niečo teplejšia, nevieme. Nedomysleli sme to určiť, ani zmerať. Rovnako, ako sme nevedeli odpovedať na viaceré otázky, ktoré sa nám pri pozorovaní tlačili na myseľ. Napríklad, či sú tu všetky žaby z okolia. Ak nie, tak koľko percent využíva toto zimovisko? Z akého veľkého okolia sú tu skokany skoncentrované? Sú to desiatky metrov? Stovky? Dá sa predpokladať, že viac to nebude...

Dlho zrejme ešte ostane tajomstvom, čo všetko ovplyvňuje žabie inštinkty, ktoré rozhodujú o tom, kde a ako majú prezimovať. Určite v tom zohráva úlohu i genetika. Zvyklosti predchádzajúcich generácií, ktoré umožnili žabám prispôbiť sa podmienkam v danej oblasti a prežiť. Je možné aj to, že toto zimovisko je unikátne a že skokany v susednej doline si zvykli prezimovať v úplne iných, možno ešte výhodnejších podmienkach. V každom prípade sa nám niečo podobné doteraz v tatranských plesách nepodarilo pozorovať. ◀

Skokany vo vodnom zimovisku v hĺbke približne desať metrov

Nezriedka sa pritrafí, že žaba uhynie počas kladenia vajíčok a klesne na dno jazera.

Jedno z tradičných miest žabieho párenia v Štrbskom plese

viii.

Vodopády Tatier

Zlomiskový
vodopád

Zlomisková dolina, Dolina Zlomísk alebo len Zlomiská – také sú mená doliny, ktorej rozsiahle suťoviská a plochy vyplnené menšími či väčšími skalnými blokmi v jej stredných a horných partiách dali tak trochu tajomné, no nie veľmi lákavé pomenovanie. Aj ona však ukrýva skvosty v podobe vodopádov.

  Milan Lučanský

Turisticky neprístupná Zlomisková dolina je najväčšou bočnou dolinou Mengusovskej doliny s dĺžkou približne 2,5 kilometra. Hlavným tokom, ktorý odvodňuje túto dolinu, je Ladový potok vytekajúci z rovnomenného plesa pod západnými stenami Malej Končistej (2 450 m n. m.), v tzv. Ladovej kotline. Ladové pleso má rozlohu 2,25 hektára, hĺbku 9,7 metra a leží vo výške 1 925 m n. m. Ladový potok už krátko po opustení plesa prekonáva blízky dolinný prah sústavou kaskád, na ktorých sa vo výške 1 875 m n. m. nachádza trojstupňový, asi 25-metrový Zlomiskový vodopád*. Najlepšie je viditeľný zo Zlomiskovej rovne, kde búrlivé vody kaskád náhle na krátky čas spomaľujú svoj tok. Zlomisková roveň (1 800 m n. m.) je pomenovanie lúčnatej a rovinatej terasy v strednej časti Zlomiskovej doliny, ktorá bola miestom výskytu pravdepodobne dávno zaniknutého plesa. V letnom období je táto romantická lokalita skutočnou oázou pestrej kveteny v okolitom mori skál.

Druhým vodopádom Zlomiskovej doliny je pomerne neznámy Dračí vodopád, nachádzajúci sa na Dračom potoku, ktorý je pravostranným prítokom Ladového potoka. Leží vo výške približne 1 825 m n. m. pod Zlomiskovou vežou (2 133 m n. m.), na prahu nevelkej Dračej dolinky. Viacstupňový vodopád sa v hornej časti rozvetvuje do dvoch prúdov a je vysoký asi štyridsať metrov. Krištáľovo čisté vody tohto potoka splývajú s Ladovým potokom vo výške okolo 1 650 m n. m., aby následne svoju dravú púť ukončili prítokom do Popradského plesa, zasadenom do pekných smrekovo-limbových lesov v ústí Zlomis-

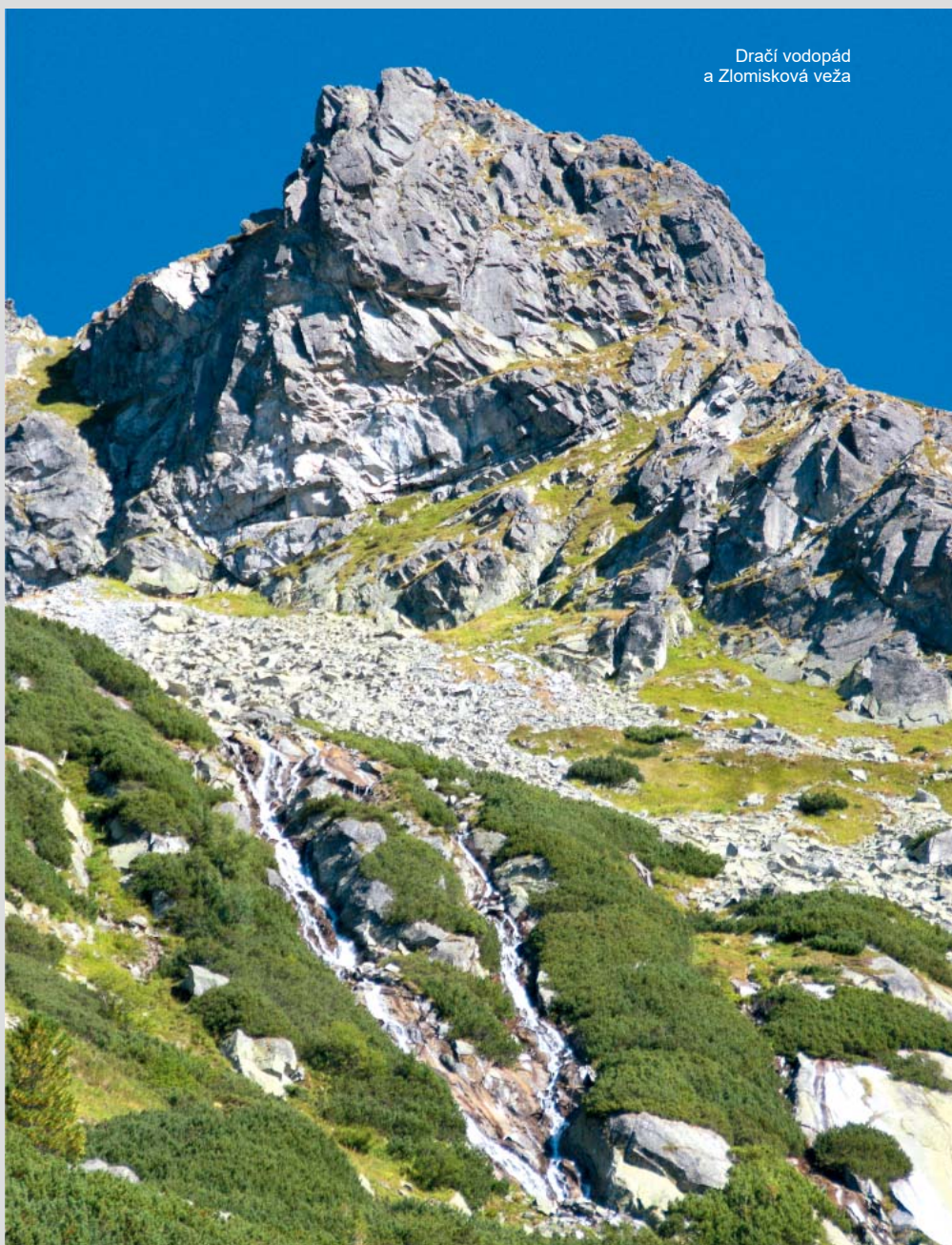
Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavujeme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdíčkou (*).

Zlomisková roveň

kovej doliny. Popradské pleso – ležiace vo výške 1 494 m n. m. – je vďaka pomerne ľahkej dostupnosti a atraktívnej polohe hojne navštevované v každom ročnom období. Je hlboké 17,6 metra a s rozlohou 6,87 hektára je piatym najväčším plesom na slovenskej strane Tatier. Na záver hod-

no spomenúť ešte jednu zaujímavosť – a to že vodný tok vytekajúci z Popradského plesa s názvom Krupá sútokom s Hincovým potokom vytvára rieku Poprad, ktorá ako jediná rieka Slovenska odvádza svoje vody po splynutí s poľskými riekami na sever do Baltského mora. ◀

Dračí vodopád a Zlomisková veža

Křížovka

Anton Hajovský

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
A																
B																
C																
D																
E																
F																
G																
H																
I																
J																
K																
L																
M																

Bystré sedlo je sedlo vo Vysokých Tatrách. Leží v nadmorskej výške 2 314 m n. m. Nachádza sa v Soliskovom hrebeni, medzi Furkotským štítom a Zadným bystrým hrbom. Meno mu pravdepodobne dali liptovskí pastieri, ktorí strmým svahom hovorievali (**tajnička 1**). Prvý zaznamenaný prechod cez Bystré sedlo uskutočnili z Furkotskej do Mlynickej doliny dňa 5. augusta 1879 (**tajnička 2**), slovenský priekopník turistiky, učiteľ (**tajnička 3**) a hájnik (**tajnička 4**). Pomenovali ho (**tajnička 5**) sedlo na počesť vedúceho inžiniera krompašských (**tajnička 6**), českého vlastenca a vynikajúceho tatranského horelezca. Cez sedlo do roku 1993 viedla žltá turistická trasa z Mlynickej doliny do Furkotskej doliny. Od roku 1993 vedie žltá trasa cez (**tajnička 7**) lávku (2 300 m n. m.), ktorá je položená asi 200 metrov južne.

Legenda

Vodorovne: A. **Tajnička 1 – tajnička 3.** – B. Rub – jeden z rodičov – rakúska rieka – vysádzajú. – C. Popod – hlavné jedlo dňa – neprirodzene – vysieval. – D. Značka erbia – kolos – starorímsky úradník – druh palmy – cudzia skratka čísla. – E. Rytmický tlkot – textilné výrobné družstvo – Brněnský rozhlasový orchester – smútočná hostina. – F. Má meniny 2. 2. – druh jaštera

– japonské mesto – EČV Košíc. – G. Bývalý taliansky pilot F1 (Franco) – **tajnička 2** – japonská mena. – H. Register ton – druh zmenky – druh horčice – rôsol. – I. Oslavná báseň – druh papagája – plač, fňukanie – nápadne. – J. Predpoklad – stará švédka jednotka dĺžky – rod tropických mravcov – vzdialenosť sadeníc – severovýchod. – K. Nemecké mužské meno – voňavé živice – iným spôsobom – číslovka. – L. Islamský učenec – rumunská mena (pl.) – slied – funkcia fotoaparátov. – M. **Tajnička 6 – tajnička 7.**

Zvisle: 1. Alebo (bás.) – **tajnička 4** – okamžite. – 2. Značka presných tvárnic – okridlené dieťa (výtv.) – dialavy. – 3. Ovocná záhrada – omámil alkoholom – tamto – týčil sa. – 4. Tlak krvi – bokom – český hokejista – náš denník. – 5. Umelý človek – horká látka – ampérvávit. – 6. Prchavá kvapalina – meno Pariškovej – umývali. – 7. Včelí produkt – model Lotusu – model Fiatu. – 8. Futbalový klub v Miláne – nahlásili úradom – 21. prezident USA (Chester Alan). – 9. Talianske letovisko – rýchle uchopenia – EČV Spišskej Novej Vsi. – 10. Slabo horela – stará dutá miera – odlišní. – 11. Mesto v Čade – islandská speváčka – povýšenec. – 12. Najvyšší súd – jed – herpesy. – 13. Šarha – japonský ostrov – výkon skokana – závodná stráž. – 14. Naj-

vyšší vikingský boh – duša v starom Egypte – cudzie mužské meno – úder v boxe. – 15. Pápežská koruna – značka piva – skratka storočia. – 16. Citoslovce smiechu – **tajnička 5** – hlas kravy.

Pomôcky: Aomi – Illi – tum.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do **30. apríla 2022**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania.

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 6/2021 mali znieť: 1. Koruna Vysokej, 2. Ihlu v Dračom, 3. a tri Ošarpance, 4. nad Zlomiskami, 5. Mengusoviec. Do redakcie nám prišlo 37 odpovedí a všetky boli správne, akurát jeden z lúštitelov pozabudol poslať kompletne vyplnenú tajničku. Publikáciu Najkrajšie cyklotrasy s podtitulom Tatra a okolie od nás získava **Matej Pirschel z Tatranskej Kotliny.**

Srdečne blahoželáme!

Fotohádanka

  Martin Maličký

Milí suchozemci,

vo fotohádanke z čísla 6/2021 sme sa aspoň naoko spojili s morom. Väčšina z vás správne uhádla, že fotka zachytáva Morské oko v Doline Rybieho potoka na poľskej strane Vysokých Tatier. Je to najznámejšie pleso poľskej časti Tatier a najväčšie pleso v celých Vysokých Tatrách. Jeho meno pochádza údajne z prastarej povesti, podľa ktorej je cez záhadnú podzemnú chodbu spojené s Baltským morom. Publicista Anton Marec však na základe historických faktov dospel k inej teórii. Morské oko sa kedysi nazývalo Rybím jazerom vďaka prirodzenému výskytu rýb, tak vzácnemu pre tatranské plesá. Nad týmto plesom sa nachádza ešte Čierne pleso, ktoré malo v nemeckom názvosloví podobu Mohrsee – Temné pleso. V období romantizmu poľskí intelektuáli mierne upravený názov Meersee dotiahli do vábivého Morského oka. Podľa neho znel aj pôvodný názov Rysov – Štít Morského oka. Názov Morské oko neskôr preniesli na nižšie položené Rybie jazeró a správny preklad pôvodného tvaru Mohrsee – Temné, teda Čierne pleso, „prischol“ pôvodnému nositeľovi ležiacemu na severnom úpätí Rysov.

Jedným z prvých známych návštevníkov Morského oka bol Stanisław Staszic (1755 – 1826), vodca poľského osvietenecského hnutia, filozof a štátnik. V roku 1804 robil v okolí plesa geologické a botanické výskumy. O dva roky neskôr navštívil pleso rakúsky arcivojvoda a uhorský palatín Jozef Anton Habsbursko-Lotrinský. Počnúc touto udalosťou založil miestny nadšenec Franciszek Klein knihu návštev Morského oka. Prvé záznamy v nej patria takmer výlučne vysokopostaveným úradníkom a duchovenstvu. Kniha bola vedená až do roku 1827, pričom v posledných rokoch začal počet návštevníkov prekračovať dvadsať osôb za rok. Ďalším medzníkom pre Morské oko bol rok 1836. Veľkostatkár Edward Homolacz, vlastník Doliny Rybieho potoka, vtedy postavil na brehu Morského oka prvú drevenú útulňu. Stalo sa tak pri príležitosti návštevy tarnovského biskupa Franciszeka Zachariasiewicza. Tvorila ju izba a kuchyňa, pričom nemala hospodára. Ak sa v nej chceli turisti prichádzajúci na koňoch vyspať, museli so sebou priniesť seno alebo slamu na vystlatie podlahy. V prípade núdze použili aj kosodrevinové vetvičky. Chata vyhorela v roku 1865. Morské

oko ostalo dlhšiu dobu bez turistickej útulne. O ďalšom vývine udalostí sa mi podarilo dočítať v knihe *Tatranské chaty, majáky v mori skál a snehu* od Ivana Bohuša ml. V poradí druhú chatu pre turistov postavilo v roku 1874 Towarzystwo Tatrzańskie (TT). Bola to drevená chata s verandou a hostia už spali na pričníach. Dostala meno podľa Stanisława Staszica. Postupne ju vylepšovali. Neskôr vedľa nej vybudovali novú, tiež drevenú chatu. Obe chaty zanikli pri požiari v roku 1898. Po desiatich rokoch TT postavilo na severnom brehu Morského oka novú chatu a tá existuje až dodnes. Je v nej 35 lôžok v troj- a šesťmiestnych izbách. Patrí k nej aj „stará chata“. Je to bývalá vozovňa z konca 19. storočia, ktorá má 43 miest v spoločnej nocľahárni. Práve táto stará chata bola duchovným centrom zlatej éry poľského horolezectva, ako píše Bernadette McDonaldová, novinárka a autorka kníh o horolezectve. Tu dochádzalo počas večerov pri sviečke po dlhých dňoch v stenách k ústnemu odovzdávaniu tradícií. Rozprávali sa príbehy, diskutovalo sa, spievalo a snívalo. Tu sa mohli poľskí lezci cítiť slobodní aj v časoch najtuhšej totality, keď v Poľsku vládla smrtiaca, takmer fyzicky uchopiteľná nuda. Z horolezcov sa čoskoro stala subkultúra poľskej spoločnosti. Boli akýmsi nezávislým spoločenstvom ľudí, ktorí ignorovali nefunkčné okolie. Hádzali za hlavu kariérne ciele, aby mohli nasmerovať svoje nesplnené túžby a potlačovanú energiu do vášne k horám a dobrodružstvu. Jedine v horách mohli nájsť naplnenie a zmysel života. Kruh uzatvára citát Wojteka Kurtyku, jedného z najlepších lezcov a lezeckých vizionárov všetkých dôb: „Pokiaľ nedokážete preniesť poznatky o sile a láske z hôr do bežného života a odovzdať ich ostatným, tak nemá zmysel tam chodiť...“

Ešte späť k fotohádanke. Bola exponovaná v Mengusovskom sedle. Z poľskej strany doň vedie turistická trasa situovaná v nádhernom amfiteátri ohraničenom Kazateľnicou a Mníchom. Tu sa budete môcť aspoň pohľadom dotknúť lezeckých ciest, ktoré formovali už spomínanú generáciu poľských himalájistov, lezcov slobody. Mengusovské sedlo bolo ešte do roku 1977 turisticky prístupné aj z našej strany po zeleno značkovanom upravenom chodníku. Chodník aj značky ostali, no ísť po ňom už nie je dovolené...

Vážení čitatelia,

Tatranský národný park prechádza ráznou zmenou. Zatiaľ sa nedotkla autorstva fotohádaniek, preto využívam možnosť uviesť ďalšiu: napíšte názov štítu na fotke. V duchu novej doby nedávam žiadnu toleranciu – správna je len jedna odpoveď. ☺

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 30. apríla 2022**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Fotohádanka z čísla 6/2021 bola pre väčšinu z tých, ktorí sa do súťaže zapojili, takpovediac malina. Takmer všetci správne určili, že na zábere je Morské oko, najznámejšie pleso na poľskej strane Vysokých Tatier. Celkovo nám do redakcie prišlo 49 odpovedí, z ktorých bolo až 42 správnych. Ostatní tipovali, že ide o Zelené pleso. Knihu Pozdrav z Tatier od publicistu a fotografa Ivana Bohuša ml. posielame **Jane Nešporovej zo Žiaru nad Hronom**. Srdečne blahoželáme!

